

Fysiske rammer på botilbud

Betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration

Maria Lomborg Røgeskov, Anna Amilon, Aksel Klint Bastegaard og
Thorben Peter Høj Simonsen

VIVE

*Fysiske rammer på botilbud
– Betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration*

© VIVE og forfatterne, 2026

e-ISBN: 978-87-7582-574-5

Projekt: 302755

Finansiering: Helsefonden

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

VIVE støtter FN's verdensmål og angiver her, hvilket eller hvilke verdensmål der knytter sig til publikationen.

Forord

Botilbud til voksne er en central del af den kommunale velfærd, og i løbet af de næste år står en del kommuner over for at skulle etablere nye botilbudspladser. Denne kapacitetsudvidelse rejser spørgsmålet om, hvordan de fysiske rammer på fremtidens botilbud kan understøtte beboernes trivsel og samfundsintegration.

Denne rapport kortlægger de fysiske rammer på botilbud i Danmark og belyser deres betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration. Viden fra rapporten kan give inspiration til at udvikle og forbedre de fysiske rammer på botilbud til gavn for beboere og personale.

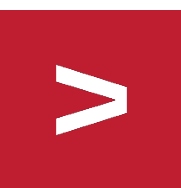
Rapporten undersøger de fysiske rammer på botilbud med udgangspunkt i kvantitative og kvalitative data. Den er udarbejdet af senioranalytiker Maria Lomborg Røgeskov (projektleder), seniorforsker Anna Amilon, analytiker Aksel Klint Bastegaard og seniorforsker Thorben Peter Høj Simonsen.

Tak til de to anonyme referees og følgegruppen for konstruktive kommentarer til rapporten og til de medvirkende botilbud for deres bidrag og velvillighed.

Undersøgelsen er gennemført på initiativ fra og finansieret af Helsefonden.

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef
for VIVE Sociale forhold og Arbejdsmarked

Indholdsfortegnelse

Hovedresultater	6
Afrapportering	15
1 Indledning	16
1.1 Formål	16
1.2 Baggrund	17
1.3 Botilbud i et historisk perspektiv	19
1.4 Undersøgelsens fokusområder	20
1.5 Læsevejledning	23
2 Kortlægning	25
2.1 Målgruppebeskrivelse og medarbejdersammensætning	27
2.2 Bygninger og lejligheders udformning og stand	38
2.3 Fællesarealer	49
2.4 Muligheder for indflydelse	53
2.5 Geografisk placering og mulighederne for samfundsintegration	62
2.6 Gruppering af afdelinger	66
3 Kvantitativt blik på rammebetingelser for trivsel	70
3.1 Ledernes overordnede vurdering af de fysiske rammer	70
3.2 Fysiske rammer som forklaringsfaktorer for trivselsmuligheder	72
4 Casestudie	77
4.1 Tre typer af botilbud	77
4.2 Fysiske rammer og trivsel: analyse af botilbuddenes forskellige rum	80
4.3 Fysiske rammer og samfundsintegration	112
5 Perspektiver	119
5.1 Hvordan kan de fysiske rammers betydning forstås?	119
5.2 De indre fysiske rammer	121
5.3 De ydre fysiske rammer	123

Dokumentation	125
6 Metode	126
6.1 Kvantitative metoder	126
6.2 Kvalitative metoder	132
7 Data	139
7.1 Spørgeskemadata	139
Litteratur	142

Hovedresultater

Botilbud til voksne er en central del af den kommunale velfærd, og i løbet af de næste år står en del kommuner over for at skulle etablere nye botilbudspladser. Denne kapacitetsudvidelse rejser spørgsmålet om, hvordan fremtidens botilbud skal se ud, og hvordan de fysiske rammer på botilbud bedst muligt kan understøtte beboernes trivsel og samfundsintegration.

De fysiske rammer på botilbud har stor betydning for beboernes adfærd, trivsel og samfundsintegration. Der mangler dog viden om, hvordan det byggede og omgivende miljø påvirker både beboere og personale. Særligt savnes national viden om de nuværende fysiske rammer på danske botilbud og deres betydning for trivsel, samfundsintegration og interaktioner mellem beboere og personale.

Denne rapport kortlægger de fysiske rammer på botilbud i Danmark og belyser rammernes betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration. Viden fra rapporten kan give inspiration til at udvikle og forbedre de fysiske rammer på botilbud til gavn for beboere og personale. Overordnet belyser rapporten følgende spørgsmål:

- Hvad karakteriserer de fysiske rammer på botilbud?
- Hvilken betydning har de fysiske rammer for beboernes oplevede trivsel og samfundsintegration?

Viden fra rapporten bidrager med inspiration til at udvikle og forbedre de fysiske rammer på botilbud til gavn for beboere og personale. Rapporten undersøger de fysiske rammer på botilbud med udgangspunkt i kvantitative og kvalitative data. De kvantitative analyser baserer sig på en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse blandt afdelingsledere på botilbud. Datagrundlaget afspejler således afdelingsledernes vurderinger af de fysiske rammer og ikke beboernes egne oplevelser. De kvantitative resultater skal derfor fortolkes som ledelsesmæssige vurderinger af afdelingernes fysiske rammer. En afdeling består typisk af et antal private boliger med fælles opholdsrum (fx stue og køkken) samt tilknyttet personale. I de kvantitative analyser skelnes der mellem to overordnede målgrupper: botilbud målrettet borgere med kognitive handicap og botilbud målrettet borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

De fysiske rammers karakteristika og betydning for trivsel

Kvaliteten af fysiske rammer varierer markant mellem målgrupper

Undersøgelsens kvantitative analyser viser markante forskelle mellem målgrupperne i bygningernes fysiske kvalitet. Samlet set er kvaliteten lavere på afdelinger målrettet beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder end på afdelinger målrettet be-

boere med kognitive handicap. Blandt afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er over halvdelen opført i 1980 eller tidligere, og bygningerne er sjældnere opført specifikt som botilbud eller bofællesskaber. Boligerne er desuden generelt mindre og har sjældnere flere værelser, eget bad, eget køkken eller egen indgang, ligesom afdelingslederne oftere vurderer lejlighederne som værende i 'rimelig' eller 'dårlig' stand. Det skal dog bemærkes, at godt halvdelen af afdelingslederne samtidig vurderer boligerne som værende i 'god stand'.

Fysiske rammer

I rapporten forstås de fysiske rammer bredt og inkluderer både:

- Et *indadrettet perspektiv*, der retter sig mod (oplevelsen og brugen af) de fysiske rammer, herunder de rum, som botilbuddet består af
- Et *udadrettet perspektiv*, der orienterer sig mod betydningen af botilbuddets placering i det øvrige nærmiljø.

Selv om renoveringsbehovet er størst på afdelinger målrettet beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, viser de kvantitative analyser, at et lavt renoveringsbehov på den enkelte afdeling generelt styrker de fysiske rammers understøttelse af både beboernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde. De kvantitative resultater understreger dermed betydningen af at prioritere bygningernes fysiske kvalitet – uanset målgruppe.

Sammenhæng mellem afdelingernes størrelse og konfliktniveau mellem beboere varierer mellem målgrupper

På 9 ud af 10 afdelinger findes fællesarealer som fælles stue, køkken og have. Det viser undersøgelsens kvantitative analyser. Tidligere studier har vist, at fællesarealer spiller en væsentlig rolle for beboernes sociale tilhørsforhold. Samtidig kan beboernes forskellige behov skabe spændinger; fx kan behovet for ro og skærmning for nogle beboere kolliderer med andre beboeres ønsker om socialt samvær. Rapportens kvantitative analyser viser, at konflikter i fællesarealerne forekommer relativt ofte: På hver femte afdeling opstår konflikter mellem beboere mindst én gang om

ugen, mens konflikter mellem beboere og personale forekommer mindst én gang om ugen på hver tiende afdeling. Konflikter mellem beboere er særligt udbredt på afdelinger for beboere med fysiske og/eller kognitive handicap, hvor 23 % af afdelingerne oplever denne type konflikter mindst én gang om ugen.

Desuden indikerer de kvantitative analyser, at store afdelinger (med 13 eller flere beboere) er forbundet med et højere konfliktniveau for afdelinger til beboere med kognitive funktionsnedsættelser. Afdelingens størrelse påvirker omvendt umiddelbart ikke konfliktniveauet på afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Støj er en central udfordring på afdelinger for beboere med kognitive handicap

De kvantitative resultater viser, at gode sensoriske forhold generelt styrker de fysiske rammers understøttelse af beboernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde. Særligt lav grad af gene fra støj og lugt samt mulighed for temperaturregulering og visuel afskærmning har betydning for ledernes vurderinger.

På trods af den positive betydning af gode sensoriske rammer indikerer de kvantitative resultater, at støj fra andre beboere eller besøgende udgør en væsentlig gene på mange afdelinger, især på afdelinger for beboere med kognitive handicap, hvor denne type støj er en gene på omkring halvdelen af afdelingerne. Lugtgener – typisk fra cigaretrøg – opleves desuden som et problem på cirka en fjerdedel af afdelingerne for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Derimod er støj fra omgivelserne sjældent et problem, og mulighederne for både visuel afskærmning og individuel temperaturregulering vurderes generelt som gode.

Samlet set peger undersøgelsens kvantitative resultater på et særligt behov for forbedrede akustiske forhold på afdelinger for beboere med kognitive handicap, mens forbedret ventilation og reduktion af lugtgener fremstår som centrale indsatsområder på afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Stimuli former beboernes trivsel og deltagelse i fællesskaber

På botilbuddene i den kvalitative delundersøgelse har flere af beboerne udfordringer med over- eller understimulering af deres sanser. For beboerne er graden af over- og understimulering forskellig, og det varierer, hvilke forhold i de fysiske rammer der bidrager til deres sansemæssige udfordringer.

I forhold til fællesrummene (fælles stue og køkken samt gangen) viser den kvalitative analyse, hvordan ruminddelingen, rummenes størrelse, antallet af beboere i rummene samt akustik medvirker til at skabe mulighedsbetingelser for beboernes deltagelse i fællesskabet. For nogle beboere forhindrer en høj grad af stimuli, fx hvis der er mange beboere til stede i fællesstuen og -køkkenet, dem i at deltage i fælles måltider. Eller

det resulterer i, at de i højere grad opholder sig i deres lejlighed fremfor i fællesområderne, hvilket kan forringe trivslen for nogle beboere. Både i fællesrummene og i beboernes lejligheder viser den kvalitative analysen, at støj fra medbeboere har betydning for interaktioner og trivsel. Hvis støj kan transporteres mellem rum, kan det medføre frustration og konflikter mellem beboere.

Når de fysiske rammer og beboernes sansemæssige udfordringer bliver en forhindring for deltagelse i fællesskaber, kan muligheden for fysisk afskærmning i fællestuen og -køkkenet være et greb til at understøtte beboere i at få adgang til rummet. Skærmning, fx via nicher, hvor der skabes små rum i rummet, giver mulighed for at bevare en oplevelse af nærhed til fællesskabet, samtidig med at beboere kan trække sig tilbage fra det store fællesskab. Udformningen af afskærmningsløsninger afhænger af beboergruppens sansemæssige udfordringer, samt af hvordan man pædagogisk arbejder med at fremme deltagelse og trivsel.

Gode muligheder for individuel indretning

Samlet set vurderer lederne i den kvantitative kortlægning, at beboerne generelt har gode muligheder for at indrette deres lejligheder efter egne ønsker. Muligheden er særligt udbredt på afdelinger for beboere med kognitive handicap, hvor dette i høj eller nogen grad gælder på 96 % af afdelingerne, mens andelen er 87 % på afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Denne forskel kan skyldes, at en større andel af borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder bor i midlertidige botilbud, hvor muligheden for individuel tilpasning nok ofte er mere begrænset.

De kvantitative analyser viser også, at der er en sammenhæng mellem muligheden for individuel indretning og ledernes vurderinger af de fysiske rammers understøttelse af beboernes fysiske og sociale behov.

Lejlighedernes størrelse har betydning for hjemliggørelse

Den kvalitative analyse viser, hvordan størrelsen på lejlighederne er afgørende for beboernes oplevede mulighed for at skabe et hjem. Dette gælder særligt for beboere med plejebenhov eller med behov for hjælpemidler. Behov for en eller flere kørestole, en plejeseng samt opbevaring af hjælpemidler til personlig pleje gør det vanskeligt at få plads til de møbler og andre personlige ejendele, som gør, at beboeren oplever lejligheden som et hjem. Hvilke samt mængden af artefakter, der medvirker til at skabe et hjem, er forskelligt fra beboer til beboer. Den kvalitative analyse viser dog, at muligheden for at invitere gæster ind i lejligheden er vigtig for en del beboere. Når beboere har hjælpemidler, kan lejlighedens størrelse fx umuliggøre, at beboere kan have en sofa eller et spisebord med stole, hvor de kan sidde sammen

med deres gæster. Lejlighedernes størrelse kan derfor konkret udfordre beboernes mulighed for at anvende lejligheden som en arena for deres sociale liv, hvilket kan indvirke på deres trivsel.

Rummenes relative placering har betydning for interaktion

Et botilbuds rumlige organisering, herunder de forskellige rums relative placering i forhold til hinanden, spiller en afgørende rolle for, hvordan hverdagen, arbejdsdagen og livet på et botilbud organiseres, og hvordan det i praksis udspiller sig. De kvalitative analyser viser, hvordan den indre rumlige organisering på forskellig vis kan understøtte eller udfordre beboernes oplevede trivsel. Dette hænger tæt sammen med beboernes behov, ønsker og udfordringer. For nogle beboere kan nærhed til personalet være tryghedsskabende, fx ved at deres lejlighed er tæt placeret på enten personalekontor eller fællesrum. Omvendt kan en sådan placering også være til gene og dermed udfordre oplevelsen af trivsel, fx for beboere, hvor støj fra fællesrum medfører sansemæssig overstimulering. En sådan dobbelttydighed går igen på tværs af alle rum, og rummenes betydning for oplevelsen af trivsel er således kontekstafhængig og bundet til beboernes behov og præferencer.

Socialpædagogisk arbejde er også rumligt arbejde

Personalets socialpædagogiske arbejde er i høj grad præget af botilbuddenes fysiske rammer. Organisering, koordinering og udførelse af det socialpædagogiske arbejde – såvel som andre arbejdsopgaver såsom administrativt arbejde, rengøring og hygiejne – formes af, hvordan rummene er designet og placeret. Det viser den kvalitative analyse.

Er beboernes lejligheder placeret side om side langs en lang gang, former det eksempelvis personalets oplevelse af deres interaktioner med beboerne. I stedet for at komme på besøg hos beboerne i deres hjem opleves det, som om de går stuegang på et hospital. Samtidig kan placeringen af en beboers lejlighed have betydning for, hvor meget tid personalet skal bruge på at komme derned, og dermed for, hvor ofte de har mulighed for at se til beboerne.

Den kvalitative undersøgelse viser desuden, at ikke alene afstandene mellem rum har indflydelse på, hvordan personalet interagerer med beboerne, men også at forhandlingerne om grænserne mellem fælles og private områder ofte involverer personalet. Konfliktnedtrapning kan således handle om at understøtte etableringen af adfærdsmæssige spilleregler blandt beboerne – spilleregler, som knytter sig til bestemte rum og disse rums forskellige funktioner.

Ressourcer og brug af rum hænger tæt sammen

De kvalitative analyser viser, hvordan både personale- og beboerressourcer er væsentlige i forhold til brugen af et botilbuds forskellige inde- og uderum. Nogle uderum kræver, at beboere støttes til at bruge disse, eksempelvis i form af ledsagelse. Brugen af aktivitets- og andre kreative rum kræver også i overvejende grad personalets involvering, og beboere benytter oftere disse rum, når de opfordres, motiveres og støttes til dette. At et botilbud stiller nogle særskilte rum til rådighed, betyder derfor ikke nødvendigvis, at disse rum benyttes, eller at beboerne er i stand til at benytte rummene uden støtte fra det pædagogiske personale.

På basis af den kvalitative analyse peger undersøgelsen på, at det er væsentligt at have blik for, hvordan de tilgængelige personaleressourcer kan benyttes i forhold til et botilbuds rumlige organisering samt de forventninger og forhåbninger, der knytter sig til disse.

Fysiske rammer og samfundsintegration

Nærhed til lokale faciliteter er særligt vigtig for beboere med kognitive handicap

På basis af de kvantitative data har vi undersøgt betydningen af afdelingernes beliggenhed i forhold til lokale faciliteter (fx butikker, restauranter og offentlig transport). Det er dog ikke muligt for os at vurdere, i hvilket omfang beboerne reelt har mulighed for at deltage i lokalsamfundet. Vores mål for afstand til lokale faciliteter afspejler derfor de strukturelle muligheder for samfundsintegration, som botilbuddet stiller til rådighed, snarere end faktisk deltagelse.

Vi finder, at nærhed til lokale faciliteter har forskellig betydning på tværs af målgrupperne. For afdelinger med beboere med kognitive handicap er en afsides beliggenhed generelt forbundet med, at de fysiske rammer i mindre grad understøtter beboernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde. For afdelinger med beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er en afsides beliggenhed derimod enten neutral eller positiv i forhold til de samme forhold.

De kvantitative resultater indikerer således, at nærhed til butikker, servicefunktioner og kulturelle tilbud er særligt vigtig for beboere med kognitive handicap, hvor adgang til lokal infrastruktur kan understøtte autonomi og deltagelse i hverdagslivet. Samtidig viser kortlægningen, at en mindre andel af afdelinger for beboere med kognitive handicap er placeret tæt på offentlig transport, caféer, kulturelle tilbud og faciliteter til fritidsaktiviteter, sammenlignet med afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Deltagelse i lokalområdet hænger sammen med beboernes støttebehov og præferencer

Et botilbuds geografiske placering i et byområde giver umiddelbart beboerne adgang til faciliteter som butikker samt fritids- og kulturtilbud på egen hånd. Dette kan understøtte deres oplevelse af selvstændighed. Imidlertid viser den kvalitative analyse, at anvendelsen af sådanne faciliteter for nogle beboere er betinget af pædagogisk støtte, da enten fysisk funktionsnedsættelse eller kognitive udfordringer gør det vanskeligt for beboerne at færdes på egen hånd. Dette gælder både for botilbud i byen og i landlige omgivelser i den kvalitative analyse.

Den visiterede støtte, de tilgængelige personaleressourcer samt botilbuddets tidsstruktur (fx hvilke tidspunkter personalet kører til byen) medvirker ud over botilbuddets geografiske placering og støttebehovet til at forme beboernes muligheder for at deltage i lokalområdet. Det viser den kvalitative analyse.

Spørgsmålet om, hvordan "det gode botilbud" ser ud, og ikke mindst om, hvorvidt det bedst placeres i bynære eller i landlige omgivelser i forhold til at skabe trivsel og samfundsintegration blandt beboere, giver undersøgelsen ikke et entydigt svar på. Udover at støttebehov og de tilgængelige personaleressourcer har betydning for deltagelse i lokalområdet, har beboerne, som alle andre mennesker, forskellige præferencer for, om de foretrækker at bo i byområder eller i landlige omgivelser. Derfor er det afgørende, at den samlede botilbudskapacitet i Danmark gør det muligt for beboere at kunne bo i de omgivelser, de bedst trives i.

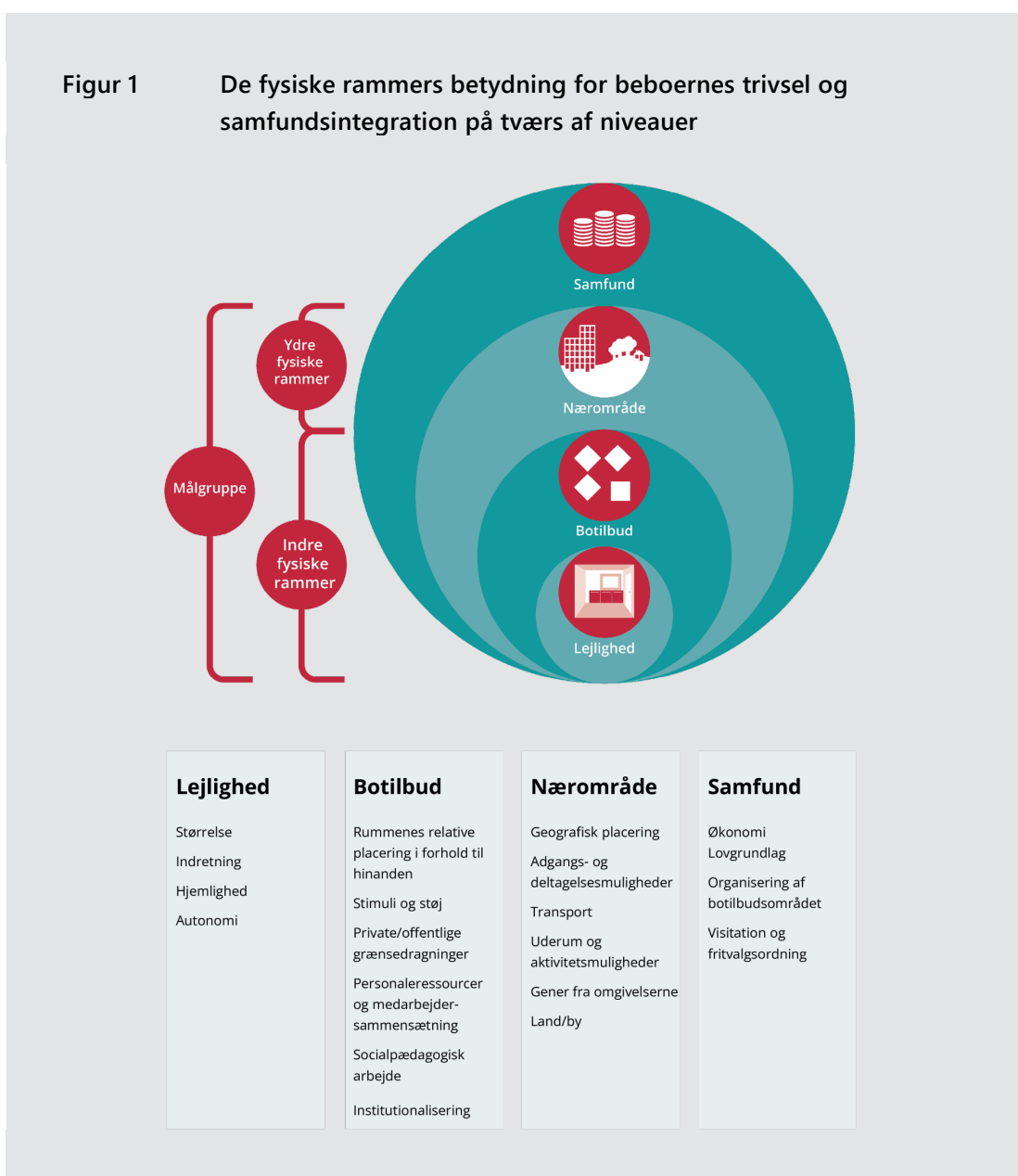
De fysiske rammers betydning må ses på flere niveauer

På tværs af de kvantitative og kvalitative analyser viser undersøgelsen, at betydningen af de fysiske rammer for beboernes oplevede trivsel og samfundsintegration udspiller sig på flere niveauer samtidig. Et fokus på udelukkende et af disse niveauer medfører derfor en forsimplet forståelse af, hvordan – og i hvilken grad – de fysiske rammer gør en forskel. Figur 1 illustrerer de fire niveauer: 1) lejlighed, 2) botilbud, 3) nærområde og 4) samfund.

Niveauerne kan påvirke hinanden: Beboernes trivsel i lejligheden kan påvirkes af botilbuddets rumlige organisering (fx lejlighedens placering i forhold til fælles lokaler) og organisering i botilbuddet (fx personaleressourcer). Personaleressourcer og botilbuddets placering i nærområdet indvirker bl.a. på beboernes mulighed for at anvende lokalområdets faciliteter, og de overordnede rammebetingelser strukturerer botilbudsområdet (fx lovgivning). På tværs af særligt de tre første niveauer er det væsentligt at have blik for botilbuddets konkrete målgruppe, og hvordan de fysiske rammer bedst muligt kan tage højde for deres udfordringer og støttebehov.

For det andet viser figuren – med afsæt i både de kvantitative og kvalitative analyser – at spørgsmålet om de fysiske rammers betydning er omfattende og komplekst. Det er en kompleksitet, som bør fastholdes, når der arbejdes med at udvikle og forbedre de fysiske rammer på botilbud. I undersøgelsen har vi primært fokuseret på de tre første niveauer. Imidlertid er det fjerde niveau 'samfund', bl.a. lovgivning og økonomi, centralt for udformningen af de fysiske rammer på botilbud.

De tilknyttede bokse i figuren angiver, hvilke dele af de fysiske rammer der på hvert niveau har særlig betydning for trivsel og samfundsintegration på basis af undersøgelsens resultater.

Kilde: VIVE.

Fakta om undersøgelsen

Undersøgelsen er finansieret af Helsefonden. Den kvantitative dataindsamling er foretaget i september 2024, og den kvalitative i maj, august og september 2025.

Undersøgelsen er baseret på:

- En landsdækkende elektronisk spørgeskemaundersøgelse til afdelingsledere på alle afdelinger i landets botilbud (N = 2.644). Vi fik besvarelser fra 1.125 afdelinger, hvilket er en svarprocent på 43.
- Kvalitative casestudier på fire botilbud for mennesker med kognitive funktionsnedsættelser. Botilbuddene er udvalgt, så de repræsenterer forskellige karakteristika i forhold til botilbuddets indre fysiske rammer (bygget eller ikke bygget efter designmæssige principper) og ydre fysiske rammer (beliggenhed i landlige omgivelser eller byområder). På hvert botilbud er der gennemført to besøgsdage, og det kvalitative datamateriale indbefatter observationer samt interviews med beboere, pårørende, personale og ledere på de fire udvalgte botilbud.

> **Afrapportering**

1 Indledning

Botilbud til voksne udgør en central del af den kommunale velfærd, og i 2023 boede 28.100 voksne med fysisk og/eller psykisk funktionsnedsættelse eller sociale problemer i et botilbud eller i botilbudslignende boformer (Social- og Boligministeriet, 2024). For denne gruppe er botilbuddet deres hjem i kortere eller længere perioder af voksenlivet og danner samtidig den sociale og fysiske ramme for den støtte, de modtager for at kunne trives i hverdagen og deltage i samfundet.

De fysiske rammer på botilbud kan have stor betydning for beboernes adfærd, sundhed, trivsel og livskvalitet samt for deres oplevelse af ensomhed og samfundsintegration (Friesinger et al., 2019; Orrell et al., 2013; B. A. Roos et al., 2022; J. Roos et al., 2022). Der mangler dog viden om, hvordan fysiske rammer – herunder det omkringliggende miljø, bygningsdesign, arkitektur samt inde- og uderum – påvirker beboere og personale (Quesada-Cubo et al., 2025; Wright, Zeeman & Whitty, 2017). Dansk forskning dokumenterer desuden, at vi aktuelt i Norden har et videnshul vedrørende forhold på botilbud på nationalt plan (Jørgensen et al., 2022). Vi mangler således viden om, hvilke fysiske rammer der kendetegner botilbuddene i Danmark, hvilken betydning rammerne har for beboerens trivsel og samfundsintegration samt rammernes betydning for interaktioner mellem beboere og personale (se også Jørgensen et al., 2023).

Denne rapport tager et skridt i retning af at udfylde dele af dette videnshul. Vi kortlægger de fysiske rammer på botilbud i Danmark og belyser aspekter af deres betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration. Viden fra rapporten kan give inspiration til at udvikle og forbedre de fysiske rammer på botilbud til gavn for beboere og personale.

1.1 Formål

Formålet med denne rapport er at kortlægge de fysiske rammer på botilbud i Danmark samt belyse betydningen af disse rammer for beboernes trivsel og samfundsintegration. Overordnet belyser rapporten følgende spørgsmål:

- Hvad karakteriserer de fysiske rammer på botilbud?
- Hvilken betydning har de fysiske rammer for beboernes oplevede trivsel og samfundsintegration?

Rapportens kortlægning af de fysiske rammer på botilbud bygger på en landsdækkende elektronisk spørgeskemaundersøgelse til alle afdelinger i landets botilbud (N = 2.644). Den komplette liste af tilbud er trukket via tilbudsportalen og tilvejebragt af Social- og Boligministeriet. I spørgeskemaundersøgelsen er der spurgt ind til følgende tematikker: 1) afdelingens omgivelser, 2) afdelingens bygninger, 3) afdelingens målgruppe, 4) lejlighedernes størrelse, standard og indretning, 5) indretning og anvendelse af fællesarealer og 6) karakteristik af medarbejderne. Vi modtog svar fra 1.125 afdelinger, svarende til en svarprocent på 43.

Derudover bygger rapportens analyser på kvalitative casestudier på fire botilbud. Botilbuddene er udvalgt, så de repræsenterer forskellige karakteristika, hvad angår botilbuddets indre fysiske rammer (hhv. bygget og ikke bygget efter designmæssige principper) og ydre fysiske rammer (beliggenhed i hhv. landlige omgivelser eller byområder). Den kvalitative dataindsamling fokuserede på: 1) botilbuddets indre rumlige organisering, herunder interaktioner mellem beboere og personale og beboerne imellem i forskellige rum, 2) botilbuddets fysiske rammer og betydning heraf for det pædagogiske arbejde og 3) botilbuddets placering i lokalområdet og betydning heraf for beboernes samfundsintegration, herunder adgang til faciliteter som offentlig transport, butikker etc. Det kvalitative datamateriale består af observationer og interviews med beboere, pårørende, personale og ledere på de fire udvalgte botilbud.

I de næste afsnit rammesætter vi rapporten ved kort at beskrive den aktuelle og historiske kontekst for undersøgelsen.

1.2 Baggrund

Stat, regioner og kommuner har en skærpet menneskeretlig forpligtelse til at sikre trivsel og værdige levevilkår for mennesker med handicap, herunder på botilbud. Denne pligt følger af FN's Handicapkonvention, som Danmark tiltrådte i 2009. Dermed har Danmark forpligtet sig til at arbejde for lige muligheder på tværs af livsområder for mennesker med handicap, bl.a. for tilstrækkelige boligmæssige rammer, herunder på botilbud (Det Centrale Handicapråd, 2017). Danmarks internationale forpligtelser udgør således en ramme for nybygning og ombygning af botilbud i regioner og kommuner.

En del kommuner er i færd med – eller står over for – at etablere nye botilbudspladser, og frem mod 2027 forventes en tilvækst på 2 pct. af den nuværende kapacitet (Lessel, 2024). Denne kapacitetsudvidelse på botilbudsområdet sker bl.a. som følge af anbefalinger fra ekspertudvalget på socialområdet om at sikre et bedre udbud af botilbudspladser, særligt til borgere med komplekse behov (Ekspertudvalget på socialområdet, 2024). Den stigende efterspørgsel på botilbud har medvirket til at drive

de stigende kommunale udgifter til botilbud (Dalsgaard & Lemvig, 2025) i vejret og har også rejst spørgsmål om, hvordan fremtidens botilbud skal se ud. Fremtidens botilbud skal rumme en heterogen målgruppe med forskellige og ofte komplekse støttebehov, hvilket stiller krav om fleksible og varierede fysiske rammer, noget man dog længe har været klar over (Wiesel, 2011).

Der har efterhånden længe været efterspørgsel på udvikling af tidssvarende boliger til mennesker med fysiske, psykiske og/eller sociale vanskeligheder (Socialforvaltningen, 2009; Socialpædagogerne, 2009), og betydningen af det byggede miljø på botilbud har de senere år fået øget opmærksomhed, særligt i forhold til at udvikle specialdesignede faciliteter baseret på beboerorienterede designprincipper (Möhn et al., 2022; B. A. Roos et al., 2022). Målet har især været at bevæge sig væk fra institutionslignende rammer (Bonfils & Frandsen, 2023; Jørgensen et al., 2023) for i stedet at skabe miljøer, der understøtter omsorg, fremmer inklusion og styrker beboernes trivsel (Olin & Jansson, 2008).

Med ønsket om at vende sig fra fortidens institutionslignende byggerier, i lyset af international kritik og på baggrund af aktuelle anbefalinger, arbejder en række forskellige aktører og interessenter med at udvikle visioner og designprincipper for det 'gode botilbud'¹. Fremtidens botilbud skal integrere en lang række kvaliteter, og flere visionsdokumenter peger således på, at beboere på botilbud skal have mulighed for at leve meningsfulde og så selvstændige liv som muligt, med adgang til fællesskaber og aktiviteter efter interesse, samtidig med at der udvikles konkrete arkitektoniske og rumlige løsninger, som understøtter disse mål. Et botilbud skal med andre ord skabe de nødvendige mulighedsbetingelser for, at beboerne kan trives i en tryk tilværelse og leve et tilfredsstillende hverdagsliv som borgere i samfundet.

Ud over de fysiske rammer medvirker en række andre forhold til at forme hverdagslivet på botilbud. Forskning peger på, at det socialpædagogiske arbejde på botilbud har afgørende betydning for beboernes trivsel og livskvalitet (Bigby & Beadle-Brown, 2018). Samtidig kan personalets tilstedeværelse udfordre beboernes mulighed for at skabe et hjem på egne præmisser (Steno & Meyer-Johansen, 2022). Botilbuddet udgør således både beboernes hjem og personalets arbejdsplads (Pedersen & Christiansen, 2024; Steno, 2022). Dette understreger behovet for et bredere perspektiv på betydningen af de fysiske rammer på botilbud, hvor arkitektoniske, professionelle, følelsesmæssige og relationelle aspekter tænkes ind i udviklingen af fremtidige boliger (Quesada-Cubo et al., 2025; Wright, Zeeman & Whitty, 2017; Wright, Zeeman, Kendall et al., 2017).

På trods af visioner og byggeprogrammer er der ikke konsensus om, hvordan det gode botilbud til mennesker med kognitive, sociale og/eller fysiske udfordringer

¹ Se fx KL (n.d.), Københavns Kommune & Byggeri København (2024) og Lev (2024).

skal designes, eller hvilke komponenter der bør indgå (Quesada-Cubo et al., 2025). Der efterspørges derfor mere helhedsorienterede tilgange til botilbudsdesign, der rækker ud over mere snævre arkitektoniske eller funktionelle byggeløsninger (Casson et al., 2021; J. Roos et al., 2022).

1.3 Botilbud i et historisk perspektiv

Både arkitekturen, lovgivningen og det handicappolitiske mål med botilbud har ændret sig historisk set. Opførelsen af de særlige åndssvageanstalter markerede i en dansk kontekst en historisk skillelinje, hvor personer med udviklingshæmning, der tidligere var placeret på tvangsarbejdsanstalter, fattiggårde eller i private hjem uden offentligt tilsyn, nu blev udskilt som en særskilt gruppe. Som attenhundredetallets store victorianske asyler blev institutionerne placeret uden for byerne i naturskønne omgivelser, hvor lys og luft blev anset som centralt for hygiejne og helbredelse.

I 1950'erne ændrede opfattelsen sig. Som Kirkebæk (2022) beskriver, skiftede den politiske diskurs fra et beskyttelsesprojekt til et rettighedsprojekt. Bonfils og Frandsen (2023) fremhæver ligeledes, hvordan perspektivet og lovgivningen bevægede sig fra en behandlings- og beskyttelsesdiskurs under særlovgivning til at inkludere mennesker med funktionsnedsættelse og deres rettigheder i den almene lovgivning, og at institutioner skulle leve op til almene materielle standarder. Normaliseringsidealet fra 1960'erne og frem medførte desuden krav om hjemlige rammer, privatliv og mulighed for deltagelse i almindelige samfundsaktiviteter. Det førte senere til decentralisering og omdannelse af store institutioner til mindre bofællesskaber og botilbud integreret i lokale boligområder, med vægt på egen bolig, eget bad/køkken og beboerindflydelse (Kirkebæk, 2001).

Begrebet 'institution' blev i 1998 afløst af 'botilbud' med lov om social service og understreger, at alle mennesker med funktionsnedsættelse er beboere i eget hjem og skal have indflydelse på eget liv. Det var således en væsentlig politisk målsætning i loven, at institutioner skulle nedlægges. Indlejret i lovteksten findes således en principiel forskydning væk fra tidligere tiders institutionslogik til mere rehabiliterende og individuelt orienterede støtteformer. At skabe hjem for mennesker med funktionsnedsættelser er i en dansk kontekst særligt centralt, hvilket går hånd i hånd med ambitionen om at af-institutionalisere udviklingen og etableringen af botilbud. Dansk forskning dokumenterer dog, at der stadigvæk kan identificeres institutionslignende boligforhold for voksne med udviklingshæmning på botilbud (Jørgensen et al., 2023). Selvom institutionsbegrebet på botilbudsområdet formelt forsvandt med serviceloven, hvilket betyder, at den service, som voksne borgere tildeles, skal være uafhængig af boligforholdene, peges der i kritisk dansk forskning bl.a. på, at det ikke nødvendigvis har betydet, at institutionslignende forhold på botil-

budsområdet er forsvundet (Jørgensen et al., 2022, 2023). Det afhænger bl.a. af forståelsen af institutionsbegrebet, der, udover at inkludere byggeriets udformning, også kan inkludere organiseringen af støtten, magtforholdene, placeringen, størrelsen og dimensioneringen af botilbuddet samt beboersammensætningen og beboernes adgang til det omkringliggende samfund.

Ud over målsætningen om at af-institutionalisere fulgte også målsætningen om øget selvbestemmelse, respekt og indflydelse med udgangspunkt i den enkeltes ønsker, ressourcer og behov, hvorved der også lægges afstand til tidligere tiders umyndiggørelse af udsatte borgere (Kirkebæk, 2010). Denne ændrede forståelse afspejledes også i arkitekturen: Bygningernes skala blev mindre, sovesale blev afløst af værelser til få beboere, og der kom øget fokus på universelt design, privatliv og boligens betydning for velfærd og livskvalitet (Bonfils & Frandsen, 2023).

Med kommunalreformen i 2007 overtog kommunerne hovedparten af de tidligere amtslige botilbud, og Handicapkonventionens artikel 19 cementerede retten til et selvstændigt liv, herunder tilgængelige boliger og støtte. I Norden har overgangen fra institutioner til mindre boenheder imidlertid ikke været en lineær proces (Kittelsaa & Tøssebro, 2011), og der eksisterer fortsat botilbud, hvor mange beboere bor på samme matrikel, hvilket kan medføre et institutionelt præg på tilbuddene (Bonfils & Olsen, 2016)². Senest har FN's Handikapkomite i 2024 slået fast, at Danmark bør lukke institutionslignende botilbud og have en strategi for af-institutionalisering (UN, 2024).

1.4 Undersøgelsens fokusområder

I det følgende berører vi kort undersøgelsens centrale fokusområder. Vi beskriver, hvordan vi forstår de fysiske rammer, kognitive handicap, psykiske og sociale vanskeligheder samt trivsel og samfundsintegration.

Fysiske rammer

Afsættet for denne rapport er, at de fysiske rammer spiller en central rolle for livet på botilbud. De fysiske rammer spiller en væsentlig rolle i forhold til beboernes adfærd, interaktioner samt deltagelsesmuligheder og følgelig trivsel. For eksempel når akustikken bevirker, at nogle beboere trækker sig fra socialt samvær med medbeboere, eller når en lejligheds placering betyder, at en beboer har langt til personalet.

I nærværende rapport forstås de fysiske rammer bredt, og undersøgelsen har således både et *indadrettet perspektiv*, der retter sig mod (oplevelsen og brugen af) de

² Se også Glavind & Pade (2024).

fysiske rammer, herunder de rum, som botilbuddet består af, og et *udadrettet perspektiv*, der orienterer sig mod betydningen af botilbuddets placering i det øvrige nærmiljø. Fysiske rammer inkluderer således både botilbuddets indendørs- og udendørsarealer, herunder den rumlige organisering og boligstandard, samt botilbuddets placering i nærmiljøet, herunder adgang til indkøbsmuligheder, offentlig transport og fritidsaktiviteter.

Kognitive handicap, psykiske og sociale vanskeligheder

I rapporten anvender vi betegnelserne 'kognitive handicap' samt 'psykiske og sociale vanskeligheder' om de udfordringer, som beboernes funktionsnedsættelse kan afstedkomme. I undersøgelsens kvantitative kortlægning refererer betegnelserne til overordnede kategorier, som vi har bedt botilbudslederne angive tilbuddets målgruppe ud fra. Dette kan beskrives som en administrativ tilgang til handicap (Grönvik, 2007), der tager afsæt i klassifikationer, myndigheder kan anvende i forbindelse med tildeling af velfærdsydelse, fx botilbud³. Tilgangen er valgt for at have overensstemmelse mellem botilbuddenes generelle betegnelse for deres målgrupper.

I undersøgelsens casestudier fokuserer vi på borgere med kognitive handicap og herunder specifikt på udviklingshæmning. Forståelsen af handicap som begreb tager afsæt i en administrativ tilgang, fordi botilbuddene er udvalgt på basis af projektets spørgeskemaundersøgelse, men vores analytiske tilgang er informeret af en relationel forståelse af handicap (Grönvik, 2007). Vi anvender dette perspektiv til at belyse, hvornår og hvordan de fysiske rammer i samspil med beboernes hverdagsliv indvirker på deres trivsel og samfundsintegration.

Trivsel

Det er bredt anerkendt, at det byggede miljø spiller en væsentlig rolle i forhold til trivsel. Veldesignede bygninger forventes derfor også at kunne gøre en positiv forskel og understøtte det gode liv (Orrell et al., 2013). Trivsel er imidlertid et bredt begreb, og hvordan trivsel defineres og måles, er langt fra entydigt.

Mens meget af især den internationale litteratur har været optaget af at identificere og operationalisere objektive indikatorer for trivsel (WHO, 2023), har humanistisk forskning forsøgt at indholdsbestemme begrebet. Selvom objektive indikatorer for trivsel (såsom stabile sociale relationer) kan være gode pejlemærker, bør de ikke udelukke muligheden for, at der findes forskellige subjektive indikatorer. Som Folker et al. (2024) minder om, er indikatorer for trivsel ikke det samme som årsager til trivsel.

³ På Tilbudsportalen.dk skal botilbud i kategoriseringen af deres målgruppe bl.a. forholde sig til betegnelserne 'psykiske vanskeligheder', 'socialt problem' og 'kognitive forstyrrelser'.

Trivsel forbindes ofte til mental sundhed og forstås også som hedonisme (at være i en tilstand af positive følelser) eller livstilfredshed (at være i en tilstand, hvor man er tilfreds med sit liv). Trivsel kan således handle om sociale relationer, mental sundhed, muligheden for at bidrage til samfundet og om individuelle oplevelser. WHO (n.d.) har en meget bred og positiv definition af trivsel, hvorved der er et fokus på mere end blot mistrivsel:

Trivsel er en positiv tilstand, som opleves af både individer og samfund. Ligesom sundhed er det en ressource i hverdagen og bestemmes af sociale, økonomiske og miljømæssige forhold. Trivsel omfatter livskvalitet og evnen hos mennesker og samfund til at bidrage til verden med en følelse af mening og formål.

Denne definition leverer ikke svaret på, hvad trivsel er, men er med til at pege på nogle vigtige kilder til trivsel, som Folker og kollegaer skriver: at sikre de sociale og strukturelle rammer, der skal til for at udvikle evner, klare udfordringer og tage del i fællesskaber samt at understøtte, styrke og udvikle individers muligheder for at værdsætte og deltage i livet (Folker et al., 2024, p. 24).

Den kvantitative analyse baserer sig på en spørgeskemaundersøgelse blandt afdelingsledere på botilbud. Da lederne ikke kan vurdere beboernes trivsel direkte, fokuserer vi i stedet på deres vurdering af, i hvilken grad de fysiske rammer understøtter hhv. beboernes fysiske behov, beboernes sociale behov og det socialpædagogiske arbejde på tilbuddet. Fysiske rammer, der understøtter disse områder, kan forventes at udgøre centrale forudsætninger for trivsel, og indikatorerne giver dermed et indirekte, men analytisk relevant billede af, hvordan de fysiske rammer påvirker beboernes muligheder for at trives.

Herudover afdækker vi, om boligens fysiske indretning kan tilpasses den enkelte borgers behov, om borgeren har reel medbestemmelse over tidsstrukturen i hverdagen, samt i hvilken grad borgeren kan præge boligens interiør. Disse aspekter relaterer sig ligeledes til beboernes trivselsmuligheder, idet forskning peger på, at bl.a. autonomi og hjemlighed er væsentlige forudsætninger for en række trivselsmål (Bertelli et al., 2013; Casson et al., 2021; Mueller-Schotte et al., 2022; B. A. Roos et al., 2022; Wright, Zeeman, Kendall et al., 2017).

I den kvalitative delundersøgelse har vi ladet ledere, personale og beboere på botilbud fortælle om hverdagslivet på botilbuddene med fokus på de fysiske rammers betydning herfor. Vi har inviteret beboere til at identificere steder og genstande, som de oplevede som gode eller mindre gode, og inviteret dem til både at vise og italesætte, *hvor* på botilbuddet de havde det godt eller mindre godt, for på den måde at knytte deres oplevede trivsel til botilbuddets fysiske rammer og rum. Ledere og personale har vi inviteret til at beskrive botilbuddets forskellige rum, hvilke

interaktioner der foregår i rummene, samt hvordan rummene understøtter eller ikke understøtter det pædagogiske arbejde med beboernes trivsel.

Samfundsintegration

I den kvantitative analyse belyser vi botilbuddets placering i forhold til det omkringliggende samfund. Vi anvender deskriptive mål for nærhed til indkøbsmuligheder, restauranter, kultur- og fritidstilbud samt offentlig transport. Disse indikatorer giver ikke viden om, hvorvidt borgerne reelt deltager i eller er inkluderet i lokalsamfundet, men de afspejler de strukturelle muligheder for samfundsintegration, som botilbuddet stiller til rådighed.

I den kvalitative del af undersøgelsen har vi undersøgt de mulighedsbetingelser, som beboere på botilbud har for at deltage i aktiviteter uden for botilbuddets fysiske rammer. Det omfatter både, hvordan botilbuddets geografiske placering påvirker deres adgang til nærområdet, hvilke muligheder de har for at bevæge sig rundt lokalt, og hvordan de kan transportere sig til aktiviteter længere væk. Vi har således haft et empirisk fokus på de konkrete måder, hvorpå beboerne kan indgå – og faktisk indgår – i hverdagsliv, relationer og aktiviteter uden for botilbuddet. Hermed undersøger vi samfundsintegration som en praksis, der formes i spændet mellem fysiske rammer, mobilitetsmuligheder, individuelle forudsætninger og lokale omgivelser.

1.5 Læsevejledning

I kapitel 2 præsenterer vi den kvantitative kortlægning af de fysiske rammer på botilbud i Danmark. Med udgangspunkt i en spørgeskemaundersøgelse blandt afdelingsledere beskriver vi botilbuddenes målgrupper, nærområdet, bygningernes og lejlighedernes stand, beboernes muligheder for selvbestemmelse, fællesarealer, medarbejdersammensætning og ledernes overordnede vurderinger af de fysiske rammer på botilbuddene.

I kapitel 3 undersøger vi sammenhængen mellem de konkrete fysiske forhold ved botilbuddene – herunder størrelse, stand, beliggenhed og grad af indflydelse – og afdelingsledernes vurdering af, i hvilken grad de fysiske rammer understøtter hhv. beboernes fysiske behov, deres sociale behov og den socialpædagogiske praksis på tilbuddet. Tilsammen giver kapitlerne et samlet overblik over både de eksisterende fysiske rammer og deres betydning for forhold, der er centrale for beboernes muligheder for trivsel.

I kapitel 4 vender vi os mod undersøgelsens kvalitative del og præsenterer analysen af de fysiske rammers betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration på

basis af casestudier på fire botilbud. Analysen præsenterer først tre typer af botilbud, som illustrerer forskellige former for rumlig organisering på de fire besøgte botilbud. Dernæst inkluderer kapitlet en analyse af botilbuddets forskellige rum med fokus på rummenes tiltænkte funktion, og på hvilke aktiviteter og interaktioner der udfolder sig heri, samt på hvordan den rumlige organisering på botilbuddene former oplevelser af trivsel. Kapitlets anden del belyser samfundsintegration med fokus på, hvordan botilbuddets placering i landlige omgivelser eller byområder bidrager med forskellige muligheder for at anvende lokalområdets faciliteter. Endvidere fokuserer vi på beboernes oplevelser af tilhørsforhold til lokalområdet samt på deres præferencer i forhold til botilbuddets beliggenhed.

Endelig samler kapitel 5 op på undersøgelsens analyser og kommer med tværgående perspektiver på betydningen af de fysiske rammer for beboernes trivsel og samfundsintegration.

2 Kortlægning

Dette kapitel har til formål at kortlægge de fysiske rammer på botilbud under almenboligloven § 105 samt serviceloven §§ 107-108. Resultaterne er baseret på en spørgeskemaundersøgelse målrettet afdelingsledere, som er identificeret via tilbudsportalen, på alle afdelinger omfattet af disse paragraffer. Undersøgelsen dækker fire målgrupper:

- Borgere med fysisk handicap eller sygdom
- Borgere med kognitivt handicap eller sygdom
- Borgere med psykiske vanskeligheder og/eller sindslidelse
- Borgere med sociale vanskeligheder.

Undersøgelsen blev gennemført i september 2024 via et elektronisk spørgeskema, som blev sendt til afdelingslederne pr. mail. Spørgsmålene omhandlede både afdelingens fysiske rammer (fx antal lejligheder, brug af fællesarealer og beboernes muligheder for indflydelse) og de generelle forhold for botilbuddet (fx antal afdelinger i bygningen samt bygningens stand og beliggenhed). Derudover indeholdt skemaet enkelte spørgsmål om beboere og personale.

I alt blev spørgeskemaet udsendt til afdelingslederne for 2.667 afdelinger. Da samme afdelingsleder kunne være ansvarlig for flere afdelinger, var det muligt at angive, at de samme svar gjaldt for flere afdelinger inden for samme botilbud. Afdelingsledere, der ikke havde svaret efter den første rykker, blev kontaktet telefonisk, og der blev desuden udsendt endnu to elektroniske rykkere, inden spørgeskemaet blev lukket. Samlet set modtog vi svar fra 1.125 afdelinger, svarende til en svarprocent på 43.

Da informationen om afdelingerne er begrænset, er mulighederne for at sammenligne de 1.125 afdelinger, der deltog i undersøgelsen, med den samlede gruppe af afdelinger også begrænsede, men en bortfaldsanalyse viste en mindre overrepræsentation af tilbud under § 105 i forhold til tilbud under §§ 107 og 108. Frafaldet er således ikke tilfældigt fordelt og kan derfor medføre potentielle skævheder i kortlægningen, mens der er taget højde for det i analyserne af ledernes vurderinger i kapitel 3.

Derudover kan det ikke udelukkes, at ledere med mere positive vurderinger i højere grad har været tilbøjelige til at besvare spørgeskemaet – en potentiel skævvridning for undersøgelsens resultater, som vi hverken kan undersøge eller kontrollere for, men som fortsat er vigtig at have for øje.

Boks 2.1 giver en oversigt over dataindsamlingsmetoden. En mere detaljeret beskrivelse findes i kapitel 7.

I dette kapitel præsenterer vi svarfordelingen for de enkelte spørgsmål i undersøgelsen. Vi undersøger desuden, om der er forskelle mellem afdelinger, der primært henvender sig til borgere med kognitive handicap, og afdelinger, der retter sig mod borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Fremgangsmåden for målgruppeopdelingen beskrives i flere detaljer i afsnit 2.1.1.

Hvor det er muligt, sammenligner vi resultaterne med lignende undersøgelser. For eksempel udgav socialpædagogerne i 2009 en rapport med fokus på boliger i botilbud til mennesker med handicap (Socialpædagogerne, 2009). Selvom tallene i rapporten ikke nødvendigvis er direkte sammenlignelige med vores opgørelser – bl.a. på grund af forskelle i dataindsamlingsmetoder, målgruppedefinitioner og præcise formuleringer af spørgsmål – giver de en kvalificeret indikation af udviklingen på området siden 2009.

Derudover har Tøssebro & Wendelborg (2021) udgivet en rapport om boligsituationen for mennesker med udviklingshandicap i Norge i 2021 samt udviklingen siden 1994. Selvom en direkte sammenligning ikke er mulig, giver tallene os et værdifuldt grundlag for at perspektivere de danske resultater i forhold til lignende opgørelser fra Norge.

Kortlægning af de fysiske rammer på botilbud

- Vi gennemførte en elektronisk spørgeskemaundersøgelse blandt lederne på 2.667 afdelinger i september 2024.
- Undersøgelsen er som udgangspunkt gennemført på afdelingsniveau, hvor en afdeling typisk består af et antal private boliger med fælles opholdsrum (fx stue og køkken) samt tilknyttet personale.
- Vi modtog svar fra 1.125 afdelinger, svarende til en svarprocent på 43.
- Vi viser svarfordelinger samt undersøger, om der er forskelle mellem afdelinger, der primært henvender sig til borgere med kognitivt handicap, og afdelinger, der primært er rettet mod borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.
- Forskelle mellem fordelingerne for de to målgrupper undersøges med Chi²-test.

2.1 Målgruppebeskrivelse og medarbejdersammensætning

Vores undersøgelse omfatter samtlige afdelinger på botilbud under servicelovens §§ 107-108 samt almenboliglovens § 105 med støtte efter servicelovens § 85. De borgere, der bor på disse tilbud, har betydelig og varig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne og har behov for omfattende hjælp til daglige funktioner, pleje, omsorg eller behandling. Selvom fokus i dette kapitel primært er på afdelingerne og deres fysiske rammer, indleder vi dette afsnit med at præsentere de karakteristika, der kendetegner de mennesker, som er på afdelingerne.

Borgersammensætningen i afdelingerne kan bidrage til at forklare, hvorfor bestemte fysiske rammer opleves som mere eller mindre hensigtsmæssige. Vi vil derfor tage højde for borgersammensætning i kapitel 3, hvor vi undersøger, hvorvidt og i hvilket omfang de fysiske rammer understøtter hhv. borgernes fysiske og sociale behov og det socialpædagogiske arbejde.

2.1.1 Lovgrundlag og overordnet problematik

I Tabel 2.1 præsenterer vi en oversigt over, hvilke paragraffer de undersøgte afdelinger primært opererer under: almenboliglovens § 105 samt servicelovens §§ 107 og 108. Mange afdelinger udbyder tilbud under flere paragraffer, typisk en kombination af §§ 107 og 108. I de tilfælde, hvor en afdeling dækker flere paragraffer, er den i analyserne placeret under den paragraf, hvor størstedelen af borgerne er tilknyttet.

Tabellen viser, at knap halvdelen af afdelingerne (47 %) primært har borgere under almenboliglovens § 105. Omtrent en tredjedel af afdelingerne (34 %) henvender sig primært til borgere med midlertidigt ophold (§ 107). Samlet set betyder dette, at cirka to tredjedele af afdelingerne (66 %) primært retter sig mod borgere med permanent bopæl på afdelingen (enten under almenboliglovens § 105 eller servicelovens § 108).

Tabel 2.1 Afdelingernes fordeling på paragraf. Andel i antal og procent

Paragraf	Antal afdelinger	Procentandel afdelinger
Almenboliglovens §105	533	47,4 %
Servicelovens §107	386	34,3 %
Servicelovens §108	206	18,3 %
Total	1.125	100 %

Anm.: Tabellens højre side viser, hvilke paragraffer afdelingen har flest borgere under. Hvis afdelingen tilbyder flere forskellige paragraffer, angives den paragraf, hvor afdelingen har flest borgere.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I spørgeskemaundersøgelsen bad vi respondenterne (afdelingslederne) angive afdelingens primære målgruppe med følgende fire svarmuligheder:

- Borgere med fysisk handicap eller sygdom
- Borgere med kognitivt handicap eller sygdom
- Borgere med psykiske vanskeligheder og/eller sindslidelser
- Borgere med sociale vanskeligheder.

Da mange borgere på botilbud har komplekse problemstillinger, var det muligt at sætte flere krydser i spørgeskemaet. Langt de fleste afdelingsledere benyttede sig af denne mulighed, hvilket resulterede i stor variation i besvarelsene.

For at reducere kompleksiteten i analyserne valgte vi at inddele afdelingerne i to overordnede målgrupper. Inddelingen tager dels afsæt i svarfordelingen for kombinationen af målgrupper i data (se afsnit 7.1.1 for detaljer), dels i de målgruppedistinktioner, der almindeligvis anvendes i litteraturreviews (Casson et al., 2021; Friesinger et al., 2019; Mansell & Beadle-Brown, 2009; J. Roos et al., 2022; Wright, Zeeman & Whitty, 2017) og i dansk socialpolitik (KL, 2025):

1. **Kognitive handicap** – denne gruppe omfatter alle afdelinger, der henvender sig til borgere med kognitive handicap, uanset eventuelle andre udfordringer.
2. **Psykiske og/eller sociale vanskeligheder** – denne gruppe omfatter afdelinger, hvor borgerne har psykiske og/eller sociale vanskeligheder, men ikke kognitive udfordringer.

Som det fremgår af Tabel 2.2, angiver cirka to tredjedele af afdelingslederne (67 %), at deres afdeling primært henvender sig til borgere med kognitive handicap, mens cirka en tredjedel (33 %) har fokus på borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Tabel 2.2 Målgruppefordeling. Andele i antal og procent.

Målgruppe	Antal	Procent
Kognitive handicap	750	66,7 %
Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	375	33,3 %
Total	1.125	100 %

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Ud over disse forskelle er fysiske handicap eller funktionsnedsættelser mere udbredte blandt borgere med kognitive handicap. Ifølge 39 % af afdelingslederne på afdelinger rettet mod denne målgruppe udgør borgere med fysiske handicap en primær del af målgruppen. Til sammenligning gælder dette kun for 4 % af afdelingerne for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Da borgere med forskellige problematikker kan forventes at variere både i behov og i forhold til, i hvilken grad de fysiske rammer understøtter deres behov, har vi i analyserne undersøgt forskelle mellem afdelinger med fokus på hver af de to målgrupper. Derudover præsenterer vi resultater for samtlige afdelinger samlet.

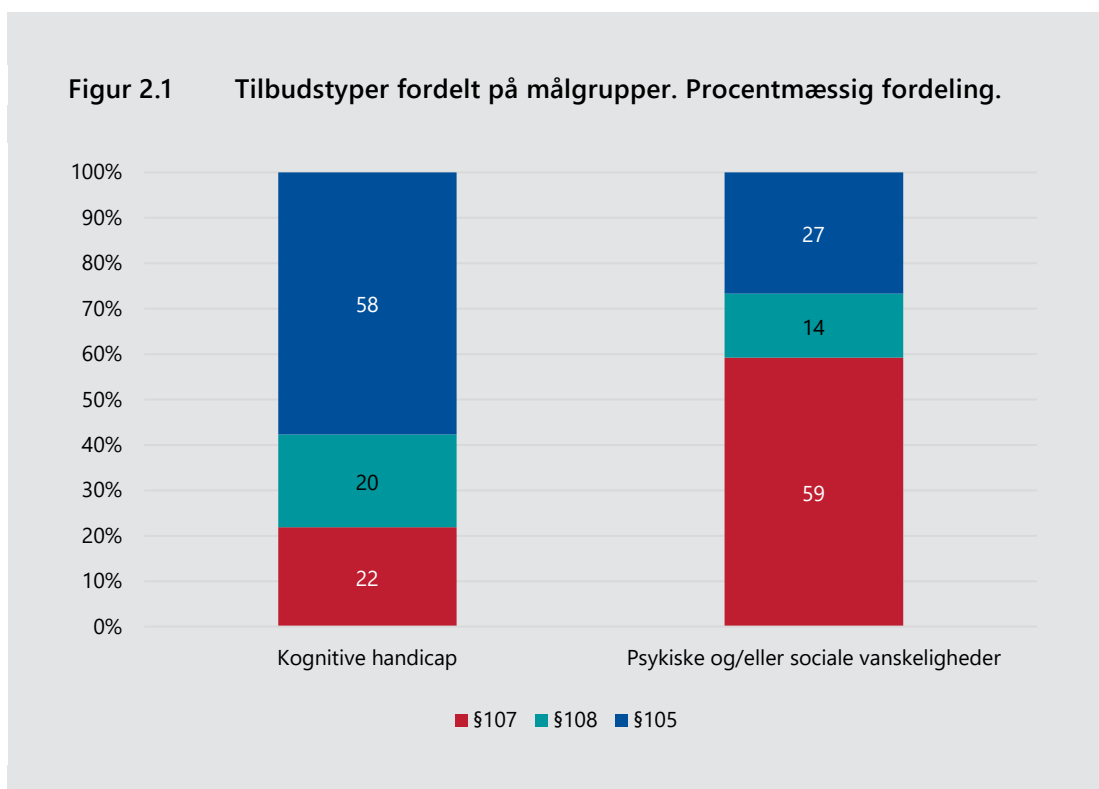
Figur 2.1 viser sammenhængen mellem målgruppe og paragrafgrundlag. I gruppen af afdelinger, der primært henvender sig til borgere med kognitive handicap,

dominerer tilbud under almenboliglovens § 105. Således opererer 58 % af afdelingerne med fokus på borgere med kognitive handicap under denne paragraf.

For afdelinger, der henvender sig til borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, dominerer derimod tilbud under servicelovens § 107 (midlertidige tilbud), som omfatter 59 % af afdelingerne i denne gruppe.

Denne forskel i paragrafgrundlag mellem målgrupperne er ikke overraskende, da borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder ofte har et større progressionspotentiale end borgere med kognitive handicap. For eksempel kan en borger med en misbrugsproblematik blive fri af sit misbrug og opnå kompetencer til at mestre eget liv – en udvikling, der ikke i samme grad er mulig for borgere med svære kognitive handicap.

Fordelingen i Figur 2.1 indikerer dog, at der for begge målgrupper forekommer både midlertidige og permanente botilbudsløsninger. Samlet set understreger variationen på tværs af målgrupper og tilbudstyper den store grad af heterogenitet, der kendetegner målgruppen, der bor på botilbud.

Anm.: n: Kognitive handicap = 750, Psykiske og/eller sociale vanskeligheder = 375.

Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.1.2 Aldersfordeling

Tabel 2.3 viser, hvilket aldersspænd de fleste beboere på de undersøgte afdelinger befinder sig inden for. På 60 % af afdelingerne er flertallet af beboerne i aldersspændet 31-60 år. Derudover har godt en tredjedel (35 %) af afdelingerne primært yngre beboere (her defineret som 18-30 år). Knap 5 % af afdelingerne har overvejende ældre beboere (over 60 år).

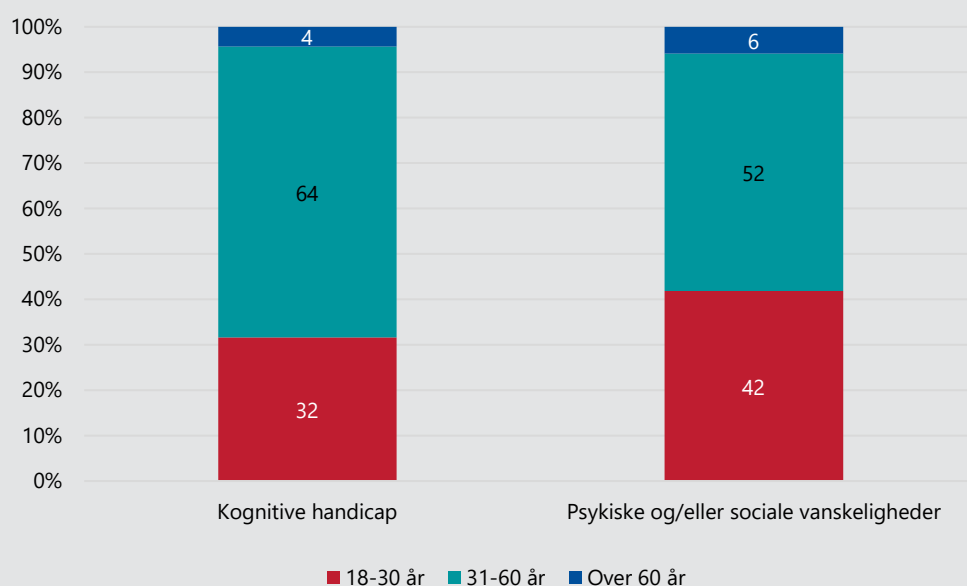
Tabel 2.3 Inden for hvilket af følgende aldersspænd placerer de fleste af afdelingens beboere sig? Antal og andel i procent.

	Antal	Procent
18-30 år	394	35,0 %
31-60 år	677	60,2 %
Over 60 år	54	4,8 %
Total	1.125	100 %

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Aldersfordelingen blandt beboerne på afdelingerne varierer på tværs af målgrupper. Som det fremgår af Figur 2.2, har afdelinger, der primært henvender sig til beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, en overvægt af både 18-30-årige og 60+-årige sammenlignet med afdelinger, der henvender sig til beboere med kognitive handicap. Disse afdelinger har til gengæld en overvægt af beboere i aldersspændet 30-60 år.

Figur 2.2 Afdelingens aldersgruppe fordelt på målgruppe. Andel i procent.

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psyriske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.1.3 Adfærdsproblematik og støttebehov

Tabel 2.4 viser andelen af afdelinger, hvor lederne vurderer, at hhv. misbrug, selvskade og udadreagerende adfærd i væsentlig grad former hverdagen blandt beboerne. På 39 % af afdelingerne er hverdagen i væsentlig grad formet af beboernes udadreagerende adfærd, mens selvskade i væsentlig grad former hverdagen på 35 % af afdelingerne. Misbrug er den mindst udbredte adfærdsproblematik og former i væsentlig grad hverdagen på 21 % af afdelingerne.⁴

⁴ Det er ikke specificeret i spørgeskemaundersøgelsen, hvilke former for misbrug der er tale om. Spørgsmålet kan således dække alle former for misbrugsproblematikker, herunder også sexmisbrug – men for mange vil det nok være tolket som misbrug af rusmidler.

Tabel 2.4 Former en eller flere af nedenstående adfærdsproblematikker i væsentlig grad hverdagen på afdelingen? Procent.

	Misbrug	Selvskade	Udadreagerende adfærd
Ja	21 %	35,3 %	39,2 %
Nej	68,8 %	58,3 %	56,7 %
Ikke relevant	10,2 %	6,4 %	5,1 %
Antal afdelinger	1.125	1.125	1.125

Anm.: Med væsentlig menes, at problematikken har markant indflydelse på hverdagen på afdelingen. Det kan være for såvel beboere som personale.

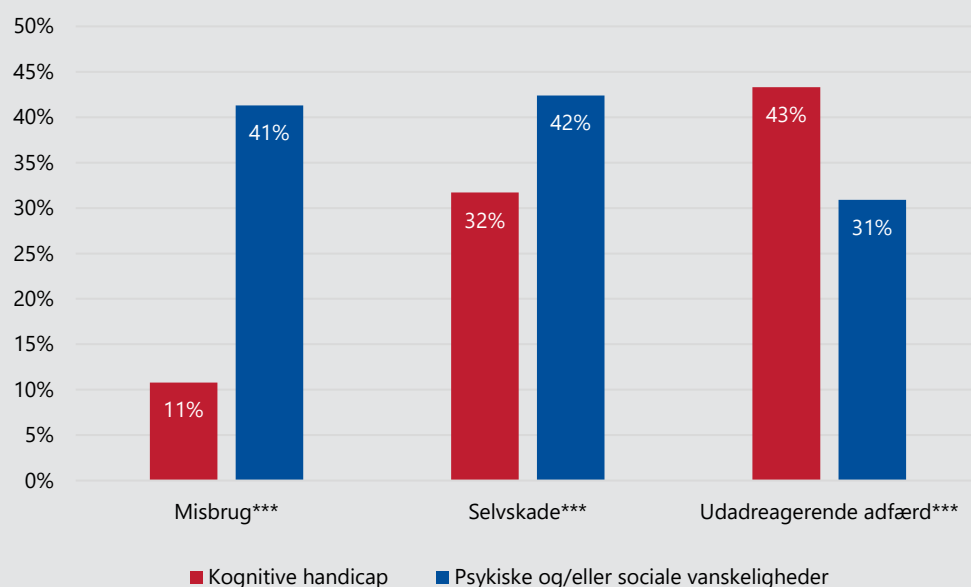
Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Figur 2.3 viser, at der er systematiske forskelle på tværs af målgrupper i andelen af afdelinger, hvor hhv. misbrug, selvskade og udadreagerende adfærd blandt beboerne i væsentlig grad former hverdagen. Ikke overraskende forekommer misbrug langt hyppigere på afdelinger, der primært har borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder som målgruppe (41 %), sammenlignet med afdelinger, der primært har borgere med kognitive handicap som målgruppe (11 %).

Selvskade forekommer ligeledes i en lidt større andel af afdelinger, der henvender sig til borgere med psykiske og/eller sociale problemer (41 %), sammenlignet med afdelinger, der primært henvender sig til borgere med kognitive handicap (32 %).

For udadreagerende adfærd ses det modsatte mønster, dvs. en hyppigere forekomst blandt afdelinger med fokus på borgere med kognitive handicap (43 %) sammenlignet med afdelinger med fokus på borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (31 %).

Figur 2.3 Adfærdsproblematikker, der i væsentlig grad former hverdagen på botilbuddet. Andel i procent.

Anm.: Andel i procent, som har besvaret 'ja' til, at adfærdsproblematikken former hverdagen på botilbuddet.

Note: Forskellen mellem fordelingerne er signifikant på følgende niveauer: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.1.3.1 Beboernes støttebehov

I dette afsnit har vi fokus på ledernes vurdering af beboernes støttebehov. Tabel 2.5 viser andelen af afdelinger, hvor beboerne har behov for støtte på en skala fra 'massivt brug for støtte' til 'aldrig brug for støtte' i forbindelse med fysiske hverdagsaktiviteter (fx at tage tøj af og på, gå i bad, lave mad).

Som forventet er andelen af afdelinger, hvor beboerne har et massivt behov for støtte, større blandt afdelinger, der henvender sig til beboere med kognitive handicap (39 %), sammenlignet med afdelinger, der henvender sig til borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (15 %).

Andelen af afdelinger, hvor beboerne sjældent eller aldrig har behov for støtte, er også væsentligt lavere blandt afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap (knap 6 %) sammenlignet med afdelinger med fokus på beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (18 %).

Tabel 2.5 Mængden af støtte, det kræver fra medarbejderne, når beboerne skal udføre fysiske hverdagsaktiviteter. Antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Beboerne har brug for massiv støtte	38,9 %	14,9 %	31,0 %
Beboerne har brug for støtte	40,4 %	41,0 %	40,6 %
Beboerne har nogle gange brug for støtte	15,2 %	26,1 %	18,8 %
Beboerne har sjældent brug for støtte	4,8 %	14,1 %	7,9 %
Beboerne har aldrig brug for støtte	0,7 %	3,8 %	1,7 %
Antal afdelinger	750	368	1.118

Anm.: Svarkategorien 'ved ikke' er fjernet grundet få besvarelser. Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.6 undersøger vi tilsvarende, hvilken støtte fra medarbejderne der oftest er nødvendig, når beboerne deltager i aktiviteter sammen med andre mennesker (fx at etablere og opretholde relationer eller indgå i sociale fællesskaber).

Vi finder det samme overordnede mønster som i Tabel 2.5 (med fokus på fysiske hverdagsaktiviteter): et større støttebehov på afdelinger, der henvender sig til beboere med kognitive handicap, sammenlignet med afdelinger med fokus på beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Forskellene mellem de to målgrupper er dog mindre markante i relation til sociale aktiviteter end i forbindelse med fysiske hverdagsaktiviteter. Resultaterne indikerer således, at beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder har et større støttebehov i forhold til at deltage i aktiviteter med andre mennesker, end de har i forhold til at udføre fysiske hverdagsaktiviteter.

Tabel 2.6 Mængden af støtte, det kræver fra medarbejderne, når beboerne skal indgå i aktiviteter med andre mennesker. Antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Beboerne har brug for massiv støtte	43,0 %	20,4 %	35,6 %
Beboerne har brug for støtte	43,4 %	50,8 %	45,9 %
Beboerne har nogle gange brug for støtte	12,2 %	25,0 %	16,4 %
Beboerne har sjældent eller aldrig brug for støtte	1,3 %	3,8 %	2,2 %
Antal afdelinger	748	368	1.116

Anm.: Besvarelserne fra svarkategorierne 'Beboerne har sjældent brug for støtte' og 'Beboerne har aldrig brug for støtte' er samlet under én svarkategori grundet få besvarelser i de individuelle kategorier. Svarkategorien 'ved ikke' er fjernet grundet få besvarelser. Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Tabel 2.7 viser beboernes støttebehov i relation til at færdes uden for botilbuddet, fx i forbindelse med fritidsaktiviteter eller indkøb. Andelen af afdelinger, hvor beboerne har et massivt støttebehov, er større i afdelinger, hvor hovedparten af beboerne har kognitive handicap (44 %), end i afdelinger, der primært rummer beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (14 %). Samtidig ses det, at 9 % af afdelinger med fokus på psykiske og/eller sociale vanskeligheder har beboere, der sjældent eller aldrig har brug for støtte uden for botilbuddet. Dette gælder kun for 4 % af afdelingerne, hvor beboerne primært har kognitive handicap.

Tabel 2.7 Mængden af støtte, det kræver fra medarbejderne, når beboerne færdes uden for afdelingen. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Beboerne har brug for massiv støtte	44,1 %	13,9 %	34,1 %
Beboerne har brug for støtte	31,5 %	36,5 %	33,2 %
Beboerne har nogle gange brug for støtte	21,0 %	40,9 %	27,5 %
Beboerne har sjældent eller aldrig brug for støtte	3,5 %	8,7 %	5,2 %
Antal afdelinger	749	367	1.116

Anm.: Besvarelsenerne fra svarkategorierne 'Beboerne har sjældent brug for støtte' og 'Beboerne har aldrig brug for støtte' er samlet under én svarkategori grundet få besvarelse i de individuelle kategorier. Svarkategorien 'ved ikke' er fjernet grundet få besvarelser. Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.1.4 Medarbejdersammensætning

Såfremt vi antager, at undersøgelsens analyseudvalg er repræsentativt, er der på en gennemsnitlig afdeling i de danske botilbud 18 fastansatte medarbejdere, 7 vikarer og 14 beboere. Der er en målgruppeforskel, i og med at der er flere medarbejdere på botilbud målrettet mennesker med kognitive funktionsnedsættelser. Her er der gennemsnitligt 20 fastansatte og 8 vikarer. For afdelinger til mennesker med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er der i gennemsnit 15 fastansatte og 5 vikarer.

Der er for begge målgrupper i gennemsnit cirka 14 beboere pr. afdeling, og der er ingen signifikant forskel på de to gennemsnit. Forskellen i antallet af medarbejdere er altså ikke afspejlet i en eventuel forskel i antallet af beboere i afdelingerne. Man skal dog være varsom med at konkludere, at der er forskel i normeringerne på baggrund af diskrepansen i antallet af medarbejdere mellem målgrupperne. Som vi ser i Tabel 2.8, er der færre deltidsansatte på botilbud til mennesker med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (28,4 %) end på afdelinger til mennesker med kognitive funktionsnedsættelser (44,3 %). Den umiddelbart højere andel af medarbejdere på

afdelinger for mennesker med kognitive funktionsnedsættelser kan derfor også være et udtryk for, at flere er ansat på deltid.

På baggrund af spørgeskemadata er det desværre ikke muligt at opstille et mål for normeringerne på tilbuddene, da vi ikke kender stillingsgraderne for de deltidsansatte. Tallene fortæller os dog, at der er forskel i antallet af fagprofessionelle, som borgerne skal forholde sig til, for de to målgrupper.

I Tabel 2.8 ser vi desuden, at 84 % af medarbejderne har relevant sundhedsfaglig eller socialpædagogisk uddannelse, 71 % har mindst 2 års anciennitet i afdelingen, og 76,6 % har mindst 5 års erfaring fra socialpædagogisk eller andet relevant fagligt arbejde. Der er en højere andel medarbejdere med relevant uddannelse på afdelinger til beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Vi ser ingen signifikante forskelle mellem målgrupperne i forhold til anciennitet på hverken arbejdspladsen eller området generelt set.

Tabel 2.8 Procentandel af den samlede medarbejderskare, der er deltidsansat, har relevant uddannelse, mindst 2 års anciennitet i afdelingen og mindst 5 års erfaring på området

	Middelværdi, kognitive handicap	Middelværdi, psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Deltidsansatte*	44,3 %	28,4 %	39,2 %
Relevant sundhedsfaglig eller socialpædagogisk uddannelse*	82,1 %	87,9 %	84,0 %
Mindst 2 års anciennitet i afdelingen	70,2 %	72,7 %	71,0 %
Mindst 5 års erfaring med feltet	76,0 %	77,8 %	76,6 %
Total	710	341	1.050

Anm.: Fordelingerne er skabt på baggrund af ledernes besvarelser. Vi har bedt dem komme med deres umiddelbare bud. De er altså ikke blevet bedt om at slå op og eller danne sig et systematisk overblik over medarbejdergruppen, inden de besvarede spørgsmålene. For en række ledere gælder det, at de har svaret på vegne af den samlede medarbejderskare og derfor har inkluderet vikarer i spørgsmålet. I disse tilfælde har vi omregnet besvarelserne med henblik på at få den korrekte fordeling blandt de fastansatte. For at gøre dette har vi måttet antage, at uddannelsesniveau, anciennitet og erfaring er ens på tværs af fastansatte og vikarer. Denne nødvendige omregning kan medføre en mindre negativ påvirkning på fordelingerne.

Note: * = signifikant forskel med et signifikansniveau på 5 %.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I 2023 analyserede Socialpædagogerne effekten af uddannede socialpædagoger på det specialiserede socialområde ved at kombinere data fra tilbudsportalen og registeroplysninger med VIVEs brugertilfredshedsundersøgelse. De fandt en tydelig sammenhæng mellem andelen af uddannet personale og borgernes trivsel, men målte gennemsnitligt 44 % og median 41 %, hvilket er betydeligt lavere end vores tal på hhv. 84 % og 89 % (jf. Tabel 2.8). Forskellen kan skyldes, at vores beregning inkluderer et bredere udsnit af relevant personale, herunder sundhedsfagligt uddannede, og er baseret på lederes skøn frem for registerdata.

Vi har desuden spurgt lederne om sygefraværsprocenten blandt medarbejderne på afdelingen. Her er ingen nævneværdig forskel imellem målgrupperne, og det gennemsnitlige sygefravær ligger på omkring 7 %, men der er en forholdsvis stor spredning i besvarelsene – 31 ud af 992 afdelinger angiver at have en sygefraværspcent på 20 eller mere, mens 36 afdelinger angiver en sygefraværspcent på 0.

2.2 Bygninger og lejligheders udformning og stand

Dette afsnit har til formål at beskrive de bygninger, hvor de afdelinger, vi undersøger i denne rapport, er placeret, samt afdelingernes størrelse. Vi undersøger derudover forskellige aspekter ved lejlighederne, herunder deres udformning, størrelse og stand.

2.2.1 Bygningernes alder, udformning og stand

Beregninger på baggrund af spørgeskemaoplysninger viser, at der i gennemsnit er 3,4 afdelinger pr. bygning. De fleste afdelinger er placeret i forholdsvis små bygninger med mellem én og fire afdelinger, men enkelte botilbud er væsentligt større med over 40 afdelinger på den samme matrikel.

Tabel 2.9 viser, hvornår de bygninger, hvor afdelingerne er placeret, blev opført. Det er tydeligt, at mange afdelinger er placeret i forholdsvis gamle bygninger. For eksempel er 40 % af bygningerne opført i 1980 eller tidligere. 14 % er bygget i perioden 2011-2024.

Tabel 2.9 Byggeår for bygningen, som afdelingen er placeret i. Andel i antal og procent.

	Procent
Før 1960	21,8 %
1961-1980	18,0 %
1981-1990	8,7 %
1991-2000	11,4 %
2001-2010	16,0 %
2011-2020	11,5 %
2021-2024	3,1 %
Ved ikke	9,4 %
Antal afdelinger i alt	1.125

Anm.: Omkodning fra årstal til grupperinger af årstal er sket grundet et diskretionshensyn.

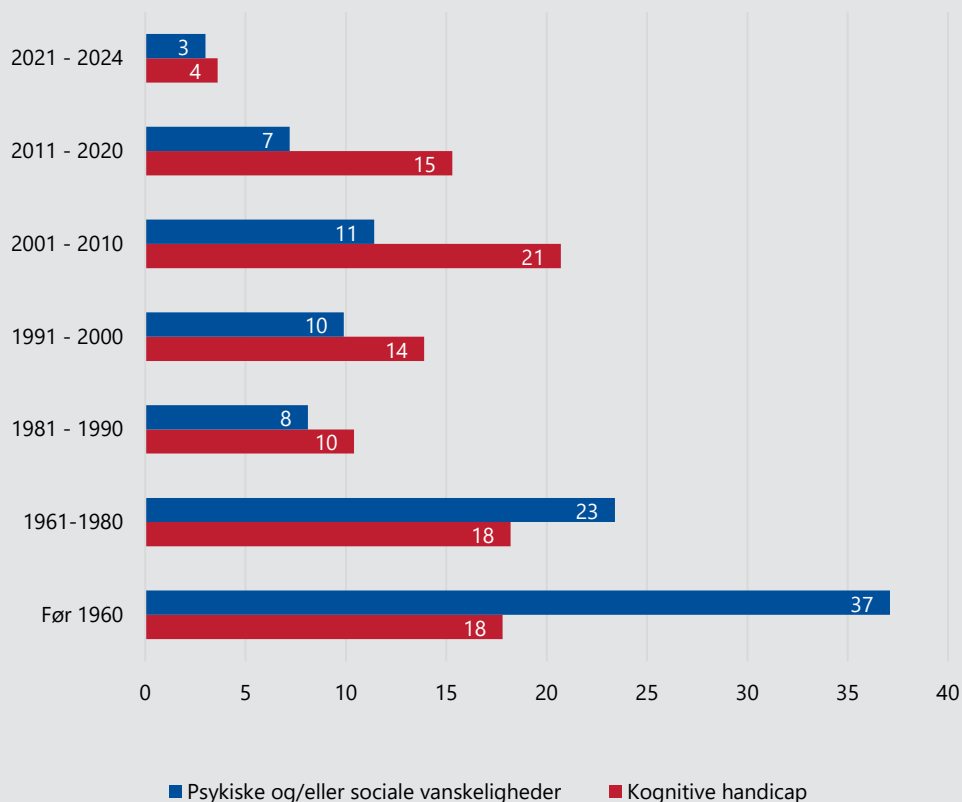
Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Der er dog markante forskelle mellem de to målgrupper – borgere med kognitive handicap og borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (jf. Figur 2.4).

Mere end halvdelen (60 %) af afdelingerne for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er placeret i bygninger opført før 1981. Til sammenligning gælder dette kun for godt en tredjedel (36 %) af afdelingerne målrettet borgere med kognitive handicap. Dette indikerer, at afdelinger for borgere med kognitive handicap i højere grad er beliggende i nyere bygninger.

Eksempelvis er 40 % af afdelingerne for denne målgruppe placeret i bygninger opført efter årtusindskiftet, mens dette kun gælder for 21 % af afdelingerne for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

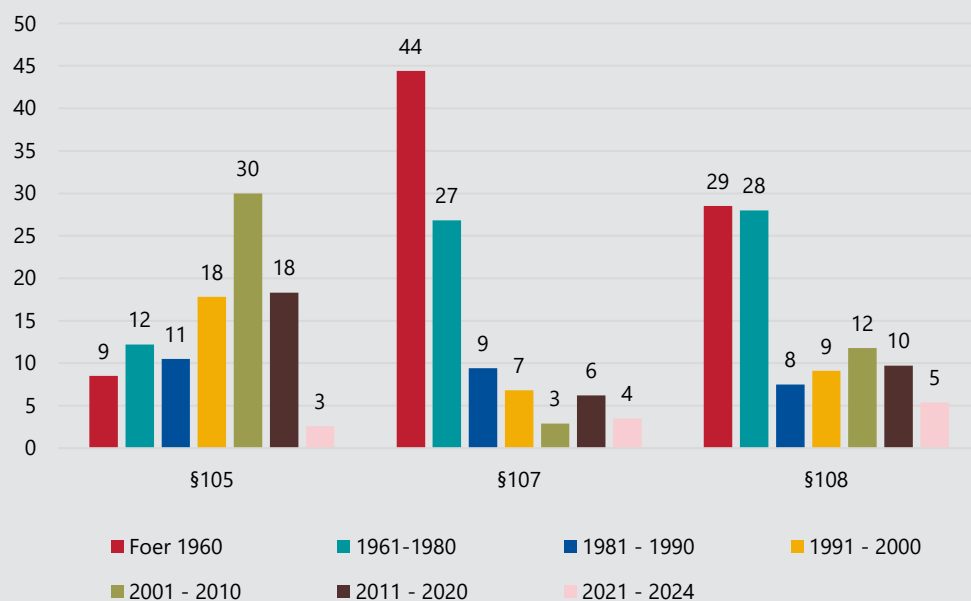
Figur 2.4 Byggeår for bygningen, som afdelingen er placeret i, fordelt på målgruppe. Andele i procent.

Anm.: 'Ved ikke'-svar er udeladt af analysen. n = 1.019.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Figur 2.5 Byggeår for bygningen, som afdelingen er placeret i, fordelt på paragrafgrundlag. Andele i procent.

Anm.: Forskellen mellem paragrafferne er signifikant på et 0,1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.10 undersøger vi, om den bygning, hvor afdelingen er placeret, oprindeligt er opført med det formål at fungere som botilbud eller bofællesskab for mennesker med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller sociale problemer, eller om den er bygget med et andet formål.

Tabellen viser, at 55 % af afdelingslederne på afdelinger målrettet beboere med kognitive handicap angiver, at bygningen oprindeligt er opført som botilbud eller bofællesskab. Til sammenligning gælder dette kun for 29 % af afdelingerne, der henvender sig til beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Det er derfor ikke overraskende, at en større andel af afdelingerne for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er placeret i bygninger, der oprindeligt er opført til andre formål. Eksempelvis er andelen af afdelinger, der er beliggende i tidligere institutioner (18 % vs. 12 %), boliger fra det ordinære boligmarked (22 % vs. 13 %) eller bygninger med helt andre formål (29 % vs. 17 %) højere for denne målgruppe end for afdelinger målrettet beboere med kognitive handicap.

Forskellene mellem de to målgrupper kan delvist skyldes, at fysiske handicap – som er mere udbredte blandt beboere med kognitive handicap end blandt beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder – stiller større krav til bygningernes fysiske

udformning. Dette gør det sandsynligvis vanskeligere at anvende bygninger, der ikke oprindeligt er opført med målgruppens behov for øje, som botilbud/bofællesskab over for mennesker med kognitive handicap end over for mennesker med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Tabel 2.10 Bygningens oprindelige formål. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Bygget specielt som botilbud/bofællesskab	54,5 %	28,8 %	46 %
Bygget som institution, men senere bygget om til botilbud/bofællesskab	12,4 %	17,6 %	14,1 %
Bygget for det ordinære boligmarked	13,2 %	22,1 %	16,2 %
Bygget med andet formål	16,9 %	28,5 %	20,8 %
Ved ikke	2,9 %	2,9 %	2,9 %
Antal afdelinger	750	375	1.125

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

De afdelingsledere, der angav, at bygningen ikke oprindeligt var opført som botilbud, blev spurgt om, hvornår bygningen blev omlagt til dette formål. Som det fremgår af Tabel 2.11, er der stor variation i, hvornår omlægningen fandt sted, men hovedparten er sket efter årtusindskiftet. I alt 60 % af bygningerne blev omlagt til botilbud eller bofællesskab efter år 2000 (dvs. i perioden 2001-2024), heraf 37 % efter 2010 (2011-2024). Derudover blev 8 % omlagt i 1980 eller tidligere, mens 21 % blev omlagt mellem 1981 og 1990, og 14 % mellem 1991 og 2000.

Der er en tendens til, at omlægningen til botilbud generelt er sket senere (efter 2000) for målgruppen med kognitive handicap. Til gengæld er en lidt større andel af botilbuddene for målgruppen med psykiske og/eller sociale vanskeligheder omlagt før årtusindskiftet.

Tabel 2.11 Året for omlægning til botilbud/bofællesskab. Procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Før 1960	2,9 %	4,1 %	3,5 %
1961-1980	5,0 %	4,5 %	4,8 %
1981-1990	4,7 %	9,4 %	6,7 %

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
1991-2000	12,9 %	15,4 %	14,0 %
2001-2010	24,1 %	21,7 %	23,0 %
2011-2020	29,9 %	21,7 %	26,3 %
2021-2024	8,8 %	12,4 %	10,4 %
Ved ikke	11,7 %	10,9 %	11,3 %
Antal afdelinger	341	267	608

Anm.: Dækker kun over de botilbud, som ikke blev bygget med oprindeligt formål om at blive anvendt som botilbud. Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.12 undersøger vi året for den seneste indvendige istandsættelse af botilbuddet. Samlet set er 56 % af afdelingerne blevet renoveret indvendigt i perioden 2011-2024. Denne andel er højere blandt afdelinger målrettet beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (64 %) end blandt afdelinger for beboere med kognitive handicap (51 %). Dette kan hænge sammen med, at sidstnævnte målgruppe oftere bor på nyere botilbud (jf. Figur 2.4).

Det er også bemærkelsesværdigt, at en relativt stor andel af afdelingslederne (mellem 33 % på afdelinger for borgere med kognitive handicap og 20% på afdelinger for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder) ikke har kendskab til, hvornår den seneste indvendige renovering fandt sted.

Tabel 2.12 Året for den seneste indvendige renovering eller istandsættelse. Procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Før 1990	1,3 %	2,1 %	1,6 %
1991-2000	3,5 %	5,1 %	4,0 %
2001-2010	10,7 %	9,1 %	10,1 %
2011-2020	22,5 %	25,6 %	23,6 %
2021-2024	28,8 %	38,1 %	31,9 %
Ved ikke	33,2 %	20,0 %	28,8 %
Antal afdelinger	750	375	1.125

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Mønstret gentager sig i Tabel 2.13, som viser, hvornår den seneste udvendige renovering eller istandsættelse fandt sted. Igen er en stor andel af afdelingerne (44 %) blevet renoveret i perioden 2011-2024, og andelen er højere blandt afdelinger målrettet beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (52 %) end blandt afdelinger for beboere med kognitive handicap (41 %).

For begge grupper er andelen af afdelingsledere, der ikke har kendskab til, hvornår den seneste udvendige renovering fandt sted, endnu højere end for indvendige renoveringer – hhv. 45 % for afdelinger målrettet borgere med kognitive handicap og 32 % for afdelinger målrettet borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Tabel 2.13 Året for den seneste udvendige renovering eller istandsættelse. Procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Før 1990	1,7 %	1,9 %	1,8 %
1991-2000	3,3 %	5,3 %	4,0 %
2001-2010	9,9 %	9,3 %	9,7 %
2011-2020	19,5 %	22,4 %	20,4 %
2021-2024	21,1 %	29,6 %	23,9 %
Ved ikke	44,5 %	31,5 %	40,2 %
Antal afdelinger	750	375	1.125

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,01%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Afdelingsledere, der angav, at den bygning, hvor afdelingen er placeret, oprindeligt var opført som botilbud eller bofællesskab for mennesker med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller sociale problemer, blev spurgt, om bygningen var designet med udgangspunkt i særlige arkitektoniske, pædagogiske eller designmæssige tanker. I spørgeskemaet blev helende arkitektur, universelt design og evidensbaseret design nævnt som eksempler på sådanne tanker, men respondenterne havde også mulighed for at angive andre eksempler. De åbne svar i kategorien 'andet' omhandlede dog ofte overvejelser, der ikke direkte relaterede sig til arkitektoniske, pædagogiske eller designmæssige principper.

Derudover valgte vi at inkludere 'handicaptilgængelighed' som en selvstændig svarkategori, primært for at adskille dette fra de øvrige designmæssige aspekter.

Som det fremgår af Tabel 2.14, angiver 13 % af afdelingslederne, at botilbuddene er opført efter særlige arkitektoniske, pædagogiske eller designmæssige tanker.

Overraskende nok er der ikke umiddelbart nogen forskel imellem de to målgrupper. Dette er bemærkelsesværdigt, da botilbud for borgere med kognitive handicap generelt er nyere (jf. Figur 2.4).

Den største forskel mellem de to målgrupper ses i andelen af afdelinger, der er handicaptilgængelige. Her angiver 62 % af afdelingslederne for botilbud målrettet borgere med kognitive handicap, at bygningen er handicaptilgængelig, mens det kun gælder for 37 % af afdelingerne målrettet borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Igen skyldes dette højest sandsynligt, at førstnævnte målgruppe i større grad end sidstnævnte indbefatter borgere med fysiske funktionsnedsættelser.

Tabel 2.14 Bygningens designmæssige, arkitektoniske eller pædagogiske tanker. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Formålsbestemt design ¹	12,5 %	13,8 %	12,9 %
Handicaptilgængelighed	62,0 %	37,4 %	55,6 %
Andet	12,9 %	16,1 %	13,8 %
Bygningen er <i>ikke</i> opført efter særlige designmæssige, arkitektoniske eller pædagogiske tanker	12,5 %	32,8 %	17,8 %
Antal afdelinger	502	174	676

Anm.: Dækker kun over de botilbud, som blev bygget med oprindeligt formål om at blive anvendt som botilbud. Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau.

Note: ¹Formålsbestemt design dækker fx over helende arkitektur, universelt design eller evidensbaseret design.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.2.2 Lejlighedernes størrelse, udformning og stand

En gennemsnitlig afdeling rummer 16 lejligheder og har 14,4 beboere. At antallet af beboere er lidt lavere end antallet af lejligheder skyldes, at nogle lejligheder står tomme, samt at der til tider – men sjældent – bor mere end én person pr. lejlighed. De fleste afdelinger har mellem 1 og 19 lejligheder, men enkelte er markant større med over 200 lejligheder i den samme afdeling (disse tal fremgår ikke af en tabel eller figur).⁵

Tallene kan sammenlignes med en rapport om udviklingshæmmedes boligsituation i Norge, som viser, at der i gennemsnit boede 7,5 beboere pr. afdeling i 2021 (Tøssebro & Wendelborg, 2021). Selvom tallene ikke er helt sammenlignelige med dem i

⁵ Vi forklarer, hvad dette kan skyldes, i kapitel 7.1.

denne rapport (bl.a. fordi den norske rapport er afgrænset til personer med udviklingshandicap), indikerer forskellen, at de danske afdelinger i gennemsnit er større end de norske. Denne forskel kan til dels forklares ved et historisk ideal i Norge om at have højst 4-5 beboere pr. afdeling – et ideal, der delvist har været i modstrid med overvejelser om omkostningseffektivitet og muligheden for at opnå større fagkompetencer blandt medarbejderne. I Norge har der derfor været en udvikling mod større afdelinger siden midten af 1990'erne (Tøssebro & Wendelborg, 2021).

Der er flere internationale studier, der peger på, at mindre afdelinger med færre beboere er at foretrække relativt til store afdelinger med flere beboere, da det har potentiale for at øge mulighederne for samfundsintegration og mindske ensomhed for særligt beboere med kognitive funktionsnedsættelser (Bertelli et al., 2013; Bigby et al., 2009; Mueller-Schotte et al., 2022). Denne sammenhæng er dog ikke entydig, da studier også fremhæver, at samværet med andre beboere internt på afdelingerne også kan have en social gevinst (Bertelli et al., 2013; Yanos et al., 2007). Vi vender i kapitel 3 tilbage til sammenhængen mellem afdelingens størrelse og afdelingsledernes vurderinger af, hvorvidt de fysiske rammer understøtter borgernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde.

I Tabel 2.15 og Tabel 2.16 fokuserer vi på lejlighedernes størrelse og udformning. I modsætning til de øvrige tabeller og figurer i dette kapitel, hvor afdelingen er analyseenheden, er fokus her på lejlighederne. Data er stadig baseret på afdelingsledernes besvarelser af spørgeskemaet.⁶

Tabel 2.15 undersøger fordelingen af lejligheder efter størrelse. Resultaterne viser, at lejlighederne generelt er større for beboere med kognitive handicap end for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. For eksempel er 72 % af lejlighederne for borgere med kognitive handicap over 30 m², mens dette kun gælder for 56 % af lejlighederne til borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Omvendt er 13 % af lejlighederne for borgere med kognitive handicap 20 m² eller mindre, sammenlignet med 32 % af lejlighederne for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.⁷ Forskellen i lejlighedsstørrelse kan bl.a. skyldes, at en større andel af beboerne med psykiske og/eller sociale vanskeligheder bor i midlertidige tilbud (jf. Figur 2.1).

En sammenligning med Socialpædagogernes rapport fra 2009 giver et indblik i udviklingen af lejlighedernes størrelse over de seneste 15 år (fra 2009 til 2024) for

⁶ Afdelingslederne er blevet spurgt om det samlede antal lejligheder på afdelingen samt antallet af lejligheder af en bestemt størrelse eller med en særlig indretning (fx eget køkken eller bad). I enkelte tilfælde var der uoverensstemmelser mellem det samlede antal lejligheder og summen af lejlighederne på tværs af størrelses- og/eller indretningskategorier. Hvor det var muligt, har vi i disse tilfælde korigeret oplysningerne baseret på information fra botilbuddenes hjemmesider.

⁷ Spørgeskemaet angav ikke, om lejlighedsstørrelse skulle rapporteres i brutto- eller nettokvadratmeter. Vi vurderer, at dette ikke påvirker sammenligningen mellem målgrupperne, og at brugen af størrelsesintervaller i spørgsmålet yderligere begrænser konsekvenserne.

målgruppen med kognitive handicap (der kan forventes at være mest sammenlignelig med den, der indgår i Socialpædagogernes rapport). Overordnet set er der en tendens til, at lejlighederne er blevet større siden 2009. Eksempelvis var 4 % af lejlighederne maksimalt 10 kvadratmeter i 2009, mens 34 % var mellem 11 og 20 kvadratmeter. Disse tal var hhv. 1 % og 12 % i 2024 for målgruppen med kognitive handicap. Omvendt var kun 11 % af boligerne over 60 kvadratmeter i 2009, mens vi ser, at det samme gælder 17 % i 2024. Samlet set var 41 % af boligerne over 30 kvadratmeter i 2009 (Socialpædagogerne, 2009, p. 5). Denne andel er steget til 72 % i 2024 for målgruppen med kognitive handicap i vores undersøgelse.

Tabel 2.15 Andel af samlet antal lejligheder fordelt på størrelser

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Op til 10 m ² *	1,4 %	5,3 %	2,7 %
11-20 m ² *	12,0 %	26,4 %	16,7 %
21-30 m ²	15,0 %	18,6 %	16,2 %
31-60 m ² *	54,9 %	37,0 %	49,1 %
Mere end 60 m ²	16,6 %	12,7 %	15,3 %
Antal lejligheder i alt	10.976	5.561	16.537

Note: * = signifikant forskel med et signifikansniveau på 0,01 %. Signifikans er testet med parvis t-test.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.16 undersøger vi forskellige aspekter af lejlighedernes udformning og standard. Det fremgår af tabellen, at flertallet af lejlighederne er flerrumsboliger (60 %) og har eget bad (85 %) samt køkken (69 %). Derudover har cirka halvdelen (51 %) egen indgang.⁸

Tabel 2.16 viser dog markante forskelle mellem de to målgrupper. Borgere med kognitive handicap bor signifikant oftere i flerrumsboliger og i lejligheder med eget bad, køkken eller indgang (54-90 %) sammenlignet med borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (45-74 %). Denne forskel skyldes sandsynligvis, at beboere med kognitive handicap oftere bor i nyere bygninger (jf. Tabel 2.9) samt i boliger opført efter almenboliglovens § 105 (jf. Figur 2.1).

Vi har også sammenholdt tallene i Tabel 2.16 med de tilsvarende tal fra Socialpædagogernes 2009-rapport om boliger i botilbud til mennesker med kognitive

⁸ For at præcisere betydningen af 'egen indgang' blev respondenterne i spørgeskemaet informeret om følgende: 'Egen indgang er en indgang fra det fri. En aflåsningsmulighed for en dør, der vender ind til fællesopholdsrum, betragtes ikke som en egen indgang.'

handicap. Ifølge rapporten var 38 % af lejlighederne dengang flerrumsboliger (65 % i 2024), 65 % havde eget bad (90 % i 2024), 43 % havde eget køkken (76 % i 2024), og 52 % havde egen indgang (54 % i 2024) (Socialpædagogerne, 2009). Overordnet set indikerer denne sammenligning, at lejlighedernes udformning og standard er forbedret i perioden fra 2009 til 2024.

Tabel 2.16 Andel af samlet antal lejligheder med eget bad, køkken, flere rum og egen indgang. Antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Flerrumsbolig*	64,8 %	49,1 %	59,6 %
Eget bad*	89,7 %	74,2 %	84,6 %
Eget køkken*	75,5 %	57,1 %	69,4 %
Egen indgang*	53,6 %	44,9 %	51,0 %
Antal lejligheder i alt	10.976	5.561	16.537

Note: * = signifikant forskel med et signifikansniveau på 0,01 %. Udregnet på baggrund af parvise t-test.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Afdelingslederne i spørgeskemaet blev bedt om at vurdere lejlighedernes stand. Tabel 2.17 viser, at i alt 57 % af afdelingslederne vurderer, at lejlighederne er i god stand. Dette gælder især for afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap, hvor 59 % af lejlighederne vurderes som værende i god stand. Andelen er lidt lavere på afdelinger, der henvender sig til beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, hvor 51 % af afdelingslederne vurderer, at lejlighederne er i god stand.

Kun 4 % af afdelingslederne vurderer, at lejlighederne er i decideret dårlig stand. Det største behov for renovering findes på afdelinger, der retter sig mod beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, hvor 6 % af afdelingslederne vurderer, at lejlighederne har et betydeligt renoveringsbehov. Til sammenligning angiver kun 3 % af afdelingslederne i afdelinger for borgere med kognitive handicap, at der er et stort behov for renovering.

Denne forskel kan skyldes, at tilbud rettet mod borgere med kognitive handicap oftere er placeret i nyere bygninger (jf. Figur 2.4), der er opført specifikt til botilbud (jf. Tabel 2.10). Til gengæld er tilbud målrettet borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder ofte beliggende i ældre bygningsmasse, hvilket kan forklare det større behov for renovering.

Tabel 2.17 Vurdering af lejlighedernes stand. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
God stand (intet behov for renovering/istandsættelse)	59,4 %	50,5 %	56,5 %
Rimelig stand (mindre behov for renovering/istandsættelse)	38,1 %	43,5 %	39,9 %
Dårlig stand (stort behov for renovering/istandsættelse)	2,5 %	5,9 %	3,7 %
Antal afdelinger	749	370	1.119

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.18 undersøger vi, i hvilken grad afdelingslederne opsummerende vurderer, at lejlighedernes størrelse er passende i forhold til beboernes fysiske og sociale behov – fx om der er plads til hjælpemidler eller mulighed for at modtage besøg.

Resultaterne viser, at en større andel af afdelingslederne vurderer boligstørrelsen som passende på afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap (59 %) sammenlignet med afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (49 %). Dette kan dog hænge sammen med, at boligerne til borgere med kognitive handicap generelt er større (Tabel 2.15).

Tabel 2.18 Vurdering af, hvorvidt lejlighederne er passende i størrelse til borgernes fysiske og psykiske behov. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	58,5 %	48,6 %	55,2 %
I nogen grad	32,5 %	35,1 %	33,3 %
I mindre grad	6,4 %	9,8 %	7,6 %
Slet ikke	1,2 %	3,7 %	2,0 %
ikke relevant for målgruppen	1,4 %	2,8 %	1,8 %
Antal afdelinger	730	356	1.086

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 1%-niveau. $p = 0,0013$.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

For begge målgrupper er det en mindre andel, der vurderer, at boligstørrelsen 'i mindre grad' eller 'slet ikke' er passende. Disse andele udgør hhv. 8 % for afdelinger

med beboere med kognitive handicap og 14 % for afdelinger med beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

2.3 Fællesarealer

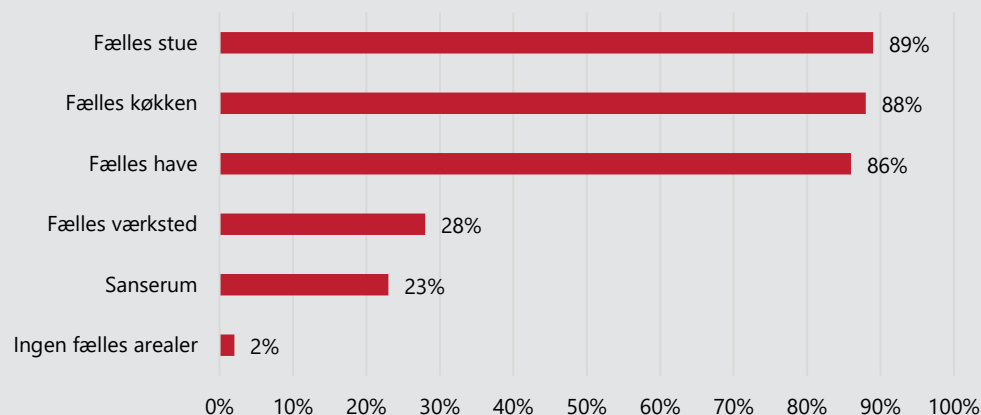
Fællesarealer i botilbud rummer både hjemlige og institutionaliserede funktioner, hvilket kan skabe modstridende hensyn. Litteraturen peger på, at fællesarealerne på én gang skal fungere som en del af beboernes hjem og som arbejdsplads for personalet, og at dette spænd kan begrænse hjemlighed og påvirke, hvordan rummene bruges (J. Roos et al., 2022; Steno & Meyer-Johansen, 2022). Studier viser, at forskellige faglige logikker – eksempelvis behovet for ro og skærmning for nogle målgrupper – kan kolliderer med andre beboeres ønsker om socialt samvær og personlig prægning af fælleslokaler. Samtidig fremhæves det, at fællesarealerne spiller en væsentlig rolle for beboernes sociale tilhørsforhold og derfor ikke bør nedprioriteres (Olin & Jansson, 2008).

Vi har som en del af spørgeskemaet kortlagt, hvilke fællesarealer der er på afdelingerne, og hvordan de anvendes. Langt størstedelen af afdelingerne har fælles stue (89 %), fælles køkken (88 %) og fælles have (86 %). Der er ingen signifikante forskelle mellem målgrupperne med hensyn til forekomsten af disse fællesarealer. Vi ser ikke overraskende, at der er en signifikant højere forekomst af sanserum på afdelinger, hvor borgerne har kognitive funktionsnedsættelser (25 % over for 18 % på afdelinger for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder), mens mønstret er omvendt for forekomsten af værksteder. Her har afdelinger målrettet borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder oftere end afdelinger til borgere med kognitive udfordringer et fælles værksted (hhv. 37 og 23 %).

Blot 2 % af afdelingerne har ingen fællesarealer, mens 14 % angiver, at de har *andet* fællesrum end de muligheder, der præsenteres i Figur 2.6. I beskrivelserne fremhæves mange forskellige fællesarealer, men for mange er der tale om motions-/fitnessrum.

Figur 2.6 Fællesarealer på afdelingen

Andel af de adspurgte, der har svaret, at de har følgende fællesarealer på afdelingerne.

Anm: n: 1.125.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Som en del af spørgeskemaet har vi også spurgt om, hvilke aktiviteter der finder sted i afdelingernes fællesarealer, og hvor ofte de finder sted. Godt 3 ud af 4 afdelinger (77 %) har fællesspisning i fællesarealerne dagligt, mens der for 40 % dagligt er organiserede aktiviteter (fx kreative aktiviteter eller brætspil) og i 67 % dagligt er uorganiserede aktiviteter (fx at se fjernsyn eller spille computer). I 40 % af afdelingerne anvendes fællesarealerne til planlægning af personalets arbejdsdag på daglig basis.

Tabel 2.19 Anvendelse af fællesarealer – andel i procent

	Dagligt	Ugentligt	Månedligt	Sjældnere end en gang om måneden	Aldrig	Ved ikke/irrelevant	Total (n)
Spisning	77,3 %	13 %	3,6%	2,7 %	1,7 %	1,8 %	1056
Organiseret aktivitet	40,4 %	40,8 %	10,5 %	4,2 %	1 %	3,1 %	1054
Uorganiseret aktivitet	66,7 %	23,9 %	3,8 %	1,9 %	1,2 %	2,4 %	1049
Beboermøde	4,1 %	17,9 %	48,7 %	16,1 %	6,3 %	7 %	1052
Personalemøde	1,2 %	9,6 %	31,9 %	5,8 %	49,4 %	2,1 %	1046
Personalets planlægning af dagligdag	39,5 %	5,6 %	2,3 %	2,8 %	46,1 %	3,8 %	1056

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Ser vi på forskellene mellem målgrupperne, fremgår det, at afdelinger med borgere med kognitive funktionsnedsættelser oftere har daglig fællesspisning, mens afdelinger med borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder hyppigere afholder ugentlige beboermøder. Vi finder desuden en signifikant forskel i, om fællesarealet anvendes til at planlægge arbejdsdagen: dette sker oftere på afdelinger med borgere med psykiske eller sociale udfordringer end på afdelinger med borgere med kognitive funktionsnedsættelser.

Stort set alle undersøgelsens afdelinger har et særskilt personalekontor, og i 25 % af tilfældene er dette placeret i selve fællesarealet. Blandt de resterende afdelinger, hvor personalekontoret ikke ligger i fællesarealet, er fællesarealet synligt fra kontoret i 30 % af tilfældene (disse oplysninger fremgår ikke af en tabel eller figur).

Placeringen af personalekontoret samt en eventuel placering af kontor i fællesarealet er netop et eksempel på skelsætningen mellem arbejdsplads og hjemlighed, som fremhæves af Steno & Meyer-Johansen (2022).

Vi har desuden spurgt om placeringen af eventuelle medicinskabe. Her svarer 42 %, at medicinskabene er placeret i beboernes lejligheder, mens de i 28 % af tilfældene er placeret på personalekontoret. Hele 30 % svarer *andet*. Ser vi på forklaringerne af andet-besvareelserne, dækker de i høj grad over afdelinger, som angiver, at de ikke udleverer medicin, eller afdelinger, som har et særskilt medicinrum.

Tabel 2.20 Placering af medicinskabe. I antal og procent.

	Antal	Procent
Medicinskabene er placeret i beboernes lejligheder	448	42,4 %
Medicinskabene er placeret på personalekontoret	291	27,6 %
Andet	317	30 %
Total	1.056	100 %

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Da en stor andel af 'andet'-besvareelserne skyldes, at afdelingen ikke udleverer medicin, fjerner vi kategorien fra nedenstående sammenligning. Her ser vi, at størstedelen af medicinskabene er placeret i lejlighederne for afdelinger til mennesker med kognitive handicap. Omvendt er størstedelen placeret på personalekontoret for afdelinger, hvis beboere har psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Tabel 2.21 Placering af medicinskabe fordelt på målgrupper – uden 'andet'-kategori

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	Total
I beboernes lejligheder	69,7 %	37,1 %	60,6 %
På personalekontoret	30,3 %	62,9 %	39,4 %
Total	534	205	739

Anm.: Forskellen er signifikant med et signifikansniveau på 1%.

Der er dog fortsat usikkerheder behæftet med sammenligningen, da nogle af besvarelsene i 'andet'-kategorien muligvis fortsat kunne kategoriseres til at tilhøre en af de to præsenterede svarkategorier og derfor ikke tæller retmæssigt med. Om det skævvrider billedet, afhænger primært af, om der skulle være svaret systematisk anderledes mellem afdelinger henvendt de to målgrupper.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.3.1 Konflikter i fællesarealer

Vi har også spurgt ind til forekomsten af konflikter, både blandt beboere og mellem beboere og personale. LEV fremhæver i deres pårørendeundersøgelse fra 2022, at 40 % af de deltagende pårørende oplever, at der er sket en stigning i konflikter på danske botilbud for mennesker med udviklingshandicap (Lev, 2022). Selvom vores spørgeskemaundersøgelse alene bidrager med et øjebliksbillede – og derfor ikke kan spore nogen former for udvikling på området – giver fordelingerne et indblik i, i hvilken grad konflikter spiller en rolle i dagligdagen på danske botilbud.

For hver femte af undersøgelsens afdelinger (20 %) opstår der konflikter mellem beboere i fællesarealerne mindst én gang om ugen. For hver tiende afdeling (10 %) opstår der konflikter mellem beboere og personale mindst én gang om ugen. 11 % oplever aldrig konflikter mellem beboerne, og 21 % oplever aldrig konflikter mellem beboere og personale.

Tabel 2.22 Hyppigheden af konflikter mellem beboerne og mellem beboerne og personalet i fællesarealerne

	Konflikter mellem beboerne i fællesarealerne	Konflikter mellem beboerne og personale i fællesarealerne
Dagligt	37 (3 %)	10 (1 %)
En eller flere gange om ugen	175 (17 %)	98 (9 %)
En eller flere gange om måneden	244 (23 %)	177 (17 %)
Mindre end en gang om måneden	444 (42 %)	508 (48 %)
Aldrig	119 (11 %)	218 (21 %)
Ved ikke/irrelevant	40 (4 %)	42 (4 %)
Total	1.059 (100 %)	1.059 (100 %)

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Ser vi på de to målgrupper, er der oftere konflikter på afdelinger, hvor borgerne har kognitive funktionsnedsættelser, end på afdelinger, hvor borgerne alene har psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Tabel 2.23 viser forskellene for konflikter mellem beboerne. Samme signifikante tendens gør sig gældende for konflikten mellem beboere og personale. Her er forskellene mellem målgrupperne dog lidt mindre.

Tabel 2.23 Hyppigheden af konflikter mellem beboerne i fællesarealerne, fordelt på målgruppe. Andel i procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	Total
Dagligt	4,2 %	2,0 %	3,5 %
En eller flere gange om ugen	18,5 %	12,4 %	16,5 %
En eller flere gange om måneden	24,5 %	19,9 %	23,0 %
Mindre end en gang om måneden	38,6 %	48,8 %	41,9 %
Aldrig	9,7 %	14,5 %	11,2 %
Ved ikke/irrelevant	4,5 %	2,3 %	3,8 %
Total	713	346	1.059

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I afsnit 3.2.1 undersøger vi mere indgående, hvordan forskellige karakteristika af de fysiske rammer i afdelingerne hænger sammen med konfliktniveauet mellem beboerne.

2.4 Muligheder for indflydelse

I de foregående afsnit var fokus på de objektive forhold ved de bygninger, hvor afdelingerne er placeret (beboernes lejligheder og fællesarealer). Man kunne forvente, at visse objektive faktorer er mere fordelagtige end andre – fx at en nyere bygning, opført specifikt som botilbud, er mere hensigtsmæssig end en ældre bygning med et andet oprindeligt formål. Dette er dog ikke nødvendigvis tilfældet.

I dette afsnit undersøger vi, baseret på ledernes besvarelser, beboernes muligheder for indflydelse på en række faktorer. Dette omfatter bl.a., om lejlighedens fysiske indretning kan tilpasses borgerens behov, om borgeren har medbestemmelse over tidsstrukturen i lejligheden, samt i hvilken grad borgeren kan sætte sit personlige præg på interiøret.

Disse mål kan i større grad end de foregående siges at relatere sig til beboernes trivselsmuligheder, da fx autonomi og hjemlighed i forskningslitteraturen fremhæves som centrale forudsætninger for forskellige trivselsmål (Bertelli et al., 2013; Casson et al., 2021; Mueller-Schotte et al., 2022; B. A. Roos et al., 2022; Wright, Zeeman, Kendall et al., 2017).

2.4.1 Beboernes muligheder for individuelle tilpasninger

I Tabel 2.24 undersøger vi, i hvilken grad afdelingslederne vurderer, at lejlighedernes udstyr og indretning kan tilpasses beboernes fysiske og psykiske behov. Dette omfatter bl.a. tilgængelighedstilpasninger, installation af hjælpemidler og særlige sikkerhedsforanstaltninger.

Der er markante forskelle mellem de to målgrupper. På afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap svarer 48 % af afdelingslederne, at det i høj grad er muligt at tilpasse udstyr og indretning. Til sammenligning gælder dette for 38 % af afdelingslederne på afdelinger med beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Samtidig angiver 13 % af afdelingslederne på afdelinger for beboere med kognitive handicap, at tilpasning kun i mindre grad eller slet ikke er mulig, mens denne andel er 23 % på afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Samlet set tyder resultaterne på, at lejlighederne på afdelinger målrettet borgere med kognitive handicap har mere fleksible tilpasningsmuligheder end lejlighederne på afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Dette kan hænge sammen med, at behovet for tilpasninger sandsynligvis er større i boliger målrettet beboere med kognitive handicap, der ofte også har fysiske handicap.

Tabel 2.24 Mulighed for at tilpasse udstyr og indretning, fordelt på målgruppe. Andel i procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	47,7 %	38,3 %	44,6 %
I nogen grad	36,0 %	30,1 %	34,0 %
I mindre grad eller slet ikke	12,8 %	23,4 %	16,3 %
Ikke relevant for målgruppen	3,6 %	8,2 %	5,1 %
Antal afdelinger	726	355	1.081

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau.

Note: Svarkategorierne 'slet ikke' og 'I mindre grad' er sammenlagt grundet få observationer.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.25 undersøger vi, i hvilken grad afdelingslederne vurderer, at beboerne har indflydelse på tidsstrukturen i deres lejligheder – fx i forhold til spisning, badning, aktiviteter og rengøring.

Der ses tydelige forskelle mellem de to målgrupper. På afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap svarer 49 % af afdelingslederne, at beboerne i høj grad har indflydelse på tidsstrukturen. Til sammenligning gælder dette for 59 % af afdelingslederne på afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. For begge målgrupper angiver 8 % af afdelingslederne, at beboerne i mindre grad eller slet ikke har indflydelse på tidsstrukturen i deres lejligheder.

Samlet set tyder resultaterne på, at borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder i højere grad har indflydelse på tidsstrukturen i deres lejligheder end borgere med kognitive handicap. Dette kan delvist skyldes forskelle i borgernes evne til at mestre deres dagligdag.

I 2009 angav 42 % af afdelingslederne, at borgerne havde fuld indflydelse på tidsstrukturen i deres lejligheder, mens yderligere 49 % svarede, at borgerne havde delvis indflydelse. Samlet set rapporterede 8 %, at borgerne havde begrænset eller ingen indflydelse på tidsstrukturen (Socialpædagogerne, 2009). Selvom tallene ikke er direkte sammenlignelige, tyder de på, at der sandsynligvis ikke er sket væsentlige ændringer i borgernes indflydelse på tidsstrukturen fra 2009 til 2024.

Tabel 2.25 Hvorvidt beboerne har indflydelse på tidsstrukturen i deres lejligheder. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	49,3 %	59,3 %	52,6 %
I nogen grad	39,9 %	30,9 %	36,9 %
I mindre grad eller slet ikke	8,2 %	7,9 %	8,1 %
Ikke relevant for målgruppen	2,6 %	2,0 %	2,4 %
Antal afdelinger	730	356	1.086

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.26 undersøger vi, i hvilken grad afdelingslederne oplever, at beboerne har tilstrækkelig plads til opbevaring af hjælpemidler og personlige ejendele ud over det basale såsom tøj og køkkenting.

Selvom der er statistisk signifikante forskelle i svarfordelingen mellem de to målgrupper, er mønsteret overordnet set det samme. 41-43 % af afdelingslederne vurderer, at beboerne i høj grad har tilstrækkelig opbevaringsplads, mens 18-19 % mener, at dette i mindre grad eller slet ikke er tilfældet.

Der er dog en forskel i andelen af afdelingsledere, der vurderer, at spørgsmålet ikke er relevant for målgruppen. Blandt afdelingsledere på afdelinger med fokus på borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder angiver 5 %, at spørgsmålet ikke er relevant, mens det kun gælder for 1 % af afdelingslederne på afdelinger for borgere med kognitive handicap. Forskellen kan muligvis skyldes, at en relativt større andel af borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder bor i midlertidige tilbud, hvor de sandsynligvis medbringer færre personlige ejendele (jf. Figur 2.1). Derudover må det antages, at borgere med kognitive handicap – som ofte også har fysiske funktionsnedsættelser – hyppigere har behov for pladskrævende hjælpemidler såsom kørestol, badestol eller loftlift.

Tabel 2.26 Hvorvidt beboerne har tilstrækkelig plads til opbevaring, fordelt på målgruppe. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	42,9%	41,3%	42,4%
I nogen grad	37,4%	35,1%	36,6%
I mindre grad eller slet ikke	18,5%	18,3%	18,4%
Ikke relevant for målgruppen	1,2%	5,3%	2,6%
Antal afdelinger	730	356	1.086

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Forskningslitteratur viser, at muligheden for at sætte et personligt præg på lejligheder og interiør har en positiv effekt på beboerne (Bigby & Beadle-Brown, 2018; Casson et al., 2021; J. Roos et al., 2022, 2025). I Tabel 2.27 undersøger vi afdelingsledernes vurdering af beboernes mulighed for selv at præge lejlighedernes interiør, eksempelvis ved at vælge vægfarver, hænge billeder eller plakater op eller bestemme over møblementet.

Langt de fleste afdelingsledere (75 %) vurderer, at beboerne i høj grad har mulighed for at sætte deres eget præg på lejlighedernes interiør. Omvendt mener kun 7 %, at dette i mindre grad eller slet ikke er tilfældet. Andelen, der vurderer, at beboerne har stor indflydelse på indretningen, er signifikant højere på afdelinger for borgere med kognitive handicap (79 %) sammenlignet med afdelinger for borgere med

psykiske og/eller sociale vanskeligheder (65 %). Denne forskel kan skyldes, at en større andel af borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder bor i midlertidige botilbud, jf. Figur 2.1.

Tabel 2.27 Beboernes muligheder for selv at sætte deres præg på lejlighedens interiør. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	79,2 %	65,1 %	74,6 %
I nogen grad	17,0 %	21,9 %	18,6 %
I mindre grad eller slet ikke	3,7 %	13,1 %	6,8 %
Antal afdelinger	722	352	1.074

Anm.: Svarkategorierne 'slet ikke' og 'I mindre grad' er sammenlagt grundet diskretionshensynet. Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Samlet set tyder resultaterne på, at beboerne generelt har gode muligheder for at indrette deres lejligheder efter egne ønsker. Andelen i denne kortlægning er lidt højere end i Norge, hvor 60 % af respondenterne angiver, at beboerne enten selv bestemmer eller deltager i beslutninger om boligens møbler og interiør (Tøssebro & Wendelborg, 2021).

Derudover er tallene lidt højere end tilsvarende oplysninger fra 2009, hvor hhv. 69 % og 25 % af afdelingslederne på afdelinger målrettet beboere med kognitive handicap vurderede, at beboerne havde fuld eller delvis indflydelse på lejlighedernes indretning. 6 % angav, at borgerne havde begrænset eller ingen indflydelse på interiøret (Socialpædagogerne, 2009).

I Tabel 2.28 undersøger vi, om beboernes kærester eller ægtefæller frit kan opholde sig og overnatte i lejlighederne. Da lejlighederne fungerer som borgernes hjem, har de som udgangspunkt ret til selv at bestemme, hvem der overnatter. Forskning har imidlertid vist, at personalet på botilbud til tider afviger fra borgernes rettigheder, eksempelvis for at undgå konflikter mellem beboerne (Engen, 2014).

Omkring 80 % af afdelingslederne angiver, at kærester og ægtefæller kan overnatte i lejligheden, uanset målgruppe. På afdelinger for borgere med kognitive handicap svarer 8 % 'nej', og 12 % vurderer spørgsmålet som irrelevant, mens tallene for afdelinger med borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er 16 % og 4 %. Samlet viser resultaterne, at de fleste beboere har mulighed for besøg og overnatning, men at en mindre andel af afdelingerne fortsat ikke tilbyder dette, især på afdelinger for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Tabel 2.28 Mulighed for besøg og overnatning af kærester og ægtefælder, fordelt på målgruppe. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Ja, der er mulighed for overnatning og besøg af kærester og ægtefæller	80,3 %	80,0 %	80,2 %
Nej, der er IKKE mulighed for overnatning og besøg af kærester og ægtefæller	7,8 %	16,1 %	10,5 %
Ikke relevant	11,9 %	3,9 %	9,2 %
Antal afdelinger	732	360	1.092

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau. 'Ved ikke'-svar er fjernet.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.4.2 Gener fra omgivelserne og muligheder for at undgå gener

I dette afsnit undersøger vi, i hvilken grad afdelingslederne oplever, at der er forskellige typer af sensoriske gener i lejlighederne, samt i hvilken grad det er muligt at undgå disse gener. Med sensoriske gener forstås forstyrrelser fra lyd eller lugt, temperatur, der opleves som ubehagelig, eller manglende mulighed for beboerne for at afskærme sig fysisk eller visuelt, fx fra andre beboere eller besøgende. Tidligere studier har vist, at beboernes muligheder for at regulere og styre de sensoriske omgivelser, såsom varme, lys og lyd, kan reducere udadreagerende adfærd (Casson et al., 2021; Mueller-Schotte et al., 2022) og øge livskvaliteten (Bertelli et al., 2013).

I Tabel 2.29 undersøger vi, i hvilket omfang der opleves gener i lejlighederne fra støj fra andre beboere eller besøgende. Resultaterne viser, at i alt 45 % af afdelingslederne angiver, at der i høj eller nogen grad er gener fra støj fra andre beboere eller besøgende i lejlighederne. Omvendt svarer 11 % af afdelingslederne, at der slet ikke er gener fra støj fra andre beboere eller besøgende. Disse tal stemmer overens med resultaterne fra VIVEs brugertilfredshedsundersøgelse på det specialiserede socialområde, hvor beboere på botilbud er blevet spurgt om deres oplevelse af at blive forstyrret, eksempelvis af larm eller uønsket adfærd fra andre beboere (Cramer Jensen et al., 2021). I undersøgelsen angiver 14 % af beboerne, at de 'i høj grad' ofte bliver forstyrret af andre, mens 30 % svarer, at dette 'i nogen grad' er tilfældet. Samlet set oplever således 44 % af de adspurgte beboere en vis grad af forstyrrelse.

Selvom tallene ikke er helt sammenlignelige, indikerer de en høj grad af overensstemmelse mellem beboernes og afdelingsledernes vurderinger af, i hvilket omfang støj fra andre beboere er en udfordring i lejlighederne.

Støj fra andre beboere eller besøgende er særligt problematisk på afdelinger målrettet borgere med kognitive handicap. Her angiver 47 % af afdelingslederne, at denne type støj i høj eller nogen grad udgør en gene. På afdelinger med fokus på borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er andelen 43 %.

Tabel 2.29 Gener fra støj fra beboere eller besøgende. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	5,7 %	4,9 %	5,4 %
I nogen grad	40,9 %	37,8 %	39,9 %
I mindre grad	40,7 %	49,6 %	43,6 %
Slet ikke	12,7 %	7,8 %	11,1 %
Antal afdelinger	707	347	1.054

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 5%-niveau. 'Ved ikke'-svar er fjernet.

Kilde: VIVES spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.30 undersøger vi, i hvilket omfang der opleves støjgener i lejlighederne fra omgivelserne, fx fra større veje, jernbaner eller industri.

Tabellen viser, at 11 % af afdelingslederne oplever, at støj fra omgivelserne i høj eller nogen grad udgør en gene i lejlighederne. Omvendt angiver 55 %, at der slet ikke er støjgener, mens yderligere 35 % vurderer, at støj kun i mindre grad er et problem. De relativt få, der oplever gener fra omgivelserne, kan forklares ved, at afdelingerne typisk er placeret i enten et almindeligt boligområde (67 %) eller uden for byen, fx i et naturområde (23 %), jf. Tabel 2.36.

Tabel 2.30 Gener fra støj fra omgivelserne. Procent.

I høj grad	1,7 %
I nogen grad	9,2 %
I mindre grad	34,6 %
Slet ikke	54,6 %
Antal afdelinger	1.065

Anm.: 'Ved ikke'-svar er fjernet. Der var ingen relevante forskelle imellem målgrupperne, hvorfor den samlede fordeling alene er vist.

Kilde: VIVES spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.31 undersøger vi, i hvilket omfang der opleves lugtgener (fx fra cigaretrøg fra beboere eller besøgende) i lejlighederne. I alt 17 % af afdelingslederne rapporterer, at lugt i høj eller nogen grad er et problem, imens 47 % vurderer, at der slet ikke er gener fra lugt i lejlighederne.

Andelen, der oplever lugtgener, er markant højere på afdelinger med fokus på beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (26 %) end på afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap (13 %).

Tabel 2.31 Gener fra lugt i lejlighederne. Procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	3,0 %	6,5 %	4,1 %
I nogen grad	10,2 %	19,1 %	13,1 %
I mindre grad	34,4 %	40,3 %	36,3 %
Slet ikke	52,4 %	34,1 %	46,5 %
Antal afdelinger	704	340	1.044

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau. 'Ved ikke'-svar er fjernet.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Samlet set indikerer resultaterne fra Tabel 2.29-Tabel 2.31, at støj fra andre beboere eller besøgende udgør en væsentlig gene på afdelingerne – især for borgere med kognitive handicap. Derudover opleves lugtgener som et problem på cirka en fjerdedel af afdelingerne for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Derimod er gener fra støj i omgivelserne sjældent et problem.

I Tabel 2.32 undersøger vi muligheden for fysisk eller visuel afskærmning af beboere, fx i forhold til andre beboere eller besøgende. Da der ikke er en signifikant forskel mellem de to målgrupper, præsenteres svarfordelingen samlet for de to målgrupper.

På 43 % af afdelingerne er det i høj grad muligt at skærme beboerne fysisk eller visuelt, og yderligere 40 % angiver, at dette i nogen grad er en mulighed. Kun 3 % svarer, at der slet ikke er mulighed for afskærmning. Samlet set viser resultaterne, at de fleste afdelinger tilbyder gode muligheder for at skærme beboerne efter behov.

Tabel 2.32 Muligheder for fysisk eller visuelt at skærme beboere. Procent.

I høj grad	42,8 %
I nogen grad	39,6 %
I mindre grad	14,8 %
Slet ikke	2,8 %
Antal afdelinger	1.033

Anm.: 'Ved ikke'-svar er fjernet. Der er ingen signifikant forskel mellem målgrupperne, hvorfor den samlede fordeling alene er vist.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I Tabel 2.33 undersøger vi beboernes mulighed for selv at regulere temperaturen i deres lejligheder. Samlet set rapporterer 91 % af afdelingslederne, at beboerne i nogen eller høj grad har denne mulighed. Andelen er særligt høj på afdelinger målrettet borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, hvor 97 % af afdelingslederne angiver, at beboerne i høj eller nogen grad kan regulere temperaturen. Til sammenligning er andelen 91 % på afdelinger for borgere med kognitive vanskeligheder.

Kun 2 % af afdelingslederne oplyser, at beboerne slet ikke har mulighed for at regulere temperaturen. Samlet set tyder resultaterne på, at de fleste afdelinger tilbyder gode muligheder for, at beboerne selv kan styre temperaturen i deres lejligheder.

Tabel 2.33 Mulighed for beboerne selv at regulere temperaturen i deres lejligheder. Procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
I høj grad	60,4 %	68,7 %	63,2 %
I nogen grad	30,1 %	27,8 %	29,3 %
I mindre grad	7,6 %	2,0 %	5,8 %
Slet ikke	1,9 %	1,5 %	1,8 %
Antal afdelinger	681	345	1.026

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,1%-niveau. 'Ved ikke'-svar er fjernet.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

2.5 Geografisk placering og mulighederne for samfundsintegration

I dette afsnit undersøger vi afdelingernes beliggenhed og deres integration i nærområdet. I kortlægningen har vi ikke et direkte mål for samfundsintegration, men vi har spurgt ind til beskrivelser af afdelingens nærområder, som kan fungere som indikatorer for de mulige forudsætninger for samfundsintegration blandt beboerne. Det er vigtigt at understrege, at placeringen i sig selv ikke siger noget om graden af integration, fordi det for flere målgrupper er nødvendigt med ledsagelse for at kunne gøre brug af de lokale tilbud, men den kan alligevel bruges som en indikator for beboernes forskellige muligheder for at interagere med det omkringliggende lokalsamfund.

Let adgang til offentlig transport og lokale tilbud kan øge lokalsamfundsdeltagelse og social kontakt for beboerne (Bigby & Beadle-Brown, 2018; Wright, Zeeman, Kendall et al., 2017; Wright & Kloos, 2007). Tabel 2.34 viser, hvor let det er at komme til afdelingerne med offentlig transport. Blandt afdelinger, der henvender sig til borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, angiver 72 % af afdelingslederne, at adgangen med offentlig transport er nem. For afdelinger med fokus på beboere med kognitive handicap er andelen 61 %.

Denne forskel kan indikere, at afdelinger for beboere med kognitive handicap ofte er placeret mere perifert sammenlignet med afdelinger for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Tabel 2.34 Hvorvidt man nemt kan komme til afdelingen med offentlig transport, fordelt på målgruppe. Andel i antal og procent.

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	I alt
Det er nemt (fx fordi afdelingen ligger tæt på et eller flere stoppesteder/togstationer med hyppige afgang)	60,9 %	72,0 %	64,6 %
Det kan lade sig gøre, men det er ikke nemt (fx fordi afdelingen ligger et stykke fra nærmeste stoppested eller togstation, og/eller nærmeste stoppested har få afgang)	32,7 %	22,9 %	29,4 %
Det kan (næsten) ikke lade sig gøre (fx fordi afdelingen ligger langt væk fra et stoppested eller togstation, og/eller nærmeste stoppested meget sjældent har afgang)	6,4 %	5,1 %	6,0 %
Antal afdelinger	750	375	1.146

Anm.: Forskellen mellem kognitive handicap og psykiske og/eller sociale vanskeligheder er signifikant på et 0,5%-niveau.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Afdelingerne er ofte placeret tæt på naturen: 64 % ligger meget tæt (≤ 500 m) på et naturområde, en skov eller en park. Derudover ligger en stor andel (42 %) af afdelingerne tæt på en dagligvarebutik, kiosk eller lignende. Til gengæld er afstandene til restauranter, kulturtilbud og fritidsaktiviteter typisk længere, idet 31–45 % af afdelingerne ligger mere end 1,5 km fra disse faciliteter.

Tabel 2.35 Afstanden fra afdelingen til forskellige tilbud. Andel i antal og procent.

	Nærmeste naturområde, skov eller større park*	Nærmeste tilgængelige dagligvarebutik (fx købmand, supermarked eller kiosk)	Nærmeste restauration (fx café, restaurant eller værtshus)*	Nærmeste kulturtilbud (fx bibliotek, biograf, teater eller museum)*	Nærmeste tilbud for fritidsaktiviteter (fx sport, håndværk eller musik), som ikke er en del af botilbuddet*
0-500 m	63,9 %	41,7 %	23,7 %	13,7 %	18,9 %
500 m – 1 km	23,3 %	27,8 %	26,3 %	20,2 %	26,2 %
1 km – 1,5 km	7,2 %	14,3 %	18,7 %	20,9 %	22,1 %
Mere end 1,5 km	5,5 %	16,2 %	31,4 %	45,2 %	32,7 %
Antal afdelinger	1.123	1.123	1.112	1.114	1.098

Anm.: *Ved ikke'-kategorien er fjernet grundet for få besvarelser.

Note: * Der er signifikant forskel mellem målgrupperne.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Også i de fleste af disse afstandsmål er der en signifikant forskel mellem målgrupperne. Flere afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er placeret inden for 1 km radius til nærmeste restauration, kulturtilbud og fritidsaktiviteter, relativt til afdelinger, hvor målgruppen er beboere med kognitive funktionsnedsættelser.

Tabel 2.36 viser, at cirka to tredjedele af afdelingerne er beliggende i almindelige boligområder, mens 23 % ligger uden for byområder eller i naturområder. Kun 2 % af afdelingerne er placeret i industrikvarterer. Igen er der ikke forskelle på tværs af afdelinger for beboere med kognitive handicap og afdelinger for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

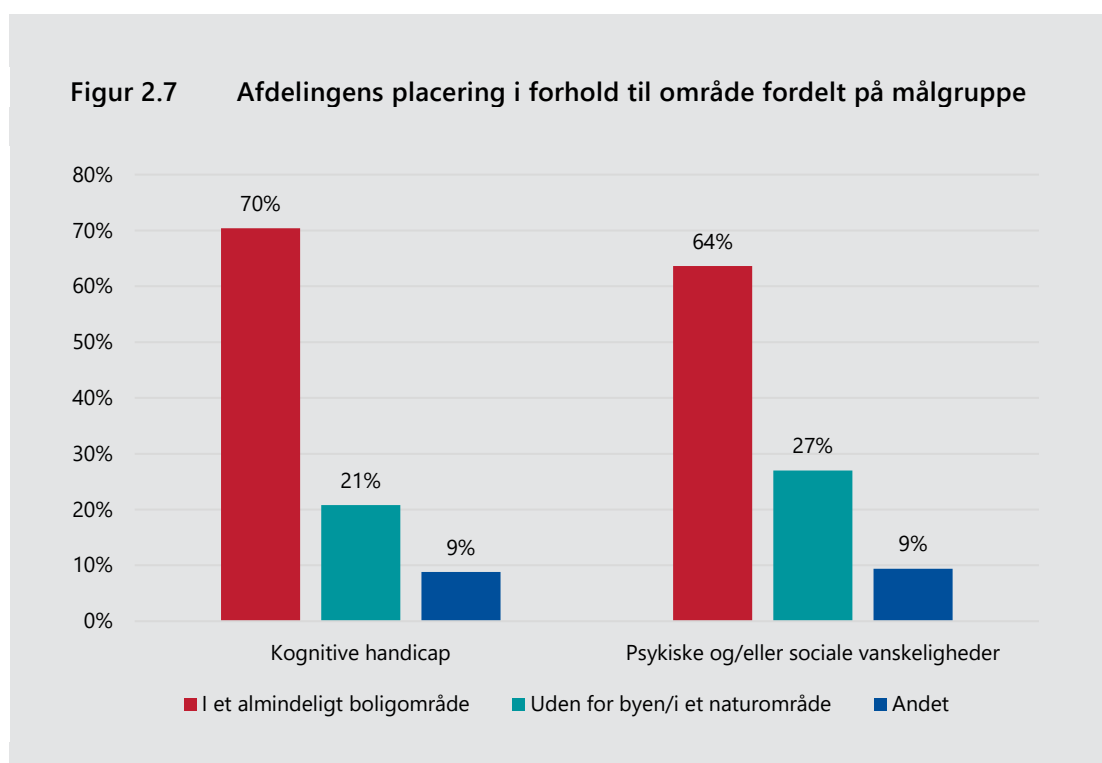
Tabel 2.36 Afdelingens placering i forhold til område. Andel i antal og procent.

	I alt
I et almindeligt boligområde	66,8 %
I et industri kvarter	1,9 %
Uden for byen/i et naturområde	22,5 %
Andet	8,8 %
Antal afdelinger	1.125

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Som det fremgår af Figur 2.7, er afdelinger, der henvender sig til beboere med kognitive handicap, lidt oftere placeret i almindelige boligområder (70 %) sammenlignet med afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (64 %).

Omvendt ligger afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder hyppigere uden for byområder eller i naturområder (27 %) end afdelinger, der henvender sig til beboere med kognitive handicap (20 %). Dette resultat står i kontrast til fundet i Tabel 2.34, der viste, at afdelinger for beboere med kognitive handicap er sværere at komme til med offentlig transport sammenlignet med afdelinger for borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

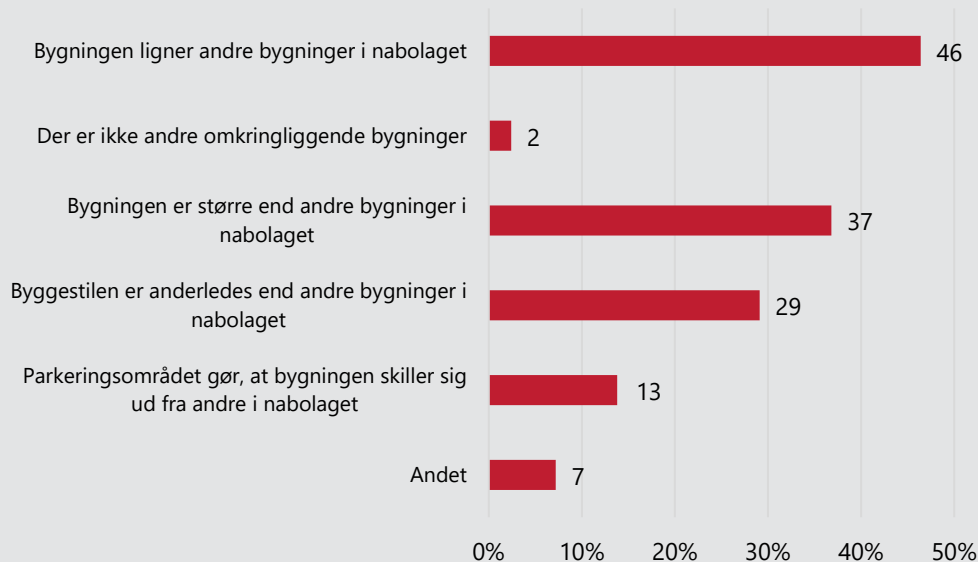
Anm.: 'I et industri kvarter' er blevet fjernet grundet for få besvarelser.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

En betydelig andel af afdelingerne er placeret tæt på andre institutioner. Således angiver 59 % af afdelingslederne, at der inden for en radius af 1 km ligger et eller flere andre botilbud, mens 53 % oplyser, at der findes et eller flere aktivitets- eller beskæftigelsestilbud i samme radius. Afdelinger målrettet beboere med kognitive handicap ligger oftere tæt på aktivitets- eller beskæftigelsestilbud (55 %) sammenlignet med afdelinger for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder (45 %). Bemærk, at disse tal ikke fremgår af en tabel eller figur.

Omtrent halvdelen af afdelingerne er placeret i bygninger, der enten ikke skiller sig ud fra andre bygninger i nabolaget (46 %) eller er beliggende uden omkringliggende bygninger (2 %).⁹ Det betyder, at omkring halvdelen af afdelingerne er placeret i bygninger, der på en eller flere måder adskiller sig fra nabobygningerne. De mest udbredte karakteristika er, at bygningen er større end de omkringliggende bygninger (37 %) eller har en anderledes byggestil (29 %). En mindre andel angiver, at bygningen skiller sig ud på grund af parkeringsforhold (13 %) eller af andre årsager (7 %) (jf. Figur 2.8).

Figur 2.8 Bygninger med botilbud, der skiller sig ud fra andre bygninger i nabolaget. Procent.

Anm.: De, der svarede, at bygningen skiller sig ud fra andre bygninger i nabolaget, havde mulighed for at angive flere svar.
n = 1089.

Kilde: VIVeS spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

⁹ Tallene er på niveau med andelen i Norge, hvor 52 % af afdelingerne, der var målrettet beboere med udviklingshandicap, i 2021 var placeret i bygninger, der skilte sig ud fra nabolaget (Tøssebro & Wendelborg, 2021).

2.6 Gruppering af afdelinger

I dette afsnit undersøger vi, om der kan identificeres mønstre og sammenhænge i de fysiske rammer, som kendetegner afdelingerne på landets botilbud. Ved anvendelse af latent klasseanalyse (se afsnit 6.1.1 for en nærmere beskrivelse) viser vi, at afdelingerne kan opdeles i fem grupper. Inden for hver gruppe deler afdelingerne ensartede fysiske rammevilkår.

Da mange afdelinger ikke passer entydigt i én gruppe, placeres de i den klasse, som deres samlede svar bedst matcher. Nogle afdelinger ligger derfor tæt på grænsen mellem flere grupper. Metoden giver således et forenklet, illustrativt og opsummerende billede af botilbudslandskabet i Danmark, mens virkeligheden altid vil være mere nuanceret.

Den latente klasseanalyse resulterer i følgende fem latente klasser:

- 1. Klasse 1: Det landliggende tilbud med høj grad af selvbestemmelse (16%).**
Klassen omfatter 16 % af alle afdelinger og er den geografisk mest afsides placerede af de fem klasser. Afdelingerne har typisk færre beboere relativt til de øvrige klasser og er desuden karakteriseret ved høje niveauer for beboernes muligheder for at sætte deres præg på lejligheden samt mulighed for afskærmning. Typisk vil en mindre andel af lejlighederne være flerrumsboliger og ikke alle har eget køkken. Lejlighederne vurderes typisk at have passende størrelse i forhold til beboernes behov.
- 2. Klasse 2: Det landliggende tilbud med lav grad af selvbestemmelse (15%).**
Klassen dækker 15 % af alle landets afdelinger. I denne klasse finder vi typisk lavere værdier på variable vedrørende det sensoriske klima (lugt, lyd og varme) samt muligheden for at sætte eget præg og selvbestemmelse. Afdelingerne er relativt afsides placeret, og der er begrænsede muligheder for offentlig transport til og fra afdelingen. En mindre del af lejlighederne er flerrumsboliger og få har eget køkken. Lejlighederne vurderes typisk i lav grad at have passende størrelse i forhold til beboernes behov.
- 3. Klasse 3: Middeltilbuddet (28%).** Klassen er den største og omfatter 28 % af landets afdelinger. Afdelingerne er typisk placeret i moderat afstand til relevante lokale tilbud og ligger på et gennemsnitligt niveau, hvad angår beboernes muligheder for at tilpasse lejligheden og i vurderingen af det sensoriske miljø. Størstedelen af lejlighederne er flerrumsboliger og har eget køkken.
- 4. Klasse 4: Det byliggende tilbud med høj grad af selvbestemmelse (21%).**
Klassen omfatter 21 % af landets afdelinger. Botilbuddene er placeret i almindelige boligområder med relativ nærhed til indkøb, fritidsaktiviteter mv. Der er typisk høje niveauer for beboernes mulighed for at præge lejligheden og for selv at styre deres tidsstruktur. Størstedelen af lejlighederne er flerrumsboliger med

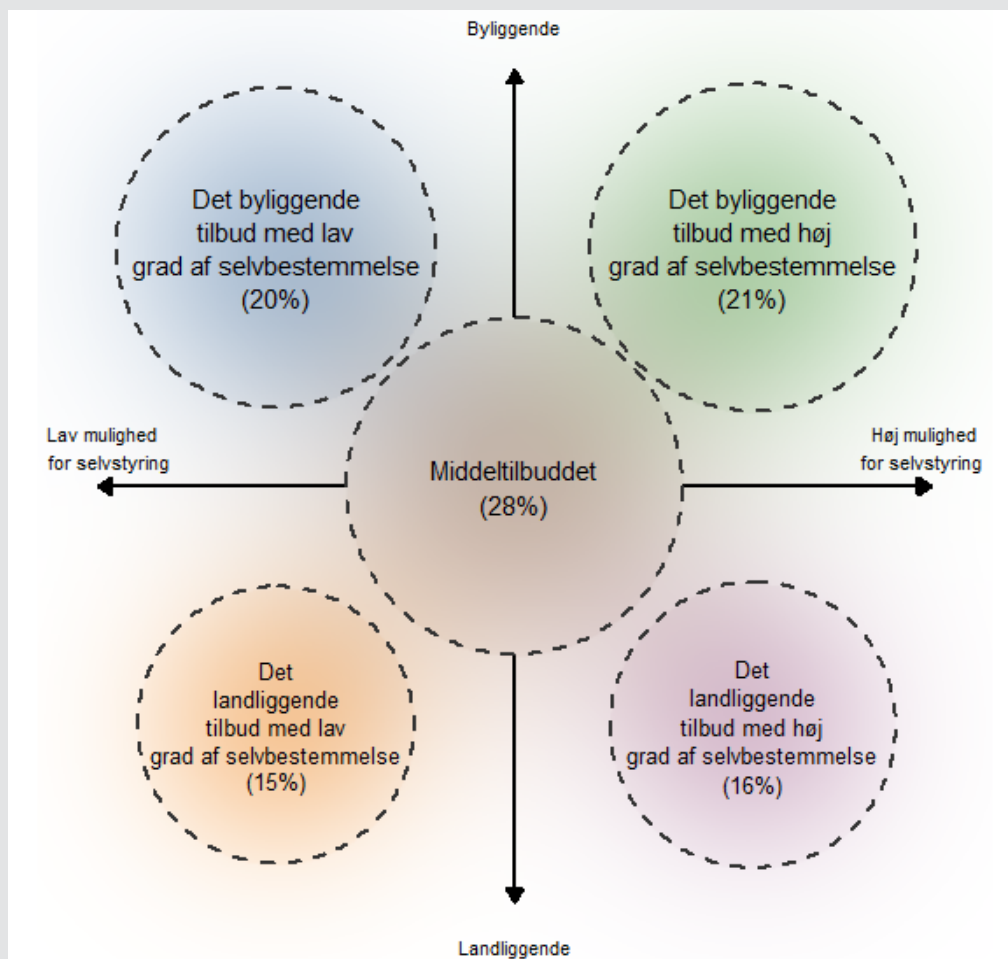
eget køkken, og de vurderes overvejende at have passende størrelse i forhold til beboernes behov.

5. Klasse 5: Det byliggende tilbud med lav grad af selvbestemmelse (20%).

Klassen beskriver 20 % af alle landets afdelinger. Afdelingerne er typisk placeret i almindelige boligområder med relativ nærhed til offentlig transport og indkøb. Der ses lavere niveauer for beboernes mulighed for at sætte præg på lejligheden og for afskærmningsmulighederne relativt til de øvrige klasser, og der er typisk lave niveauer for vurderingen af det sensoriske klima. Lejlighederne er fortrinsvist etværelsesboliger, og få har eget køkken. De vurderes i lav grad at have passende størrelse i forhold til beboernes behov.

Samlet set er det tydeligt, at klasserne grupperer sig med udgangspunkt i hhv. geografisk placering og graden af mulighed for selvstyring (forstået som muligheden for at sætte sit personlige præg og afskærme sig samt selv at kontrollere det sensoriske klima i lejligheden – fx lyd og lugt). I Figur 2.9 har vi visualiseret fordelingerne i de fem latente klasser.

Figur 2.9 Visualisering af klasser og klassestørrelser på akserne selvstyring og geografisk placering

Anm.: n = 730.

Kilde: VIVE: Latent klasseanalyse på udvalgte variable fra VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

I tråd med rapportens øvrige analyser af forskelle mellem afdelinger, der primært henvender sig til hhv. borgere med kognitivt handicap og borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, finder vi det også her relevant at analysere, hvordan de latente klasser fordeler sig på de to målgrupper.

Tabel 2.37 Latente klasser fordelt på de to målgrupper

Klasse	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder
Det landliggende tilbud med høj grad af selvbestemmelse	17 %	13 %
Det landliggende tilbud med lav grad af selvbestemmelse	15 %	18 %
Middeltilbuddet	31 %	21 %
Det byliggende tilbud med høj grad af selvbestemmelse	22 %	19 %
Det byliggende tilbud med lav grad af selvbestemmelse	15 %	29 %
Total (antal)	481	249

Anm.: Fordi metoden ikke kan håndtere missing-værdier, baserer analyserne sig på et analyseudvalg på de 730 afdelinger, som har fulde besvarelser i relevante variable.

Kilde: Latent klasseanalyse på udvalgte variable fra VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Der ses markante forskelle mellem de to målgrupper. Afdelinger for mennesker med psykiske og/eller sociale vanskeligheder er oftere byliggende (i alt 48 %) end afdelinger for mennesker med kognitive handicap (i alt 37 %). Samtidig er graden af selvbestemmelse generelt lavere i førstnævnte gruppe, hvor i alt 47 % af afdelingerne er kendetegnet ved lav selvbestemmelse, mod i alt 30 % blandt afdelinger for borgere med kognitive vanskeligheder.

Derudover placerer afdelinger for borgere med fysiske og/eller kognitive handicap sig oftere i middeltilbudsgruppen, som typisk ligger mellem land og by, og hvor hverken det sensoriske klima eller graden af selvbestemmelse vurderes som entydigt høj eller lav.

I næste kapitel går vi et skridt længere og dykker ned i, hvilke dele af de konkrete fysiske rammer som kan siges at danne gode betingelser for beboernes trivselsmuligheder. Dette gør vi ved at undersøge sammenhængen mellem de fysiske rammer og ledernes vurdering af, hvordan de understøtter beboernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde i afdelingen.

3 Kvantitativt blik på rammebetingelser for trivsel

Som en del af spørgeskemaundersøgelsen har vi bedt lederne komme med nogle overordnede betragtninger på kvaliteten af de fysiske rammer på tilbuddet. I dette afsnit præsenterer vi først de samlede vurderinger af, hvordan lederne vurderer, at de fysiske rammer understøtter hhv. beboernes fysiske behov, deres sociale behov og den socialpædagogiske praksis på tilbuddet.

Sidst i kapitlet anvender vi disse tre mål som afhængig variabel i en række regressionsanalyser. På den måde kan vi anskue, hvordan forskellige karakteristika blandt de danske botilbud relaterer sig til ledernes samlede vurdering af kvaliteten af de fysiske rammer. Fysiske rammer, der understøtter disse områder, kan forventes at være vigtige forudsætninger for, at beboerne kan trives. Derfor giver disse indikatorer et billede af, hvordan de fysiske rammer påvirker beboernes trivselsmuligheder.

3.1 Ledernes overordnede vurdering af de fysiske rammer

61 % af analyseudvalgets afdelingsledere svarer, at de fysiske rammer på afdelingen, alt taget i betragtning, i høj grad understøtter beboernes fysiske behov. Afdelingsledere til afdelinger, hvor beboerne har kognitive funktionsnedsættelser, er mere positivt stillede (64 %) end afdelingsledere til afdelinger, hvor beboerne har psykiske og/eller sociale vanskeligheder (53 %).

Tabel 3.1 **Alt taget i betragtning: I hvilken grad oplever du, at de fysiske rammer understøtter beboernes fysiske behov? Fordelt på målgrupper. Andel i procent.**

	Kognitive handicap	Psykiske og/eller sociale vanskeligheder	Total
I mindre grad/slet ikke	5,5 %	7,0 %	6,0 %
I nogen grad	30,2 %	39,9 %	33,4 %
I høj grad	64,3 %	53,1 %	60,6 %
I alt	708	343	1.051

Anm.: Forskellen mellem de to målgrupper er signifikant med et signifikansniveau ≤ 1 %. 'Ved ikke'-svar udeladt af analysen.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Vi ser ingen forskelle imellem de to målgrupper, når vi spørger om, hvorvidt de fysiske rammer understøtter beboernes sociale behov eller det socialpædagogiske arbejde. 60 % af afdelingslederne svarer, at de fysiske rammer i høj grad understøtter beboernes sociale behov, mens 5 % svarer, at rammerne slet ikke eller i mindre grad understøtter beboernes sociale behov.

Tabel 3.2 **Alt taget i betragtning: I hvilken grad oplever du, at de fysiske rammer understøtter beboernes sociale behov? Andel i procent og antal.**

	Procent	I alt
I mindre grad/slet ikke	5,0 %	52
I nogen grad	34,7 %	363
I høj grad	60,3 %	631
Total	100 %	1.046

Anm.: 'Ved ikke'-svar udeladt af analysen.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

55 % af afdelingslederne svarer, at de fysiske rammer i høj grad understøtter det socialpædagogiske arbejde, mens 7 % svarer, at rammerne slet ikke eller i mindre grad understøtter det socialpædagogiske arbejde.

Tabel 3.3 **Alt taget i betragtning: I hvilken grad oplever du, at de fysiske rammer understøtter det socialpædagogiske arbejde? Andel i procent og antal.**

	Procent	I alt
I mindre grad/slet ikke	6,6 %	69
I nogen grad	38,5 %	405
I høj grad	55,0 %	579
Total	100 %	1.053

Anm.: 'Ved ikke'-svar udeladt af analysen.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

3.2 Fysiske rammer som forklaringsfaktorer for trivselsmuligheder

I dette afsnit undersøger vi ved hjælp af regressionsanalyse, hvilke karakteristika ved de fysiske rammer der hænger sammen med ledernes vurderinger af muligheder for trivsel. Regressionsmodellerne gør det muligt at estimere betydningen af hvert enkelt rammevilkår, mens øvrige forhold holdes konstante. Dette er væsentligt, fordi rammevilkår ofte samvarierer og dermed kan sløre, hvilke faktorer der driver resultaterne. Eksempelvis vil større lejligheder typisk være af højere standard, fordi de ofte findes i nyere bygninger. Uden en regressionsmodel ville det derfor være vanskeligt at isolere, om det er størrelse eller stand, der har størst betydning for trivselsmulighederne. Metoden gør det muligt at vurdere hver faktor individuelt.

Konkret undersøger vi, hvordan centrale fysiske forhold som lejlighedsstørrelse, antal beboere og beliggenhed relaterer sig til sandsynligheden for, at lederne vurderer, at rammerne understøtter beboernes fysiske behov, sociale behov og det socialpædagogiske arbejde. Af fortolkningssyns samler vi svarkategorierne 'slet ikke', 'i mindre grad' og 'i nogen grad' til én kategori på tværs af de tre outcomes. Herved kan regressionsanalysens koefficienter fortolkes direkte som ændringen i sandsynligheden for, at en leder vurderer rammerne som understøttende 'i høj grad', hvilket giver en mere intuitiv fortolkning af resultaterne.

Valg af forklarende variable

De forklarende variable er udvalgt for at give et nøgternt og konkret billede af, hvilke fysiske forhold der kan influere ledernes vurderinger. Vi inkluderer først variable, der direkte beskriver den fysiske indretning, fx lejlighedsstørrelse eller antal beboere i afdelingen. Derudover indgår et aggregeret mål for botilbuddets placering, som indikerer, om tilbuddet ligger afsides. Målet er konstrueret på baggrund af en faktoranalyse af relevante afstandsvariable, og den endelige variabel er opdelt omkring medianen på faktorscoren, således at vi opererer med to kategorier: kort afstand og lang afstand.

Tabel 3.4 **Overblik over aggregeret mål i faktoranalysen**

Faktor	
'Afsidesliggende tilbud'	
Variable	'Kan man komme til afdelingen med offentlig transport?' Hvor langt er der fra afdelingen til: 'Nærmeste tilgængelige dagligvarebutik (fx købmand, supermarked eller kiosk)?' 'Nærmeste restauration (fx café, restaurant eller værtshus)?' 'Nærmeste kulturtilbud (fx bibliotek, biograf, teater eller museum)?' 'Nærmeste tilbud for fritidsaktiviteter (fx sport, håndværk eller musik), som ikke er en del af botilbuddet?' Variablene går fra lav afstand til lang afstand. Således betyder en høj værdi, at tilbuddet er placeret langt fra relevante tilbud.

Anm.: Faktorerne er udregnet med en eksplorativ faktoranalyse. Faktoren har en samlet kmo-score på over 0,8, og ingen item scorer lavere end 0,75. Alle items har en faktorloading på over 0,4.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Ud over de målbare karakteristika indgår også variable, der afspejler ledernes subjektive vurderinger af beboernes muligheder for autonomi og graden af hjemlighed. Disse variable er inkluderet, fordi tidligere forskning har vist, at disse forhold har betydning for beboernes trivsel. Det er imidlertid vigtigt at være opmærksom på, at der netop er tale om subjektive vurderinger, som potentielt kan være positivt korreleret med de afhængige variable (at rammerne understøtter beboernes fysiske behov, sociale behov og det socialpædagogiske arbejde), hvis ledernes generelle holdning til tilbuddet påvirker deres besvarelser.

I fortolkningen af regressionsresultaterne bør man derfor holde sig for øje, at analyserne bygger på ledernes perspektiv på de fysiske rammer. Et beboerperspektiv kunne have ført til andre vurderinger.

3.2.1 Konklusioner fra regressionsanalysen

Dette afsnit sammenfatter hovedkonklusionerne fra regressionsanalysen (jf. Tabel 3.5) og perspektiverer dem i lyset af den eksisterende litteratur.

Analysen viser, at både målgruppe og fysiske rammer har væsentlig indflydelse på ledernes vurderinger af kvaliteten af de fysiske forhold.

Flere konkrete fysiske forhold påvirker vurderingerne på tværs af målgrupperne. Større lejligheder og – i særlig grad – lejligheder i god stand øger sandsynligheden for, at lederne vurderer rammerne som understøttende for beboernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde. Elementer relateret til autonomi og hjemlighed, fx mulighed for personlig indretning, skærmning og

temperaturregulering, bidrager ligeledes positivt, mens gener fra støj eller lugt trækker vurderingerne ned. Disse resultater stemmer overens med forskningslitteraturen, som fremhæver betydningen af basale fysiske og sansemæssige kvaliteter for at skabe understøttende bomiljøer på tværs af beboergrupper (Mueller-Schotte et al., 2022; B. A. Roos et al., 2022; Wright, Zeeman & Whitty, 2017).

Betydningen af antallet af beboere varierer derimod mellem målgrupperne: Færre beboere vurderes positivt for mennesker med kognitive og/eller fysiske handicap, mens flere beboere vurderes positivt for mennesker med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Dette mønster afspejler ambivalensen i den eksisterende forskning, hvor nogle studier viser fordele ved mindre enheder (Bertelli et al., 2013; Casson et al., 2021; Mansell, 2006), mens andre finder mere blandede resultater (Walsh et al., 2010; Yanos et al., 2007). Vores fund kan indikere, at lidt større enheder potentielt kan skabe interne gevinster i form af fællesskab, aktivitet og personaletilgængelighed, hvilket kan være særligt værdifuldt for beboere, der profiterer af peer-interaktion og et mere dynamisk socialt miljø. For beboere med kognitive og/eller fysiske handicap kan mindre enheder derimod give bedre forudsætninger for et målrettet pædagogisk arbejde. Resultaterne understreger dermed behovet for at afbalancere mulighederne for sociale relationer med personalets muligheder for at arbejde meningsfuldt med målgruppen – en balance, der varierer efter beboernes behov.

Afstanden til lokale faciliteter har også forskellig betydning på tværs af målgrupperne. Afsides beliggenhed vurderes negativt for afdelinger med beboere med kognitive og/eller fysiske handicap, men er neutral eller direkte positiv for afdelinger med beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. For førstnævnte gruppe synes nærhed til butikker, servicefunktioner og kulturelle tilbud derfor at være særligt vigtig for at understøtte autonomi og integration, idet disse borgere ofte er afhængige af tilgængelig lokal infrastruktur i hverdagen (Heller et al., 2002). For beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder peger resultaterne omvendt på, at en vis afstand til potentielt overstimulerende eller udløsende miljøer kan være gavnlig – særligt for personer med tidligere misbrug eller social sårbarhed (Friesinger et al., 2019).

Tabel 3.5 Lineære sandsynlighedsmodeller på de tre udfaldsmål – koefficienter og (standardfejl)

	Fysiske rammer understøtter fysi- ske behov	Fysiske rammer understøtter so- ciale behov	Fysiske rammer understøtter det socialpædagogi- ske arbejde
Størstedelen af tilbuddets lejligheder er mere end 30 m ²	0,0803** (0,0351)	0,0436 (0,0383)	0,0662* (0,0372)
Lejligheder i god stand	0,248*** (0,0322)	0,173*** (0,0337)	0,171*** (0,0334)
9-12 beboere i afdelingen	-0,0284 (0,0433)	0,0287 (0,0476)	-0,0935* (0,0483)
13 eller flere beboere i afdelingen	-0,0150 (0,0450)	-0,0279 (0,0496)	-0,100** (0,0493)
Målgruppe: Beboere med psykiske/sociale vanskeligheder	-0,285*** (0,0675)	-0,157** (0,0721)	-0,238*** (0,0734)
Interaktionsled: 9-12 beboere i afdelingen for målgruppen af beboere med psykiske/sociale udfordringer	0,156* (0,0806)	0,0813 (0,0860)	0,126 (0,0852)
Interaktionsled: 13 eller flere beboere i afdelingen for målgruppen af beboere med psykiske/sociale udfordringer	0,246*** (0,0773)	0,160* (0,0818)	0,232*** (0,0807)
Lang afstand til lokale tilbud	-0,0506 (0,0349)	-0,112*** (0,0377)	-0,0785** (0,0382)
Interaktionsled: Lang afstand til lokale tilbud - psykiske/sociale udfordringer	0,0833 (0,0620)	0,0918 (0,0659)	0,174*** (0,0652)
Beboerne har mulighed for selv at sætte deres præg på lejlighedernes interiør	0,0506** (0,0245)	0,0793*** (0,0269)	0,0264 (0,0268)
Det er muligt fysisk eller visuelt at skærme beboere, fx fra andre beboere eller besøgende	0,112*** (0,0197)	0,0707*** (0,0217)	0,0903*** (0,0210)
Der er gener fra støj i lejlighederne på grund af støj fra andre beboere eller besøgende	-0,0827*** (0,0202)	-0,0307 (0,0221)	-0,0660*** (0,0225)
Der er gener fra lugt i lejlighederne (fx pga. andre beboere eller besøgende)	-0,0588*** (0,0205)	-0,0811*** (0,0210)	-0,0626*** (0,0217)
Beboerne har mulighed for selv at regulere temperaturen i deres lejligheder	0,0575*** (0,0220)	0,0552** (0,0252)	0,104*** (0,0243)
Konstant	0,0575*** (0,0220)	0,0575*** (0,0220)	0,0575*** (0,0220)
Antal observationer	878	876	861
Justeret R ²	0,29	0,17	0,23

Anm.: Kontrolvariable indgår ikke i regressionstabellen. Der er kontrolleret for tilbudstype (§), ejerform og beboernes aldersgruppe. I modellen om socialpædagogisk arbejde er der også kontrolleret for andelen af personale med mindst 5 års erfaring inden for socialområdet.

Note: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Regressionsanalyse med konflikt som udfaldsmål

Foruden regressionsanalyserne på de tre udfaldsmål – der direkte afspejler ledernes vurdering af de fysiske rammers betydning for beboerne – har vi også estimeret en regressionsmodel med ledernes vurdering af konfliktniveauet mellem beboerne i afdelingen som udfaldsmål. Rationalet er, at konfliktniveauet kan betragtes som en indikator for mistrivsel, der muligvis kommer mere direkte til udtryk i tilbuddets daglige praksis end de øvrige outcome-mål. Vi anvender samme modelspecifikationer som i kapitlets øvrige regressionsmodeller, og vi præsenterer i det følgende alene de fysiske forhold, der viser en signifikant sammenhæng med konfliktniveauet i afdelingen. Den fulde regressionstabel kan findes i metodeafsnittets Tabel 6.1.

Analysen af konfliktniveau finder, at afdelinger, hvor lejlighederne har god stand, sjældnere har ugentlige konflikter mellem beboerne. Derudover er konfliktniveauet højere i afdelinger, hvor der er gener fra støj eller lugt fra lejlighederne.

Et særligt centralt fund vedrører forholdet mellem størrelse og konfliktniveau. Analysen indikerer, at store afdelinger (13 eller flere beboere) er forbundet med et højere konfliktniveau blandt beboere med fysiske og/eller kognitive funktionsnedsættelser. For afdelinger, hvis målgruppe er beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder, er der derimod ingen sammenhæng mellem størrelse og konfliktniveau.

Fravalg – variable uden målbare sammenhænge til ledernes vurderinger

Der er en række ellers mulige relevante variable, som vi ikke har inkluderet i modellerne for at sikre hensynet til enkelthed i modellen. De er undtaget grundet manglende signifikans i den samlede model. Det gælder fx antallet af afdelinger, om mere end halvdelen af lejlighederne har egen indgang, om botilbuddet er bygget efter designmæssige principper eller om botilbuddets bygninger er bygget til formålet.

Det er vigtigt at have for øje, at det forhold, at de fravalgte variable ikke har signifikant betydning i den samlede model, ikke nødvendigvis er ensbetydende med, at de er uden betydning. Vores analyse viser alene, at de ikke har en målbar indflydelse på ledernes vurderinger af, hvordan de fysiske rammer understøtter beboernes fysiske og sociale behov samt det socialpædagogiske arbejde i afdelingen.

4 Casestudie

Dette kapitel er en kvalitativ undersøgelse af de fysiske rammers betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration. Undersøgelsen tager afsæt i casestudier af fire botilbud. Vi har besøgt botilbud under servicelovens §§ 107-108 samt almenboliglovens § 105 med støtte efter servicelovens § 85. Casestudierne er gennemført i hhv. maj, august og september 2025.

Botilbuddene blev udvalgt på baggrund af viden fra projektets kvantitative delundersøgelse, og selektionskriterierne er udvalgt på basis af vores interesse i at undersøge betydningen af design/det byggede miljø for beboernes trivsel samt af botilbuddets fysiske placering for beboernes samfundsintegration. Målgruppen på botilbuddene er borgere med kognitive funktionsnedsættelser.

Hen over to besøgsdage på hver af de fire tilbud, hvor kvalitative interviews med såvel beboere, pårørende og fagprofessionelle samt observationer af hverdagen på botilbuddene er gennemført, fokuseres der overordnet på beboeres og fagprofessionelles oplevelser af de fysiske rammers betydning.

4.1 Tre typer af botilbud

Med afsæt i casestudierne af fire botilbud skitserer vi nedenfor tre *typer* af botilbud: 'Gården', 'Etplansløsningen' og 'Etagebyggeriet'. Disse typer er generiske og dermed ikke beskrivelser af konkrete botilbud. Det betyder derfor også, at et botilbud kan have karakteristika fra flere af typerne.

Vi søger med typerne at indfange de karakteristika, der kendetegner botilbudsbyggerierne, herunder især deres planløsninger, de fysiske rammer og deres rumlige organisering. Typerne skal give en generisk, men visuel forståelse for de botilbud, vi har besøgt. Ligesom de skal indfange bygnings- og boformerne i nogle generelle og genkendelige kategorier, der muliggør, at vi kan beskrive de fysiske rammer på botilbuddene og samtidig sikre de enkelte botilbuds anonymitet.

Typerne er i modsætning til de latente klasser, som vi beskrev i afsnit 2.6, ikke baseret på underliggende mønstre i data, men alene på vores kvalitative observationer og analytiske fortolkninger af casematerialet. Hvor de latente klasseanalyser funktion er at forenkle komplekse data og give mulighed for at beskrive, hvordan landets botilbudsafdelinger fordeler sig i idealtypiske grupperinger, fungerer de tre typer som billeder på genkendelige, men uspecificerede botilbud. De bidrager dermed til at tydeliggøre, hvordan forskelle og ligheder kan identificeres på tværs af botilbud.

4.1.1 Gården

Gården er typisk placeret uden for byen, gerne på landet eller i landlige omgivelser. Det betyder ofte, at det kan være vanskeligt at komme dertil med offentlig transport, og adgang til bil kan derfor være en fordel. Turen til Gården fører typisk den besøgende gennem sceniske og naturskønne landskaber, som samtidig kan opleves som mennesketomme. Boliger og anden bebyggelse er ofte sparsom i nærområdet, og Gårdens bredere geografi kan virke forladt – men også rolig og afbalanceret.

Placeringen i landlige omgivelser er en central del af Gårdens eksistensberettigelse og legitimitet som boform. Den er især attraktiv for mennesker, der sætter pris på naturen, som ønsker at fravælge byen, og som holder af at beskæftige sig med land- og naturbrug. Samtidig kan placeringen have den konkrete funktion at besværliggøre adgangen til byen – og dermed de fristelser, den tilbyder – ligesom den skaber en vis distance til det såkaldt almindelige samfund. Denne distance omtales ofte både som en fordel og en ulempe ved Gårdens placering.

Gårdens struktur understøtter for de fleste et overskueligt og rytmisk hverdagsliv, hvor aktiviteter og fællesskab er knyttet til konkrete funktioner som landbrug, havearbejde og dyrehold. Den rumlige afskærmning fra det omkringliggende samfund kan både skabe tryghed og begrænse deltagelse. De fysiske afstande spiller således en central rolle for hverdagen på Gården: For nogle udfordres følelsen af frihed og autonomi, mens det for andre netop understøtter en oplevelse af ro og beskyttelse – et fristed fra kravene i det omgivende samfund.

Gårdens fysiske rammer består typisk af flere sammenhængende længer med et hovedhus, plads til kontor- og fællesområder samt boliger til beboerne i form af lejligheder eller værelser langs længerne. Gården kan være både i ét eller to plan. Udover den primære arkitektur – længerne – indgår ofte en række supplerende rumlige enheder: en lade, aktivitets- og uderum, opbevaringsrum, garager og måske en stald. Disse rum spiller en aktiv rolle i hverdagslivet på Gården, hvad enten de anvendes til aktivitets- og fritidstilbud eller egentlig beskæftigelse.

Gården er ikke i udgangspunktet tænkt og designet som botilbud, men er tilpasset botilbudsformen. De fysiske rammer signalerer således ikke, at der er tale om en institution, hvilket ofte italesættes som en fordel.

Personalet på Gården orienterer sig i høj grad mod omgivelserne og de funktioner, der udfolder sig her. Gården repræsenterer således en boform, hvor arkitekturen, naturen og det sociale liv væves tæt sammen. Den tilbyder ro og struktur – men også en fysisk og symbolsk afstand til det omgivende samfund.

4.1.2 Etplansløsningen

Etplansløsningen er en boform, der kan findes både i byen og på landet. Den er kendetegnet ved, at beboernes lejligheder typisk ligger i samme plan og i samme bygning som personalekontoret. Lejligheder og personalefaciliteter er forbundet af en eller flere fordelingsgange, der ofte fungerer som en central trafikåre i hverdagen og i organiseringen af aktiviteter.

Den rumlige opbygning betyder, at nogle lejligheder ligger tæt på personalekontorerne, mens andre befinder sig længere væk. Forskellene i afstand og nærhed mellem beboere og personale udgør et grundlæggende vilkår i denne boform og kan præge både tryghed, selvstændighed, kontakt og interaktion i hverdagen.

Ud over boliger og personalerum finder man typisk et fælleskøkken eller køkken-alrum, hvor beboere inviteres til at opholde sig. Her laves der mad, spilles spil, snakkes og ses fjernsyn. Køkkenet udgør et centralt samlingspunkt og fungerer som et socialt omdrejningspunkt i en arkitektur, der ellers kan opleves som institutionaliseret.

Gangarealerne er centrale for Etplansløsningen. De fungerer som fordelingsrum, steder for bevægelse og kontakt – områder med høj aktivitet og mange sanseindtryk. Gangene kan være både konfliktoptrappende og -dæpende, og de fungerer som uformelle mødesteder, hvor relationer etableres og forhandles. Selvom de ofte opfattes som sekundære i den arkitektoniske plan, er de i praksis primære for livet på botilbuddet.

Det private (lejligheden) og det fælles (de øvrige områder) ligger tæt op ad hinanden. Som beboer kan man let trække sig tilbage, men også hurtigt deltage i fællesskabet. Denne nærhed mellem det private og det fælles er både en styrke og en udfordring ved Etplansløsningen.

Boformen kan være placeret i plan med omgivelserne eller hævet over terræn, hvilket i så fald kræver adgang via trapper eller elevator. Det betyder bl.a. noget for adgangen til botilbuddet, der igen kan påvirke livet indenfor.

Etplansløsningen repræsenterer således en kompakt og typisk overskuelig boform, hvor nærhed, bevægelse og daglige møder i gangarealerne former hverdagen og de sociale relationer, ligesom udgangen fra beboernes lejligheder er direkte ud til fælles- eller gangområder.

4.1.3 Etagebyggeriet

Kendetegnende for Etagebyggeriet er, at bygningerne oprindeligt er bygget med et andet formål end botilbud, fx almennyttige boliger eller erhverv, samt at det er placeret i et bymiljø. Som betegnelsen antyder, består bygningen af en række etager, hvor de forskellige typer af rum er fordelt.

Rumfordelingen varierer mellem botilbuddene, men fælles for typen er, at de forskellige rum fordeler sig ud fra en fælles opgangstrappe. Fra opgangstrappen er der indgang fra gaden til den ene side og udgang til et fælles gårdmiljø til den anden side. Opgangstrappen går hele vejen op igennem bygningen, og derfra er der på én etage adgang til fælleskøkkenet og -stue, og i forlængelse heraf ligger personalekontoret. Beboernes lejligheder er placeret på forskellige etager over eller under fælleskøkkenet og -stuen, og adgangen til lejlighederne går via den fælles opgangstrappe (eller en elevator). Mellem botilbuddene er det forskelligt, hvorvidt beboernes lejligheder ligger på samme etage som fælleskøkkenet og -stuen, og om sidstnævnte rum er placeret på etager imellem lejlighederne eller i stueetagen. Etagebyggeriet inkluderer også forskellige aktivitetsrum, som beboerne kan anvende alene eller sammen med personalet, fx motionsrum eller krea-rum. Disse rum er også fordelt ud fra den fælles opgangstrappe og er ikke placeret på samme etage som fælleskøkkenet og -stuen eller personalekontoret blandt botilbuddene i undersøgelsen.

Gårdmiljøet er mindre end udendørsarealerne i Etplansløsningen og Gården og består typisk af en mindre græsplæne samt et område med havemøbler. I gården er der mulighed for havespil, og der står blomsterkrukker rundt omkring. Etagebyggeriets placering i bymiljøet gør det desuden lettere at tilgå alt, hvad byen har at tilbyde, ligesom byggeriet i sig selv ikke signalerer at være en institution.

4.2 Fysiske rammer og trivsel: analyse af botilbuddenes forskellige rum

Analysen af casestudierne skal læses i lyset af ovenstående typer, der fungerer som reference- og omdrejningspunkt. Analysen er med inspiration fra andre kvalitative undersøgelser af det byggede miljø (Winther, 2005; Wood & Beck, 1994) organiseret i forhold til de rum, som findes i forskellige former på tværs af casestudiets fire botilbud. Analysen har både et *indadrettet perspektiv*, der retter sig mod (oplevelsen og brugen af) de fysiske rammer på botilbuddet, herunder de rum, som botilbuddet består af, og et *udadrettet perspektiv*, der orienterer sig mod betydningen af botilbuddets placering i det øvrige nærmiljø. Dette dobbeltperspektiv udvider vores forståelse af de fysiske rammer og er ligeledes inspireret af forskningslitteraturen, der

påpeger, at bolig, bygning og nærområde betyder noget for både trivsel og samfundsintegration for mennesker på botilbud (fx Friesinger et al., 2019).

Den kvalitative analyse bygger på observationer og interviews med hhv. beboere, pårørende, medarbejdere og ledere på fire forskellige botilbud. Vi zoomer ind på de enkelte rum i botilbuddene, deres tiltænkte funktion og betydningen af deres relative placering til hinanden, ligesom vi fokuserer på, hvilke aktiviteter og interaktioner der udfolder sig inden for disse, med henblik på at få indsigt i, hvordan den rumlige organisering på botilbuddene former oplevelsen af trivsel, og hvordan og hvorvidt den understøtter beboernes samfundsintegration.

Selvom vi analytisk bevæger os fra fysisk rum til fysisk rum, undersøger vi i virkeligheden, hvordan forskellige rum *bliver til* i praksis, og hvad det betyder for hhv. beboere og ansatte. Rum er, ligesom hjem (Vacher, 2008), noget der gøres (Simonson, 2010), hvorfor det er samspillet mellem beboere, personale, fysiske rammer, indretning, møbler, udeområder etc., der er i fokus. En bolig bør derfor ikke blot forstås som en fysisk struktur, men som levende rum, hvor reelle muligheder for inklusion og eksklusion er konfigureret (Quesada-Cubo et al., 2025).

I det følgende analyserer vi botilbuddenes forskellige rum og rumlige forløb med henblik på at forstå beboernes oplevede trivsel. Vi starter med Gangen, efterfulgt af Fællesstuen og køkkenet. Dernæst bevæger vi os hen til Personalekontoret og Beboernes lejligheder for slutteligt at ende i botilbuddenes forskellige Aktivitets- og uderum. Analyserne af disse rum er analyser af flere rum på samme tid. Det vil sige, at analysen af Gangen, eksempelvis, ikke er analysen af én gang, men analysen af alle de gange, vi har observeret på de forskellige tilbud.

4.2.1 Gangen

Med introduktionen af flere mindre botilbud og med et fokus på hjemliggørelse i disse fulgte et ønske om at skabe individuelle boliger med mulighed for tilbagetrækning og privatliv. Forskning har siden efterlyst et øget fokus på fællesarealer på botilbud, fordi disse spiller en væsentlig rolle i udviklingen af sociale relationer og muligheden for at dele erfaringer med andre i samme livssituation (Olin & Jansson, 2008). Af den grund har vi i nærværende analyse også valgt at have et særskilt fokus på Gangen, der har vist sig at udgøre et helt centralt rum, en nærmest uomgængelig forudsætning for hverdagen og et afgørende arkitektonisk virkemiddel (se også Luckhurst, 2019).

Længden, bredden og orienteringen af Gangen er afgørende for såvel bevægelse, interaktion og hverdagens rytmer. Gangene og gangforløbene varierer naturligvis på tværs af boformer og botilbud. Hvor Etagebyggeriets rumlige organisering

bevæger sig vertikalt på tværs af planer, og dermed tillader beboere at bevæge sig rundt på botilbuddet via parallelle gange uden nødvendigvis at skulle gå forbi hinanden, er Etplansløsningens boliger typisk organiseret side om side ned langs én lang fordelingsgang – noget der traditionelt forbindes med meget institutionslignende byggerier (Jørgensen et al., 2022, 2023; Luckhurst, 2019). For begge typer af botilbud gælder det dog, at Gangen er et på én gang lettilgængeligt og velkendt sted, som nogle beboere frit bevæger sig ind i og igennem, men som andre samtidig trækker sig fra. I det følgende skal vi se nærmere på nogle af de mest centrale spændinger og forhandlinger, som gangen fordrer og animerer.

Gangen som strategisk værktøj

Historisk har Gangen været et ganske omstridt rum, især i litteraturen om institutionsbyggerier (Luckhurst, 2019), hvor beboernes fysiske placering på Gangen samtidig afspejlede deres psykiske tilstand: jo længere væk, jo dårligere stillet. I dag gentænkes Gangens funktion og udformning, særligt i relation til udviklingen af nye designs, der søger at bryde med Gangen som én lang, monoton korridor (Hou et al., 2023). Gangen kan dog også tænkes som et strategisk og pædagogisk værktøj i forhold til at sikre beboernes relative placering til personalet, som en personale her reflekterer:

Der har vi netop også tænkt, hvem skulle bo tættest på fællesarealet, og hvem kan bo længst væk? Fordi der er langt fra den sidste lejlighed til fællesarealet, så er der også noget med, hvor meget man har brug for dialog med personalet, og hvor meget kan man være for sig selv? Så der har været nogle overvejelser der, selvfølgelig. Altså der er lidt langt, hvis man sidder og har brug for hjælp med sin private lejlighed, ikke.

En beboers relative nærhed eller distance til personalet har vist sig at være noget, personalet reflekterer over og også i nogen grad forholder sig strategisk til. Beboere med behov for meget støtte foretrækkes således placeret tættere på personalet end beboere, der har et mindre støttebehov. Beboernes relative placering til fællesområder kan være en anden strategisk overvejelse. Eksempelvis beretter personalet, hvordan nogle beboere ikke har det så godt med at forlade deres lejligheder for at træde mere eller mindre direkte ud i et fællesområde, da det kan være for overstimulerende. Dette gælder primært for beboere, der befinder sig i et Etagebyggeri eller i Etplansløsningen, mens beboere på Gården ikke på samme måde træder ud i delte gangarealer. Lejlighedernes placering i forhold til personalekontoret kan desuden være relevant at indtænke i forhold til beboernes støttebehov og præferencer. Her vil der også være markant forskel på, om man bor på Gården eller de andre typer af botilbud.

Gangen som mellemrum

Gangen forbinder beboernes lejligheder med øvrige funktioner som personalekontorer, fællesrum og aktivitetsområder og fungerer dermed som forbindelsesled og overgang mellem det private og det fælles. I praksis forbinder Gangen dog ikke blot private rum med fællesrum, men fungerer i høj grad som et mellemrum – *et liminalt rum* (se evt. Reavey et al., 2022) – hvor grænserne mellem det private og det offentlige er til forhandling. Det kommer bl.a. til udtryk ved uoverensstemmelser, mellem hvordan beboere og personale mener, man bør gebærde sig, mens man befinder sig i Gangen – Gangens regler (Wood & Beck, 1994) er således uklare. Denne uklarhed betyder på den ene side, at Gangen kan fungere som et *frirum* – et sted, hvor beboere gennem bevægelse kan få afløb for energi eller frustration ved at gå op og ned ad Gangen. Noget, personalet bl.a. italesætter som noget positivt:

Der er faktisk også noget godt ved en gang. Der er noget godt ved en gang på den måde, at det kan være en slags frirum. Hvis ikke man kan gå ud selv, så kan man gå lidt rask trav op og ned ad gangen, mens man syn-ger en sang eller et eller andet. Og det giver faktisk lidt afløb for nogle af de ting, som kan være svære, hvis man sidder inde i en lejlighed.

Her stiller Gangen mulighedsbetingelserne for bevægelse til rådighed, hvilket af nogle beboere kan opleves som frigørende – som en ventil for ophobet energi. For andre kan Gangen på den anden side opleves som et *kaotisk rum*, præget af støj, uro og mange sanseindtryk. Som en anden botilbudsleder siger, så kan Gangen ofte opleves som en slags "transportgang", og beskriver, hvordan det er "lidt som at være på en banegård, når der er fuld fart på." Særligt bevægelserne frem og tilbage op langs Gangen kan være forstyrrende for nogen, og lyden fra gående opleves generende, hvilket bl.a. har ført til forsøg med lyddæmpende materialer:

Lige da vi flyttede ind, der var der ikke nogen gardiner på gangen, men de skulle så komme. Men det er sådan nogle lydisolerende gardiner, der er kommet op. Og jeg kan godt sige dig, der sagde det bare sådan... Wup! Lige pludselig var det ligesom at gå på vat. Altså der var ingen lyd. Hvor det før bare var sådan... PING, PING, PING, PING, PING, PING.

Tilpasninger i de eksisterende gangforløb kan således foretages af hensyn til lyd (gardiner), men også i forhold til hjemlighed (beboerkunst) og det pædagogiske arbejde (skalering af areal). Gangens rolle og funktion er således til forhandling og gøres i højere grad end andre rum til genstand for eksperimenteren. For flere botilbud ophører disse eksperimenter med indretning og brug dog ofte på grund af de sikkerhedsforanstaltninger, som botilbuddene også skal leve op til.

Sikkerhed og indretning

På tværs af de undersøgte botilbud er Gangen primært et *forbindelsesrum* – et sted, man passerer igennem. Selvom Gangens uskrevede regler er til forhandling, er Gangen også et rum, der er underlagt strenge sikkerhedsregler. Brandsikkerhedsbestemmelser begrænser således møblering og brug af elektriske apparater, hvilket vanskeliggør ønsket om at skabe hjemlighed uden for beboernes bolig. Det der kan opleves som institutionelle gange, forsøges flere steder modvirket gennem ophæng af kunst, ofte lavet af beboerne selv, opslag om fælles aktiviteter, fester og fødselsdage, samt mindre beplantning. Det ligger dog ikke beboerne frit for at indrette Gangen, heller ikke i området omkring deres egne boliger, hvorved der, som andre tidligere har påpeget (Jørgensen et al., 2023), etableres et tydeligt skel mellem det private og det offentlige. Sikkerhedsforanstaltninger manifesterer sig som institutionel æstetik, hvilket flere botilbudsledere bekræfter.

Disse sikkerhedsforanstaltninger gælder på tværs af alle botilbudstyper og udfordrer på forskellige måder muligheden for at skabe en følelse af hjemlighed, hvorved oplevelsen af trivsel også udfordres. På flere af botilbuddene havde beboere mulighed for at benytte zonen lige uden for deres lejlighed som deres egen, hvorved hjemlighed søges etableret ud over beboernes lejligheder.

Stuegang: oplevelser af nærhed og nærvær

Gangen distribuerer, cirkulerer og opdeler. Den organiserer de øvrige rums relative placering i forhold til hinanden, men er også med til at forme betingelserne for beboernes og personalets interaktioner med hinanden. Hvor nærhed og nærvær på den ene side begrebsætter positioner i et geometrisk rum – personalekontoret er tæt på/langt fra lejligheden – karakteriserer det på den anden side relationerne mellem personale og beboere – jeg føler mig langt fra/tæt på beboeren. Afstanden mellem personalekontor og beboerlejligheder påvirker således både personalets og beboernes oplevelse af nærhed – noget, de kobler tæt til oplevelsen af at trives. Flere medarbejdere beskriver, hvordan de i deres bevægelse op og ned ad Gangen kan føle, at de "går stuegang" som på et hospital:

Det føltes nærmest, som om man var på stuegang, at man gik ned til borgerne og besøgte dem. Og det var jo ikke min definition af at være i et bofællesskab og være pædagog – det er jo at være til stede. Altså det er jo min opgave, og det var jo svært for mig at se, at jeg kunne udføre den opgave, når jeg var så langt væk fra borgerne.

Gangen udfordrer i flere situationer medarbejdernes mulighed for at udføre deres socialpædagogiske arbejde. Det ovenstående citat peger bl.a. på nærvær som en central forudsætning for dette arbejde. Gangen udfordrer således personalets

mulighed for at være *til stede*, for ikke bare at være tæt på, men at være nærværende, og således for at etablere og fastholde gode relationer til beboerne. Stuegangsmetaforen tydeliggør samtidig den type af interaktioner, personalet får med beboerne: I stedet for at være til stede opsøger personalet beboerne med et specifikt formål – de ”kommer på besøg”. På den ene side bekræfter besøgsmetaforen netop ønsket om, at beboere skal opleve sig som borgere i eget hjem, hvor rollefordelingen mellem institution og hjem fastholdes. På den anden side skaber Gangen en distance mellem personale og beboere, hvor besøget markerer en for personalet uønsket fremmedhed i relationen til borgeren.

Bredden på Gangen kombineret med længden af Gangen har også betydning for oplevelsen af Gangen. Strategisk placering af vinduer kan give smukt lysindfald og udkig til omverdenen, ligesom bredde kan give plads til, at man kan passere hinanden uden nødvendigvis at tage hensyn. Omvendt kan synslinjer og udkig opleves som overvældende og dermed som en kilde til overstimulans, noget der ikke nødvendigvis er taget hensyn til i arkitekturen på et af botilbuddene. En pædagog reflekterer over det på denne måde:

Jeg kan godt se, at man står som arkitekt og tænker 'prøv at se, du kan kigge ud i uendeligheden; du kan kigge ned på de grønne blade, og om vinteren på det hvide landskab – hvor er det fantastisk. Men det er det ikke nødvendigvis for borgere med kognitive udfordringer. Verden skal gerne slutte, og rummene skal afgrænses for dem. Hvis ikke, så bliver det bare meget værre for dem.

En kollega følger op og forklarer, at de lange synslinjer – det at kunne ”kigge igennem det hele”, som hun siger, også er med til at gøre botilbuddet meget ”hospitalsagtigt”. Som et opgør med denne oplevelse og i ønsket om at skabe nærhed blev gangen på ét botilbud skaleret ved at etablere en ny væg midt på gangen og således opdele ikke bare gangen, men hele botilbuddet, i to. Opdelingen blev italesat som en mulighed for at komme tættere på beboerne. Omvendt argumenterer en medarbejder for, at det at gå stuegang i virkeligheden er mindre belastende for personalet, fordi en nær relation til beboeren ikke nødvendigvis er en forudsætning. Her bliver interaktionerne mere transaktionelle fremfor relationelle:

Men når du kommer ind og mærker den anden og kan bygge på de her relationer, og du sætter dig ind i andres perspektiv, så kan man jo godt føle, du får meget igen, men det bliver jo også et hårdere arbejde end at have stuegang.

Det er bemærkelsesværdigt, hvordan Gangen her bliver centrum for hele botilbuddet: Organiseringen af arbejdet, beboernes bevægelser og ophold, beboernes

interaktioner med personalet og personalets socialpædagogiske indsatser er alt sammen noget, der formes af Gangen.

Nicher på gangen

Gangens udformning har betydning for oplevelsen af både skala og stimuli. Lange, lige gangforløb skaber visuelle sigtelinjer, som kan virke overstimulerende, mens mere afrundede eller snoede gange opleves som roligere og mere overskuelige. På et af botilbuddene er alle dørene ens, og manglen på visuelle markører gør det derudover vanskeligt at orientere sig, hvilket forstærker oplevelsen af institutionel ensartethed. Nogle steder anvendes bevidst kurvede forløb for at "lede energierne på en positiv måde", som en personale udtrykker det, mens der andre steder er arbejdet med at bryde gangens logik ved at skabe *nicher* – små rum i rummet, hvor beboere kan gøre ophold, trække sig tilbage eller deltage i små fælles aktiviteter. Erfaringen på tværs af botilbud er dog, at disse nicher sjældent bruges spontant, og at de især kræver, at personalet tager initiativ.

Forsøget på at etablere sociale nicher og små rum for interaktion er derfor primært ikke succesfulde. På rundvisning med en beboer får man en fornemmelse af livet på Gangen og dens atmosfære:

Vi bevæger os videre ned af gangen, i første omgang går vi forbi hans lejlighed, der har lukket dør. Gangene er stort set tomme, bortset fra nogle få små bænke og skoreoler. Vi går forbi én anden beboer undervejs. Ingen af aktivitetstingene bliver brugt (bordfodbold, airhockey). Vi kommer ned til køkkenet i den modsatte ende. Der er ingen. Vi bevæger os langsomt retur, og jeg spørger ham, hvor han bedst kan lide at være. Han forklarer, at alle aktiviteter foregår i den ene ende. Det er her, postkasserne er, det er her, personalekontoret er, og det er her, det oprindelige køkken er.

Gangen er ikke som udgangspunkt et sted for ophold, og der er i modsætning til mange andre rum ikke faste tidsstrukturer eller planlagte aktiviteter bundet til Gangen. Manglen på temporale strukturer kan på den ene side tilskynde og give plads til beboernes autonomi (Vollmer et al., 2024), mens de på den anden side gør det sværere at afkode rummets uskrevne regler (Wood & Beck, 1994). Livet på Gangen opstår situeret og spontant, og dens funktion bliver i højere grad end i andre rum til i praksis. Aktiviteter på Gangen er typisk mere individuelle (Gangen benyttes til at gå en tur) og mere eller mindre tilfældige (turen skal gås lige nu). Når opholdszoner eller små nicher er placeret langs Gangen, kan de beboere, der benytter sig af disse, ikke undgå at blive eksponeret for den trafik, der alt andet lige finder sted, når beboere, personale, pårørende og andre skal bevæge sig igennem botilbuddet, hvilket kan være en bidragende faktor til, at disse som udgangspunkt ikke benyttes.

Gangen som ankomstområde og opholdsrum

I flere botilbud ankommer man ved at træde direkte ind i Gangen, og Gangen fungerer således også som *ankomstområde* – et slags uformelt vente- og observationsrum, hvor beboere følger med i livets bevægelser på botilbuddet: hvem der kommer, hvem der går, hvornår personalet møder ind. Ankomstområdet bliver i praksis derfor også til et opholdsrum. Dette rum er ofte både et socialt centrum og et knudepunkt: Et sted, hvor beboere opholder sig, hvor personalet kan observere og overvåge beboere, et sted, hvor beboere holder øje med hinanden, og et sted, hvor grænserne mellem deltagelse og tilbagetrækning, mellem overvågning og observation, mellem konflikt og omsorg kontinuerligt brydes.

Gangen som ankomstområde

To ældre beboere opholder sig i hhv. en stol og en kørestol i området foran personalekontoret. En tredje beboer fortæller, at han godt kan lide at sidde her, da han kan holde øje med, hvem der går på trappen, der befinder sig lige bag os. Beboeren i kørestol mumler forsigtigt, men også resolut, at hun godt kan lide at tegne. En fjerde beboer kommer til og siger til mig (nu for tredje gang), at hun gerne vil flytte. Der er tiltagende trafik på gangen, og der har også lige været vagtskifte kl. 15. Jeg hilser på en femte beboer, der ligner, at han er tågænger. Han hilser, men går også energisk videre. Han har armene spredt lidt ud for sig og bevæger sig, som om han lige har været nede og træne.

Når man ankommer til botilbuddet, så går man direkte ind i det ankomstområde, jeg sidder i. Det er nærmest som en lille banegård. Man kan høre to beboere snakke i køkkenet, man kan høre kørestolene, når de kommer trillende ned ad gangen, og man kan høre personalet kommunikere med hinanden. Man kan desuden høre bevægelserne på gangen. Det er ganske markant, hvordan personalets skridt er raske, hurtige, resolute, mens beboernes er langsomme, slæbende, uden nødvendigvis at have et mål. Fra ankomstområdet blander beboerne sig i personalets kommunikation med hinanden, og man får klart en fornemmelse af, at mange af beboerne har fuldstændig styr på "husets" program.

En beboer i kørestol kommer trillende igen og stopper lige ved siden af mig. Hun siger ikke noget. Gør ophold, inden hun triller videre igen. Man kan høre fjernsynet i opholdsstuen, men der sidder ikke nogen derinde. Man kan desuden høre musik fra længere nede ad gangen – musikken kommer vist fra et af beboernes værelser. (Uddrag af feltnote)

Ankomstområdet er på et af botilbuddene blevet etableret som et opholdsrum i Gangen. Det er et sted, hvor møbleringen med stole, sofabord og blade signalerer, at man kan sætte sig ned og vente, som en medarbejder retorisk reflekterer:

Altså, vi venter på noget, vi sidder og kigger, vi ved ikke, hvad vi venter på, vi laver egentlig ikke rigtig noget, men vi sidder bare og venter på, hvem kommer nu. Altså, det bliver sådan lidt ventesalsagtigt.

Gangen er således ikke blot et forbindelsesled, men et organiseret rum og et rum, der organiserer, et sted, som tilbyder særlige fysiske og sociale mulighedsbetingelser for, hvordan fællesskab, tilbagetrækning og interaktioner kan finde sted, men det er også et sted, hvor normerne for adfærd og reglerne for opførsel er åbne for forhandling. Beboernes oplevelse af trivsel formes derfor i den grad af Gangen: De beboere, der er særligt sensitive over for lyd, kan have det svært, hvilket kan give anledning til konflikter med andre beboere, hvilket påvirker personalets pædagogiske arbejde. Gangen er desuden svær at af-institutionalisere, og muligheden for hjemliggørelse er bl.a. udfordret af sikkerhedsforanstaltninger og uklare grænser mellem det private og det delte. Gangen er et rum, der på mange måder udfordrer beboernes oplevelse af trivsel og det socialpædagogiske arbejde.

4.2.2 Fællesstue og -køkken

'Husets hjerterum' er en beskrivelse, som ledere og personale anvender om fællesstuen og -køkkenet på tværs af de besøgte botilbud. Fællesstuen og -køkkenet er placeret centralt i botilbuddet og danner ramme om måltiderne, samtaler og samvær beboere imellem samt mellem beboere og personale. Betegnelsen 'husets hjerterum' knytter an til beskrivelser af køkken og stue som det centrale rum i *hjemmet*. Et omdrejningspunkt for det fælles liv og samvær (se fx Winther, 2005). For mange beboere er rummet omdrejningspunktet for det hverdagslige fællesskab og konstituerende for det 'fælles liv', som en beboer beskriver rummet:

Det er stuen. Der er der, vi sidder og hygger og spiser.

På et botilbud er beboerne fælles om at betale husleje for køkkenet og stuen, og deraf har de også delt "ejerskab" over rummet. Derudover er rummet centralt for det pædagogiske arbejde med at understøtte det store fællesskab mellem beboere og den enkelte beboers deltagelse og trivsel i fællesskabet. Fællesstuen og -køkkenet er således et rum, der skal understøtte forskellige formål og dette for mange forskellige beboere.

Rum for samvær

Fællesstuen og -køkkenet beskriver personalet på de besøgte botilbud som en 'mellemstation', der for nogle beboere muliggør socialt samvær:

Jeg tænker, at det er godt, at der er nogle steder, der appellerer til, at man kan mødes i fællesskaber uden for egen bolig. For det er ikke alle, der har lyst til at være sociale i egne boliger. Det er sådan et "privat space". (Personale)

Fællesstuen og -køkkenet er, som ovenstående citat viser, en afgørende arena for socialt samvær og særligt for de beboere, hvor det at mødes i lejligheden kan være ubekvemt af forskellige årsager. Hovedparten af beboerne har pga. kognitive og sociale udfordringer behov for støtte til etablering og opretholdelse af socialt samvær. Fællesstuen og -køkkenet spiller en afgørende rolle i at skabe rum for støtte til trygt samvær mellem beboere. Hvordan et sådant rum skabes og indrettes, hænger sammen med forhold som beboersammensætning, målgruppens udfordringer etc.

At have adgang til samvær med medbeboere og personale i fællesstuen og -køkkenet fremhæver både beboere, pårørende og personale på tværs af de besøgte botilbud som afgørende for mange beboeres trivsel. For beboere, der i mindre omfang selv initierer social kontakt, er adgangen til rummet og fællesskabet med personale tryghedsskabende. Tilstedeværelsen af personale er for nogle beboere en betingelse for deres egen væren i rummet:

Det betyder jo rigtig meget for ham [beboer, red.], at det er et fælleslo-kale, hvor det er en medarbejder, han kan se. Han er slet ikke den, der har lyst til at sidde inde alene på sit eget værelse eller måske sammen med en af de andre. Han vil helst være sammen med en af medarbejderne. Altså, der er han meget tryk. (Pårørende)

Der er også beboere, som anvender fællesstuen og -køkkenet i begrænset omfang. Nogle kommer yderst sjældent i rummet, og de spiser måltiderne i deres lejlighed. Andre har tidligere anvendt fællesstuen og -køkkenet, men trives i mindre grad i det store fællesskab bl.a. grundet deres alder eller udfordringer med stimuli etc. En anden del af beboerne opholder sig i "udkanten" af rummet. Fysisk placerer de sig ofte lidt for sig selv i en stol i udkanten af rummet og betragter de øvrige beboere og samtaler primært, når personalet henvender sig til dem.

På de besøgte botilbud arbejder man med at skabe et rum for socialt samvær, hvori alle beboere kan rummes på tværs af deres kognitive og sociale udfordringer. Opgaven er langt fra ligetil og foregår under forskellige fysiske og økonomiske rammer. 'Hjemlighed' er imidlertid et begreb, der på tværs af botilbuddene anvendes til at beskrive omdrejningspunktet for dette arbejde. Et hjemligt og hyggeligt fælles stue- og køkkenområde inkluderer bl.a., at vægfarver og møbler ikke er for institutionsprægede, fx hvide vægge og et "upersonligt" møblement, som kan genfindes i offentlige bygninger som sygehuse, og at de signalerer, at det er beboernes hjem.

Fællesstuen og -køkkenet, inkl. møblement, skal invitere til samvær og hygge samt give beboerne et 'hjerterum' på botilbuddet, som tidligere beskrevet. Etableringen af fællesstue og -køkken som 'hjemligt' indbefatter ikke alene indretning af rummet, men knytter også an til rummets daglige rytme, hvilket er fokuset i det næste afsnit.

Rummets daglige rytme

Til fællesstuen og -køkkenet knytter sig en daglig rytme, der overordnet set er ens på tværs af de besøgte botilbud. Rytmen indeholder faste aktiviteter og muligheder for deltagelse i fællesskabet med de øvrige beboere og medarbejdere samt pædagogisk støtte:

Fællesstuen bruges også, når borgerne kommer hjem for deres beskæftigelse om eftermiddagen, til, at man kan hænge ud oppe i sofa-loungen og møde dem, man nu har lyst til. Og hvor der så også er noget personale, der ligesom er omkring. Så man sådan, 'ah, hvordan er dagen så gået i dag?', eller er der et eller andet, man gerne vil snakke om. Så er det en mulighed. Og den bruges igen om aftenen, hvis man har lyst til at sidde og se fjernsyn sammen eller bare sidde og spille eller bare hænge ud i virkeligheden. Så det er ligesom kernen eller hjertet i huset. (Leder)

Morgenrutinen består for en del beboere i at runde fællesstuen og -køkkenet, inden de tager på arbejde i deres beskæftigelsestilbud eller går videre med dagens aktiviteter. Det kan være for at spise morgenmad eller komme forbi for at lufte glæder, frustrationer og lignende. For personalet giver morgensamværet indblik i beboernes trivsel samt mulighed for at tage hånd om den enkelte beboers aktuelle frustrationer, bekymring etc., inden beboerne går ud ad døren.

Om eftermiddagen fungerer fællesstuen og -køkkenet som et sted at "komme hjem" og vende dagens positive og udfordrende oplevelser med personale og evt. medbeboere. I nogle af botilbuddene centrerer eftermiddagssamlingen om kaffe/te, som beboere og personale drikker i sofaafdelingen eller ved spiseborde. Det fælles samvær omkring måltider er igen det centrale omdrejningspunkt ved aftensmåltidet, som flertallet af beboere spiser i fællesstuen og -køkkenet.

Rummets daglige rytme er således en vekslen mellem det store fællesskab (fx aftensmåltidet), det mindre fællesskab (fx krea-aktiviteter) og den enkelte beboers væren i rummet (fx deling af dagens oplevelser efter beskæftigelsestilbud). Udover at understøtte forskellige størrelser af fællesskaber – nogle gange samtidigt – skal fællesstuen og -køkkenet muliggøre samtidig tilstedeværelse af beboere med kognitive og sociale udfordringer. Udfordringer, som kan gøre samvær svært, hvilket også kan blive mere kompliceret af, at beboerne sjældent selv har valgt at bo sammen. Den daglige rytmes vekslen mellem forskellige typer af fællesskaber og

kompleksiteten og diversiteten i beboergruppens udfordringer stiller krav om, at fællesstue og -køkken tilpasses derefter.

I næste afsnit fokuserer vi mere på forskellige løsninger i forhold til, at fællesstuen og -køkkenets ruminddeling og indretning skal understøtte fællesskab og trivsel for beboere på tværs af rummets daglige rytme.

Ruminddeling

I flere af botilbuddene er fællesstuen og -køkkenet ét stort rum, hvor der i den ene ende er et åbent køkken med spiseafdeling, mens den anden ende af rummet er indrettet som dagligstue med lænestole, sofaer, sofabord, et TV samt reoler med brætspil, musikanlæg og materialer til kreative aktiviteter. Denne ruminddeling understøtter personalet i at have føling med og støtte op om beboernes samvær. Dermed spiller ruminddelingen sammen med det pædagogiske ansvar i forhold til normeringen, forklarer en leder:

Eftersom man ofte er en eller to, maks. tre på arbejde, så er det også meget godt at kunne have overblik over, hvad der foregår i det sociale mellem beboerne. Både så man kan understøtte det, man kan igangsætte og trække sig. Det er egentlig meget smart givet ud, når man kun er én, der er omkring tilberedningen af maden, at man også kan have lidt et blik for, hvad foregår der ellers. (Leder)

Det ovenstående citat illustrerer en institutionel logik om effektiv udnyttelse af personaleressourcer og samtidig en faglig logik om at drage omsorg og støtte for beboernes sociale fællesskab og trivsel. Det pædagogiske personale skal i høj grad tage højde for begge typer af arbejdsforpligtelser. Derfor former logikkerne det faglige arbejde, og mødet mellem to logikker medfører ofte dilemmaer for personalet på botilbud, fordi logikkerne er konkurrerende og kan fremstå uforenelige (se fx Jensen et al., 2024; Svanelöv, 2020). Hvad angår de fysiske rammer illustrerer citatet, hvordan ruminddelingen i fællesstuen og -køkkenet ikke alene relaterer sig til idealer om beboernes deltagelse i fællesskabet (se også Jensen et al., 2024), men også, at de institutionelle logikker medvirker til at forme rummet, herunder interaktionerne og beboernes væren i fællesskabet.

Derudover viser ovenstående citat også, hvordan ruminddelingen understøtter beboernes og personalets forskellige positioner: Personalet som igangsættere og dem, der har "blik for" beboernes ageren i rummet og beboerne som genstande for blikket og modtagere af støtte. Positioner, som ruminddelingen muliggør reproduktionen af, hvilket knytter an til institutionelle karaktertræk (Altermark, 2017).

På andre af de besøgte botilbud finder vi en anden ruminddeling i fællesstuen og -køkkenet. På de tilbud er rummet opdelt med køkkenet i ét rum og stuen i et andet rum ved siden af køkkenet. Placeringen af fællesrummene ved siden af hinanden, men stadig adskilt, giver ifølge personale og ledere beboerne mulighed for at være en del af fællesskabet, også når de ikke magter at opholde sig i det større fælleskøkken:

Hun [beboer, red.] laver øvelser herinde om eftermiddagen. Så bruger vi det her rum, fordi der er lidt privatliv, samtidig med at hun synes, at det er meget rart, at hun ikke er nede i sin lejlighed og laver øvelser. (Personale)

Ruminddelingen, som beskrevet i ovenstående citat, understøtter beboernes deltagelse (her fysisk træning) ved at balancere "privatliv" og nærhed til fællesskabet. Samtidig med at pædagogisk personale kan understøtte borgerens træning, kan de også udføre andre arbejdsopgaver i det tilstødende rum. Fællesområderne bliver på den måde et 'multirum', hvor både individuel pædagogisk støtte og praktisk arbejde kan udføres i samme tid og rum. Det stiller særlige krav til det faglige arbejde om at balancere flere samtidige arbejdsopgaver.

I de næste afsnit fokuserer vi på, hvordan forskellige arkitektoniske forhold indvirker på adgang og deltagelse i rummet.

Adgang til rummet

I kraft af at beboerne, som tidligere nævnt, er fælles om at betale husleje for fællestue og -køkken, har de adgang på lige fod til rummet. Adgangen skabes imidlertid også i samspil med de fysiske omgivelser (Grönvik, 2007), og derfor er den reelle adgang til rummet ikke nødvendigvis givet på forhånd.

Muligheden for fysisk skærmning er for nogle beboere på de besøgte botilbud en forudsætning for deres adgang til rummet. Det vil sige, at beboerne kan opholde sig i rummet, men at fx de fysiske rammer afskærmer dem fra det store fællesskab i varierende grad. Skærmning kan forebygge sansemæssig overstimulering samt skabe tryghed for beboerne. Det kan fx være ved, at der er skabt små rum i rummet ved hjælp af plantekasser, reoler, eller at de opholder sig i et tilstødende rum. Skærmning understøtter mange beboere med behov for at kunne trække sig fra "det store fællesskab" i at kunne opleve sig som en del af fællesskabet:

De er meget forskellige mennesker, der bor der, og der er i hvert fald en del beboere, der har brug for ro og brug for at trække sig og har brug for at sidde med ting stille. Så det tror jeg helt sikkert er en rigtig god idé, at der er mulighed for skærmning, der er mulighed for at trække sig. Og jeg tror sagtens, man kan være i sofastuen derinde, og man har stadigvæk en

god følelse af, hvad der, hvis der foregår ting og sager ind i spiserummet
[fælleskøkkenet, red.]. (Pårørende)

Behovet for skærmning vil afhænge af botilbuddets målgruppe samt af de enkelte beboeres udfordringer med at indgå i fællesstue og -køkken. Derfor kan det variere mellem botilbud og mellem beboere på samme botilbud, i hvilket omfang skærmning understøtter deres væren i rummet.

Ud over muligheden for fysisk skærmning i selve rummet kan den fysiske adgang til rummet også have betydning for beboernes indtræden i rummet. De tre typer af botilbud, se afsnit 4.1, repræsenterer forskellige måder at "træde ind" i fællesstuen og -køkkenet. I Etplansløsningen og Gården føres beboerne hen til fælleskøkkenet og -stuen via en lang gang. Fra gangen er der delvist udsyn til fællesstuen og -køkkenet, og derfor kan beboere i et vist omfang fornemme stemningen, og hvem der opholder sig i rummet. I Etagebyggeriet er der adgang fra en opgangstrappe, hvorfra beboerne træder direkte ind i rummet. Beboerne kan derfor ikke på samme måde fornemme det sociale liv i rummet, inden de træder ind ad døren. Det vil sige, at beboerne træder ind i et ukendt rum, hvad angår stemning, aktivitet og andre tilstedeværende, hvilket kan udfordre adgang til rummet for beboere med behov for forudsigelighed.

Den lange gang i Etplansløsningen og på Gården kan understøtte forudsigelighed, men også gøre, at stemninger smitter. For eksempel kan medbeboeres frustrationer fornemmes, når de kan ses og høres ude fra den lange gang. I næste afsnit ser vi nærmere på sansestimuli som afgørende for beboernes trivsel i fællesstuen og -køkkenet.

Ruminddeling og sansestimuli

Under- eller overstimulering af sanser, fx via lyd og lys, kan have en stor indvirkning på trivsel blandt beboere på botilbud med kognitive udfordringer. Disse udfordringer kan gøre det vanskeligt at bearbejde sanseindtryk (Gammeltoft, 2009). Derfor bliver tilpasning af sansestimuli afgørende for den enkelte beboers trivsel generelt, men også i forhold til deres væren i specifikke rum på botilbuddet.

De besøgte botilbud arbejdede alle med at reducere sansestimuli for at understøtte beboernes deltagelse og trivsel, bl.a. i fællesstuen og -køkkenet. To af tilbuddene har kort tid inden VIVEs dataindsamling foretaget en ombygning og omstrukturering af botilbuddet, og særligt ændringen af fællesstuen og -køkkenet har bidraget til øget trivsel for beboerne, forklarer personale og pårørende. På begge disse tilbud udfordrede de forhenværende fysiske rammer i fællesstuen og -køkkenet ofte positive interaktioner og bidrog til en konfliktfyldt stemning. Antallet af mennesker i rummet, rummets størrelse samt lydniveauet og akustikken indvirkede på udfordringerne:

Det er et meget stort sted, og det er meget svært både for beboere og personale at håndtere så mange indtryk. Og vi har også beboere, der er meget sanseforstyrrede, så det er hårdt at spise 25 mennesker sammen. Det kan de fleste mennesker holde til ved festlige lejligheder, men en gang imellem har man også brug for at trække sig. Og hvis man er kognitivt udfordret, har man endnu mere brug for at trække sig. Så det gør vi nu for at få skabt for det første et godt miljø for borgerne, men også et godt arbejdsmiljø for medarbejderne. (Leder)

Hun kan køre helt op. Så bliver hun sådan her... nej, nej, nej, nej. På den måde kommer det til udtryk. Og det er jo de fysiske rammer, der er med til at skabe det. (Medarbejder)

I caseboksen nedenfor viser vi et uddrag fra en feltnote, som illustrerer lydforholdenes indvirkning på interaktion og trivsel blandt beboere. I situationen møder vi tre beboere, som har en samtale i fællesstuen og -køkkenet om, hvordan de generes af støjen fra en medbeboer. Eksemplet illustrerer, hvordan frustrationer over støjen genoplives i beboerne, når støjen gentages. I eksemplet kommer støjen fra smækende døre, men andre former for støj kan også medføre frustration og udfordre beboernes trivsel.

Støj udfordrer trivsel

I løbet af eftermiddagen kommer et par beboere ind og sætter sig ved spisebordet i fællesrummet. Den ene beboer er utilfreds med sin nabos larm og følgende scene udspiller sig: *"Jeg ved ikke, hvad det er for et hus, det her. Hun [nabo] har larmet siden kl. 16 i går eftermiddags og jeg kunne ikke holde ud at være i min lejlighed. Hun hører meget høj musik og tramper i gulvet [beboeren tramper flere gange i gulvet for at illustrere lyden, red.]. Jeg var så træt i går aftes og kunne ikke sove pga. den høje musik. Man skal tage hensyn til andre, men det gør hun [naboen] ikke."*

Døren fra fællesstuen og ud til gangen står åben, og undervejs i samtalen smækker døre andre steder ude på gangen, og der lyder et højt brag, hver gang en dør smækker. Hver gang der lyder et "bang", fordi en dør smækkes i, gentager beboeren, som er utilfreds med sin nabo, fortællingen om nabovens høje musik og larm. De andre beboere siger hver gang: *"Ja, det da irriterende"* og *"hun skal opføre sig ordentligt"*. Jeg sidder i fællesrummet i cirka 1 time, hvor denne seance udspiller sig mange gange, og hver gang en dør smækker. Beboeren virker frustreret, når hun genfortæller historien, og gentagelsen af fortællingen lader til at skabe en negativ stemning for beboerne i fællesrummet. (uddrag af feltnote)

Sansemæssig overstimulering, fx pga. et højt lydniveau, kan resultere i frustration, som i eksemplet ovenfor, eller i tilbagetrækning fra sociale fællesskaber samt udadreagerende adfærd hos beboere. En adfærd, som ofte er udtryk for mistrivsel (se fx Røgeskov et al., 2018). Ombygningen og omstruktureringen bestod på begge botilbud i større rummelighed i fællesstuen og -køkkenet i forhold til antallet af beboere, der er tilknyttet rummet. På begge botilbud vurderer personale og pårørende, at de ændrede fysiske rammer har bidraget til øget deltagelse og trivsel særligt for beboere, der er sansemæssigt udfordrede:

Hun [beboer] er begyndt at komme lidt mere ind i køkkenet nu og måske også, fordi der ikke er lige så proppet altid. (Medarbejder)

Jeg er virkelig overrasket over, hvor meget det her med, at der er noget rummelighed, hvor meget det betyder for dem. Især dem, der er udfordret på og bliver overbelastet af sanseindtryk. At det kan man simpelthen reducere, og når det så ikke generer dem, jamen så kan de godt deltage. Så det har egentlig været det, der var barrieren. Det var, at sanseindtrykkene var for voldsomme. (Leder)

Ifølge personale og ledere har botilbuddene ikke ændret ved den pædagogiske tilgang og indsats efter ombygningen og omstruktureringen, og derfor vurderer de, at beboernes øgede deltagelse i aktiviteter og fællesskab har sammenhæng med de ændrede fysiske rammer:

Vi har jo en beboer, der konsekvent i de sidste, jeg ved ikke hvor mange år, men i de sidste mange år, har hun kun spist på sit værelse. Nu, når der er mad, så kommer hun ud og sætter sig på sin plads. Det er så fantastisk, og hun bliver siddende. (Personale)

Betegnelsen 'husets hjerterum' illustrerer, hvor centralt et rum fællesstuen og -køkkenet er for fællesskabet på botilbud og for beboernes trivsel. For at være et hjertenum skal fællesstuen og -køkkenet muliggøre samtidig tilstedeværelse, samtaler og interaktion mellem beboere med forskellige personligheder samt kognitive og sociale udfordringer. At rummelighed, skærmning og akustik er tilpasset beboernes udfordringer med sansestimuli har betydning for, at beboerne er veltilpasse, når de opholder sig i fællesstuen og -køkkenet, og disse tre forhold indvirker dermed på beboernes trivsel. Derudover er fællesstuen og -køkkenet et rum, hvor ruminddelingen og brugen af rummet spiller sammen med forskellige faglige og institutionelle logikker, fx om at regulere beboernes samvær for at understøtte deres trivsel. Disse logikker fremstår som vilkår for det pædagogiske arbejde og medvirker derved til at forme beboernes og personalets interaktioner i fællesstuen og -køkkenet (se også Jørgensen et al., 2023).

4.2.3 Personalekontoret

Personalekontoret er et rum, der findes på tværs af alle botilbuddene. Det fungerer som et centralt arbejdsrum, hvor personalet dokumenterer, planlægger og koordinerer hverdagen. Her skrives journalnotater, der afholdes møder og føres samtaler om beboere, opgaver og aktiviteter. Rummet er typisk indrettet med kontorstole, skriveborde, et sortiment af forskellige dokumenter, oversigtskalendere og informationer om alt fra medicinering over retningslinjer til forestående aktiviteter. Flere steder findes medicinskabet også her. Medicinskabet er aflåst og utilgængeligt for beboere. Udlevering af medicin foretages af kvalificeret personale og typisk uden for personalekontoret. Hvor personalekontoret er placeret i botilbuddet, kan derfor godt have indflydelse på, hvor og hvordan udlevering af medicin foregår.

Placering og synlighed

Personalekontorets placering er afgørende for dets funktion og betydning i praksis (fx Simonsen & Duff, 2021). For nogle ledere og medarbejdere er nærhed til beboernes opholds- og fællesområder en fordel, fordi det muliggør observation og

hurtig respons. Andre oplever derimod, at samme nærhed medfører uønsket synlighed – at beboerne observerer personalet – og afbrydelser:

M: Og de [beboerne, red.] sidder bare og venter på, "hvornår kommer hun ud."

S: Og så bliver jeg afbrudt af mit flow, altså jeg skal tilbage igen, og så siger jeg en standardkommentar: "Jeg kommer lige om lidt igen".

M: Ja, den kender man.

S: Så det hele er uhensigtsmæssigt, både for borgerne, men også for mig.

Som citatet viser, kan beboernes viden om personalets tilstedeværelse på personalekontoret forme typen af interaktioner, som personale og beboere har. I ovenstående eksempel oplever personalet eksempelvis at skulle *performe travlhed* (Simonsen & Duff, 2021) for at udskyde at skulle forholde sig til beboerne. En praksis, der på et af botilbuddene forstærkes af, at stole er opstillet lige uden for kontoret. Omvendt kan personalets synlige tilstedeværelse give beboerne vished om, hvor de kan finde personalet, hvilket kan give dem oplevelsen af tryghed. Under alle omstændigheder observerede vi, hvordan typer af arbejdsopgaver kan kollidere i praksis, fx dokumentation og interaktion med beboere.

Placeringen af personalekontoret varierer på tværs af botilbudstyper. Nogle steder ligger kontoret synligt og centralt placeret, mens det andre steder er mere tilbagetrukket. Denne rumlige forskel påvirker både personalets arbejdsformer og beboernes adfærd, og personalekontorets placering relativt til botilbuddenes øvrige rum er derfor ganske afgørende for livet, interaktionerne og arbejdsgangene på botilbudet. Hvor et synligt kontor tiltrækker beboernes opmærksomhed, bidrager et mere tilbagetrukket kontor til ro, men kan også skabe afstand i relationerne til beboerne. På Gården er personalekontoret typisk ikke lige så let tilgængeligt som i Etagebyggeriet eller Etplansløsningen.

Kontoret som arbejds- og grænserum

Personalekontoret omtales af botilbudslederne som et nødvendigt arbejdsrum, hvor især dokumentationsarbejde kan foregå, men samtidig som et sted, personalet ikke unødigt bør opholde sig: De er der for beboernes skyld, som én leder formulerer det. Personalekontoret fungerer i praksis som et rum, hvor grænsen mellem nærvær og tilbagetrækning konstant forhandles og er i spil. På de botilbud, hvor personalekontoret er placeret væk fra beboerne, finder personalet på den ene side ro til at udføre opgaver, der kun kan foregå ved skrivebordet, men de skal på den anden side gøre en større indsats for at være til stede blandt beboerne. Ét sted løses dette ved at sikre, at

der altid er et personale i fællesområdet, sådan at beboerne altid kan henvende sig her. Både ledere og medarbejdere peger på tilstedeværelse og nærvær som centrale principper for deres pædagogiske praksis. Personalekontorets placering og dets fysiske rammer spiller i den forbindelse en væsentlig rolle for beboernes trivsel.

Vi er jo altid ude. Der er altid nogen ude i området. Det er jo ikke sådan, at man sætter sig op på kontoret. Det må vi ikke. Altså, vi skal være der.

Dette udgangspunkt går igen på tværs af botilbuddene. En medarbejder siger det sådan her:

Altså, et kontor for mig er et rum, hvor jeg lige skal ind, lige fordybe mig, skrive og ikke blive forstyrret, og så er jeg ude igen.

Til trods for dette udgangspunkt fungerer personalekontoret som forudsætning for at sikre gode arbejdsbetingelser og udgør dermed et rum, der skal sikre faglig kvalitet i hverdagen. Ambitionen om nærvær og samvær med beboerne skal balanceres med muligheden for fravær og faglig forberedelse og fordybelse. I praksis udgør et botilbud således både rammen om nogle beboeres hjem og nogle medarbejders socialpædagogiske arbejde (Steno, 2022; Steno & Meyer-Johansen, 2022). Denne dobbelte funktion betyder, at der ofte må forhandles om, hvordan de fysiske rum benyttes (Kenkmann et al., 2017). En botilbudsleder reflekterer sådan her over grænsedragningerne:

Altså, der er jo også nødt til at være noget personale, der skal planlægge, koordinere og holde nogle personalemøder for at sikre den faglige kvalitet. Og hvis der ikke er en mulighed for det, og man kun har en lille skrivepult på 2 kvadratmeters lokale, fordi man sympatisk gerne vil give pladsen til borgerne, så kan det faktisk gå ud over kvaliteten. Fordi der er ikke nogen gode arbejdsmæssige rammer at udvikle den pædagogiske indsats under. Så det synes jeg da også, vi har erfaret, at det må man altså helst heller ikke gå for meget på kompromis med.

Personalekontorets størrelse, og hvem der i øvrigt befinder sig på kontoret, betyder desuden noget for, hvilken funktion det kan få i praksis. Kontoret kan blive et kortvarigt opholdssted, et sted hvor eksempelvis dokumentationsarbejde udføres, og er i denne sammenhæng ikke tiltænkt som legitimt frirum for personalet. Men som ovenstående botilbudsleder reflekterer, så skal det også være et rum, der kan sikre faglig kvalitet.

Kontoret som personalerum

Personalekontoret kan også ende med at blive et slags uformelt mødested, hvor samtaler og kollegialt fællesskab finder sted. Det transformerer rummets funktion fra arbejdsrum til personalerum – en forskel, som medarbejdere selv gør opmærksom på:

S: Altså, når jeg går derind [på kontoret, red.], så er det fordi, jeg skal ind, jeg går aldrig ind bare for at sætte mig, men det kommer man jo til. Så sidder der en anden ved en anden computer, og så kommer der en snak i gang [...]

M: Ja. Der opstår dialog, og det er jo derfor, jeg ikke sætter mig på det der kontor dernede, fordi det er stort set umuligt at fordybe sig og koncentrere sig om noget og skrive, særligt hvis man skal lave en status eller noget, det kan man ikke. Så jeg oplever det også lidt som et personalerum, og det har vi ikke, vi har ikke noget personalerum.

Forskellen mellem arbejdsrum og personalerum er subtil, men ikke desto mindre reel. Behovet for at have et stille sted at lave dokumentationsarbejde er væsentligt. Lige så væsentlig er muligheden for at have et sted, hvor personalet kan samtale og holde pause. Hvorvidt personalekontoret er det ene eller det andet, er nært knyttet til dets placering i botilbuddet, hvorfor der er forskel på rummets funktion på tværs af botilbudstyperne.

Synlighed, lyd og dørpraksis

Personalekontorets funktion hænger sammen med rummets konkrete placering og dermed synlighed for beboerne. På Gården ligger kontoret typisk i baggrunden relativt til de centralt placerede fællesrum, hvilket opleves som en fordel, fordi beboerne ikke konvergerer omkring det. Langt de fleste aktiviteter og interaktioner foregår således væk fra kontoret, da kontoret ikke umiddelbart er synligt. I Etplansløsningen derimod ligger kontoret centralt, ofte tæt på køkkenet, hvilket gør det til en slags magnet for aktivitet, især for beboerne, der, som en botilbudsleder siger, "hurtigt lærer, at personalet befinder sig på kontoret." Denne umiddelbare visuelle tilgængelighed animerer personalets dørpraksis:

Der er sket en ændring i forhold til, at vi altid har haft døren åben til kontoret, hvis vi har den lukket, så skal der være personale på gulvet, ikke.

Dørpolitikken bliver her et styringsredskab: En åben dør signalerer tilgængelighed, en lukket dør kræver kompensation i form af synlig tilstedeværelse i de øvrige miljøer.

Kontorets placering har også betydning for akustik, hvilket former, hvilke typer samtaler personalet kan have, særligt hvis beboerne opholder sig i tilstødende fællesområder. Beboerne lytter nemlig til, hvad der bliver sagt. Et sted beskriver en medarbejder udfordringen med, at beboerne lytter med, sådan her:

Og det var jo knap så godt i forhold til både de private samtaler og drøftelserne om morgenen. De har jo fællesområde lige herude. Så de har jo rigtig godt siddet der og så lyttet til, hvad det var, vi sagde.

“

For en, der sidder meget på kontoret, er det rigtig dejligt at sidde med åben dør, fordi man føler, at man er med hele tiden. Så jeg kunne ikke forestille mig, at kontoret skulle ligge et andet sted.

Personale

Lyd bevæger sig dog i begge retninger, og det er ikke kun beboerne, der lytter til personalet. Personalet lytter også til, hvad beboerne foretager sig, og her bliver kontorets placering også væsentlig, ligesom dørpolitikken bliver det:

Hvis døren er åben, så kan du stadigvæk være tilgængelig og høre, hvad der foregår.

For begge udsagn gælder, at en delt opmærksomhed mellem de forhåndenværende opgaver inde på kontoret og beboernes aktivitet uden for kontoret synes at være væsentlig. Det at

kunne følge med, om end ikke direkte, men mere perifært, har betydning for disse personaler. Dette knytter sig også delvist til selve beboergruppen. Er beboerne krævende, har personalet mere behov for at kunne trække sig, som en leder forklarer:

Vi har også personaler, der vil sige, at borgerne er blevet dårligere, og at de kræver mere af dem. Og krævende arbejde, det kræver også, at man kan trække sig og holde pause. Så der skal være et sted, man kan det med respekt for, at man passer sit arbejde. Så det [kontoret, red.] skal rumme begge dele.

Flere botilbud eksperimenterer derfor både med placering af kontoret og med kontorets funktion – og med hvilke aktiviteter der skal foregå der. Ét sted placeres

kontoret centralt i bygningen, så personalet kan reagere hurtigt, måske især i forhold til de beboere, der er blevet placeret tæt på kontoret:

Altså, vi prøvede at placere det så meget som muligt i midten. Sådan at der ikke var alt for langt, og da vi så også skulle finde ud af, hvem skal bo hvor, så dem der havde størst behov for tryghed, de blev placeret så tæt på kontoret som muligt.

Personalekontoret bliver således et strategisk rum, et sted, hvor de fysiske rammer og den pædagogiske praksis for alvor mødes, og hvor balancerne mellem tilgængelighed og tilbagetrukkethed, mellem nærvær og fravær, kontinuerligt forhandles i praksis. Kontoret er på mange måder en forudsætning for, at personalet kan gennemføre væsentlige dele af deres arbejde, men dets placering former alt andet lige den måde, personale og beboere interagerer med hinanden på, og dermed beboernes oplevelse af trivsel. Nærhed kan på den ene side betyde tilgængelighed, hvilket for nogle beboere er en væsentlig forudsætning for trivsel, mens det samtidig kan betyde flere uønskede interaktioner, ikke kun mellem beboere og personale, men også mellem beboere, hvilket kan påvirke oplevelsen af trivsel i negativ retning. Personalekontoret er især med til at skabe oplevelsen af botilbud som et *hybridt rum* (Jørgensen et al., 2023) – et sted, hvor grænserne og logikkerne mellem institution og hjem forhandles og brydes (Steno & Meyer-Johansen, 2022).

4.2.4 Aktivitetsrum

Aktivitetsrum findes på tværs af alle de besøgte botilbud, men rummene adskiller sig markant i både udformning, funktion og anvendelse. Der er forskelle i typer af aktiviteter, der foregår i rummene, deres fysiske udformning, størrelse og placering (inde/ude), samt i hvordan de bruges og opleves af beboere, personale, ledere og pårørende. Planløsningen spiller også her en rolle, hvorfor rummenes størrelse og placering kan se væsensforskellig ud, afhængig af om man befinder sig på Gården, i Etagebyggeriet eller i Etplansløsningen. Ligesom planløsningen er væsentlig for, hvilke aktivitetsrum der står til rådighed, hvor mange rum der er plads til, og hvilken form for rum der findes, så spiller botilbuddets geografiske placering også en væsentlig rolle.

At skabe aktivitetsrum og deltage i fællesskaber

På tværs af botilbuddene observerede vi mange forskellige typer af aktivitetsrum: krea-rum, gamerrum, wellnessrum, spillerum, sløjdelokaler, motionsrum og malerværksteder. På flere botilbud er aktivitetsrummene ikke oprindeligt designet til formålet, men er opstået i praksis — ofte på baggrund af personalets initiativ eller beboernes ønsker. Rummene er således typisk blevet til aktivitetsrum snarere end bygget som aktivitetsrum.

Det er jo ønsker fra beboerne, som vi jo skal indfri, hvis vi kan. Og det kan godt være, at vi ikke skal blive ved med at have motionsrum, hvis vi finder ud af, at beboerne ikke gider at motionere, eller de bliver trænet et andet sted. Så giver det måske ikke mening, at vi har det. Så kan det være, at vi skal have noget andet der. Og lige nu er der nogen, der godt kan lide at lave puslespil og tegne og male og spille dart. Og det prøver vi at kombinere i et meget lille rum. Jeg synes, at de får det til at fungere alligevel.

Man kan sige, hvis ikke der er nogen mennesker, der udnytter de rammer, så hjælper det ikke noget, at de er der.

Pårørende til beboer

Denne pragmatiske tilblivelse betyder, at rummene ofte har mange funktioner. Som ovenstående citat fra en botilbudsleder tydeligt viser, er der her et forsøg på at imødekomme beboernes ønsker, hvilket sker ved at tilpasse de rum, de har til rådighed. Vi har således set rum, hvor der både kan spilles PlayStation og modtages massage eller laves kreativt og cykles på kondicykel. Ambitionen på tværs af alle de botilbud, vi har besøgt, er at imødekomme beboernes ønsker snarere end

at følge bestemte pædagogiske principper og praksisser. Disse kobles dog i de fleste tilfælde efterfølgende på.

Denne tilpasningsvillighed ser man også i forbindelse med afviklingen af sociale aktiviteter, hvor flere rum kan inddrages for at imødekomme forskellige ønsker. Ét eksempel, som en personale på et botilbud gav, var, at de havde afholdt nytårsaften i to forskellige rum på samme botilbud på samme tidspunkt. Beboerne havde således på forhånd tilmeldt sig en fest med eller uden høj musik og dans:

Nogle ville gerne høre høj musik og feste ud på natten, hvor andre hellere bare ville sidde helt stille og roligt og spise. Så vi satte det ligesom op, hvor man så kunne krydse af. Hvis alle havde valgt det samme, så havde vi selvfølgelig bare holdt det ét sted, men det fungerede rigtig godt. Så var der ligesom stilleaftenen og vild aften, så de ligesom også kunne få deres ønsker opfyldt på den måde.

Denne rumlige fleksibilitet er ikke nødvendigvis alle tilbud forundt, men den giver beboere mulighed for at have indflydelse på, hvilke aktiviteter der skal foregå hvor, og derefter tilvælge, hvor de selv ønsker at deltage. Denne delagtiggørelse spiller en væsentlig rolle i forhold til beboernes oplevede trivsel. Det at de kan være med til at beslutte, hvordan aktivitetsrummene skal benyttes og til hvad, er en væsentlig måde, hvorpå beboerne kan inddrages i tilpasningen af deres umiddelbare omgivelser, og en måde at give plads til forskellige interesser og ønsker.

Fælles for aktivitetsrummene er imidlertid deres afhængighed af personalet. Det er især personalet, der skal motivere beboerne til at benytte sig af aktivitetsrummene på botilbuddene, vise, hvad rummet kan bruges til, og ofte understøtte selve aktiviteten. Brugen af aktivitetsrummene er derfor tæt forbundet med personalets ressourcer og tilstedeværelse. Hvad angår personaleressourcer og muligheden for at anvende disse på aktiviteter i fx et krea-rum, har de ydelser og målene for det faglige arbejde, som den kommunale myndighed visiterer borgeren til, også en betydning. Hvis borgere ikke er visiteret til sådanne ydelser, skal de i mindre grad prioriteres af det pædagogiske personale. Ikke desto mindre medvirker tilstedeværelse af det pædagogiske personale til at forme brugen af aktivitetsrum:

Det bliver primært brugt, når der er et personale, der ligesom er med, ikke? Og det er sådan generelt for vores beboere, at de har lidt svært ved selv at gå i gang med sådan nogle ting.

Selvom beboerne kan have interesse i et specifikt område (kunst og kultur), værksted (sløjd, malerum) eller aktivitet (bordfodbold), er langt de fleste afhængige af personalets involvering.

Ressourcer og kultur

Aktivitetsrummets liv afhænger som nævnt i høj grad af personalets ressourcer og af, at der er en kultur for at bruge rummene. Aktiviteterne bliver nedprioriteret, når ressourcerne ikke rækker, selvom rummene ofte synes at have et positivt potentiale:

Altså, det kunne jo være mega fedt, hvis man kunne lave et eller andet, men det er jo også bare, at vi skal bare kigge på vores egne ressourcer."

Brugen af aktivitetsrummene handler ikke udelukkende om personalets ressourcer, men også om beboernes. Beboersammensætningen har således også betydning for, hvorvidt aktivitetsrum benyttes eller ej. For beboere med flere kognitive udfordringer kan der fx være behov for meget understøttelse. Som en pårørende til en beboer med både kognitive og fysiske funktionsnedsættelser beskriver det:

Man skal også vide, når man har med beboergruppen her at gøre, og det tror jeg jo kan halte lidt for nogen, så hjælper det jo ikke noget, at man hænger en seddel op ude på opslagstavlen. Der skal jo være nogen, der dels læser sedlen op, men også fortæller, hvad indebærer det, når jeg træder ud i fællesrummet? Skal vi have kaffe? Altså, er der nogen? Hvad er forventningerne her? Og så videre. Og hele den opbyggelige del af at være en del af at få relationer og fællesskab til at gro der. Altså, der er det op ad bakke.

Brugen af aktivitetsrummene varierer også med botilbuddets beliggenhed. På tilbud tæt på byer eller aktivitetscentre synes behovet umiddelbart mindre, fordi mange beboere deltager i aktiviteter uden for botilbuddet. Som en medarbejder udtrykker det: "Vi er jo ikke et aktivitetstilbud, det har de jo ude af huset." På de mere landlige botilbud, hvor der er større afstand til eksterne aktivitetstilbud, fremhæves rummene derimod som centrale for beboernes trivsel og dagligdag. Eksempelvis er der fællesskaber omkring fodbold, der bringer beboere sammen i tv-stuen.

Hvorvidt der skal være aktivitetsrum, og hvad de i så fald skal benyttes til, afhænger således af målgruppen, men også af, hvilke præferencer beboere og personale måtte have i forhold til rummenes funktion. På den ene side har nogle beboere svært ved at anvende tilbud ude i byen, selvom de fysisk er tilgængelige for dem, hvorfor det kan være godt med aktivitetsrum på botilbuddet. På den anden side kan det, at et botilbud har gode aktivitetsrum, måske hæmme beboernes motivation for at bruge tilbud uden for botilbuddet. På den ene side kan aktivitetsrummene understøtte beboernes oplevelse af trivsel og det socialpædagogiske arbejde, ved at rummene fungerer som rum for træning af sociale og andre færdigheder. På den anden side kan de afholde beboere fra at opsøge andre aktiviteter uden for botilbuddet.

4.2.5 Beboernes lejligheder

Beboernes lejligheder adskiller sig fra de øvrige rum på botilbuddet, fordi det er deres eget hjem og dermed det rum, hvor den enkelte beboer har den højeste grad af selvbestemmelse. Lejlighederne er det rum, hvor beboerne kan trække sig tilbage og leve deres liv uden for det store fællesskab på botilbuddet. Dermed er lejligheden også det rum på botilbuddet, hvor beboerne i høj grad kan agere, som de ønsker, så længe det ikke er til gene for andre.

På alle besøgte botilbud indeholder beboernes lejligheder et tekøkken, handicaptilgængeligt badeværelse samt kombineret stue og soveværelse. Dette rum kan i flere tilbud opdeles af en skydedør, og i rummets ene ende har beboerne stue med sofa og sofabord samt evt. et skrivebord. I den anden del af rummet er soveafdelingen med seng samt garderober etc. På nær i Etagebyggeriet har beboerne fra deres lejlighed udgang til en privat terrasse med plads til et mindre sæt havemøbler.

De tre typer af botilbud, jf. afsnit 4.1, repræsenterer forskellige måder at placere lejlighederne i forhold til gangen samt lejlighederne i forhold til hinanden. På Gården og i Etplansløsningen ligger lejlighederne fordelt ud fra gangen, og beboerne bor dør om dør med hinanden. I Etagebyggeriet har beboerne i højere grad under- og overboer, og enkelte bor ved siden af hinanden. Rumfordelingen i Etagebyggeriet medfører, at beboere i mindre grad behøver at møde og passere forbi medbeboere, når de går ud fra deres lejlighed, sammenholdt med de to andre typer af botilbud. Afhængigt af beboernes udfordringer med social kontakt kan denne løsning understøtte beboernes mulighed for at færdes og reducere konflikter med medbeboere.

I Etagebyggeriet ligger nogle lejligheder som nævnt over eller under hinanden. Medmindre bygningen er tilpas lydisoleret, betyder dette, at beboerne udsættes for støj fra både overboer og naboer. Det kan fx være høj musik eller tale, omrokering af møbler eller tramp i gulvet. Støj fra medbeboere (naboer og overboer) er generende, og når støjen forekommer hyppigt, kan det medføre frustration hos beboerne og udfordre deres trivsel.

At skabe et hjem

Som beskrevet er lejligheden rummet med den højeste grad af selvbestemmelse: *"Det er et privat hjem. Så herinde er det beboeren, der sætter dagsordenen"*, som en pædagogisk personale forklarer. Samtidig danner lejlighederne også rammen for forhandlinger mellem hjemlighed og institutionelle logikker, fx om arbejdsmiljø (Steno & Meyer-Johansen, 2022). På flere af de besøgte botilbud kommer sådanne forhandlinger til udtryk i forhold til beboernes ret til at indrette og anvende deres bolig, som de ønsker, og hensynet til deres og personalets sundhed i forhold til oprydning og rengøring:

Vi prøver i virkeligheden at sikre, at deres lejligheder de så vidt muligt er på borgernes betingelser. Og der skal meget, meget til, at vi går ind og regulerer det her. Medmindre at der simpelthen bliver for rodet. (Leder)

Muligheden for at kunne gøre boligen til et hjem spiller for flere beboere en stor rolle. Hvordan boligen bliver til et 'hjem', dvs. de elementer, som for beboerne skaber et hjem, er forskelligt. For flere beboere handler skabelsen af et hjem om at indrette lejligheden efter egne præferencer, fx for at have mange ting, som en beboer fortæller, da hun viser sin lejlighed frem:

Jeg er sådan et menneske, der har mange ting og godt kan lide det. (Beboer)

I flere af de besøgte botilbud fremhæver beboerne muligheden for at have husdyr i deres lejlighed som værdifuld og tryghedsskabende. På tværs af botilbuddene beskriver¹⁰ flere beboere, hvordan husdyrene giver selskab og tryghed:

B: Det giver mig, han [katten, red.] giver mig helt ro og sjælen og alt det her.

IV: Ja, så det betyder meget for dig.

B: Ja. (Beboerrundvisning)

Med et husdyr følger også pasning og omsorg for dyret. Nogle beboere magter denne opgave stort set på egen hånd, mens andre kan have behov for personalets støtte til at klare pasningen.

Muligheden for at invitere andre ind på besøg er et andet centralt tema i beboernes og de pårørendes beskrivelser af, at lejligheden bliver et 'hjem'. De beskriver, at det er vigtigt at kunne invitere familie og venner på besøg. Boligens størrelse og ruminddeling har betydning for oplevelsen af besøget. Hvis pladsen bliver for trang, er det ikke så behageligt at invitere andre ind på besøg. Pladsudfordringer, bl.a. pga. mængden af hjælpemidler, har også betydning for beboernes mulighed for at indrette sig med de møbler, som de synes er vigtige for at skabe et hjem:

X ville jo helst have, at hun kunne have et spisebord. Hun synes, at når hendes kæreste er på besøg, at de kan sidde inde i lejligheden og spise osv. Der er de jo henvist til fælleslokalet, fordi det er der simpelthen ikke plads til, når man skal være der med en kørestol. Og man kan sige, at det er nogle af de ting, som X også godt kunne tænke sig, fordi det er jo, som hun siger, at det er det, der gør, at det er også en del af et hjem, ikke? X kommer også fra et hjem, hvor vi har været vant til, at spisebordet også har været sådan et vigtigt samlingspunkt, ikke? Fordi vi har altid været glade for at lave mad, og så jeg tror også, det er en forbindelse med noget tryghed og noget, der er velkendt, og noget, der forbindes med hygge og hjemlighed. (Pårørende)

I det næste afsnit fokuserer vi mere på relationen mellem hjem, lejlighedens størrelse, beboernes behov for hjælpemidler samt opbevaringsløsninger.

¹⁰ Som beskrevet i afsnit 6.2 indgår både midlertidige og længerevarende botilbud i de kvalitative casestudier. Begge typer af boformer i forhold til opholdets længde er derfor repræsenteret i analyserne af beboernes lejligheder.

Lejlighedens størrelse, hjælpemidler og opbevaring

Nogle af de besøgte botilbud havde kort tid inden dataindsamlingen gennemgået en ombygning. På disse tilbud beskrev ledere og pædagogisk personale, at hensynet til rummelighed i lejlighederne i forhold til beboernes behov for hjælpemidler havde været centralt i ombygningen. På andre af de besøgte botilbud vurderer pårørende, at manglende rummelighed og opbevaringsmuligheder udfordrer oplevelsen af hjem:

Qua sit fysiske handicap er hun jo begrænset i, hvor mange ting der kan være, fordi der skal være plads til hendes hjælpemidler. Det, som virkede stort, når man stod i det tomt, da først man fik placeret en plejeseng og stol osv., så er det jo faktisk ikke så stort (...) Vi taler om selve lejlighedens størrelse. Men jeg tænker, at det er nogle af de ting, man skal være opmærksom på. At man har et fysisk handicap og også har mange hjælpemidler, så fordrer det altså også en lidt større bolig, hvis man samtidig skal have et hjem. Og ikke bare, kan man sige, en central for opbevaring af bleer og hjælpemidler. (Pårørende)

Hjælpemidler må ikke stå i gangarealer i forhold til brandsikkerhed, og derfor skal de kunne rummes i lejlighederne. Andre pårørende beskriver også, hvordan manglende opbevaringsløsninger gør det vanskeligere at gøre lejligheden til et hjem. Det inkluderer manglende garderobeplads, fx til beskidt arbejdstøj, opbevaring af julepynt samt andre ejendele, som beboerne ikke anvender ofte. Samtidig spiller forhold som økonomi ind på lejlighedernes størrelse, da beboerne skal have råd til at betale huslejen.

Lejligheder beskrives som rammen om den enkelte beboers privatliv, og derfor bliver muligheden for at gøre lejligheden til et personligt hjem afgørende for, at beboerne er glade for at opholde sig der. Trivsel er dermed relateret til muligheder for hjemliggørelse, og centrale forudsætninger derfor er forholdet mellem omfanget af beboernes hjælpemidler og lejlighedens størrelse. Sammen med de fysiske rammer, særligt lejlighedernes størrelse, spiller andre forhold som bl.a. botilbuddets bestemmelser, fx om husdyr, ind på hjemliggørelse og følgelig på beboernes trivsel. I den forbindelse kan personaleressourcer til at hjælpe med at passe husdyr have betydning. Dette illustrerer pointen om, at beboernes lejligheder befinder sig i grænsefeltet mellem at være et privat hjem og et rum formet af institutionelle logikker (Jørgensen et al., 2023; Steno, 2022; Steno & Meyer-Johansen, 2022; se også Svanelöv, 2020).

I det næste afsnit bevæger vi os fra de fysiske rammer indendørs til de udendørs rammer i form af botilbuddenes uderum.

4.2.6 Uderum

Uderummene spiller en central rolle på tværs af botilbuddene, men deres form, funktion og betydning varierer markant afhængigt af botilbuddets placering. For botilbud placeret på landet udgør naturen en integreret del af hverdagslivet, mens uderummene i byen i højere grad er forsøgt indarbejdet som arkitektoniske eller designmæssige elementer. For Gården gælder det således, at uderummene bliver en integreret del af hverdagen, noget, der er umiddelbart tilgængeligt, og noget, som aktivt benyttes til at indgå i fællesaktiviteter (spille fodbold eller lave snobrød), i sociale arrangementer (grill) eller som rum for ro og afslapning (man kan gå en tur). Etagebyggeriet vil typisk have en mindre gårdhave, som frit kan benyttes, men ellers må beboere opsøge offentlige uderum. Etplansløsningen finder man på tværs af geografier, hvorfor der ikke kan siges noget entydigt om denne botilbudstypes uderum. Uanset placering italesættes adgangen til natur og frisk luft som væsentlig for både trivsel og ro.

Adgang og ressourcer

Brugen af uderum afhænger i høj grad af de fysiske og organisatoriske rammer. For nogle beboere begrænses adgangen af arkitektoniske barrierer som høje dørtrin eller smalle døråbninger, der vanskeliggør passage med kørestol. Samtidig påvirker personalets normering, hvorvidt uderummene faktisk tages i brug. Som en pædagog forklarer, kan det godt være, at uderummene eksisterer og umiddelbart er tilgængelige, men at det også afhænger af konkrete personaleressourcer:

Man kan sige, at man kan godt være ude, der er masser af muligheder herude, men vi er også en normering, hvor vi ikke bare altid lige kan tage én ud og hoppe på trampolin, hvis det er det, de ville.

Normering og personaleressourcer betinger således delvist muligheden for at benytte sig af forskellige uderum. Selvom der kan være adgang til et uderum, kan beboere godt have behov for støtte til at komme derud. En pårørende beskriver det således:

Hun skal have følgeskab. Hun kan ikke færdes på egen hånd. Og man kan sige, det er jo her udfordringen kommer; det er jo meget godt, at man har en intention med, at det kan lade sig gøre. Man skal bare vide, at nogle af de mennesker, der bor sådan nogle steder, de har simpelthen brug for følgeskab.

Dermed kan uderum både opfattes som *ressource* og som et rum, der *kræver ressourcer*.

Uderum på landet

På Gården er uderummene en integreret del af hverdagen og således helt centrale for et botilbuds virke og liv. Der findes en række forskellige slags uderum. Nogle uderum er afgrænsede med en klart defineret funktion som en lade eller et træværksted, mens andre defineres mere af den aktivitet, der finder sted der. Uderummene indgår således som aktive elementer i både socialt og pædagogisk arbejde – med bålsteder, græsområder og arbejdszoner, hvor aktiviteter som hønsepasning, havearbejde og træhugst kan være en del af beboernes hverdag.

På Gården udgør gårdspladsen desuden et uderum, der kan benyttes til fællesmålter og andre aktiviteter, og den fungerer nogle steder også som transitionsområde mellem personalekontor og fælleskøkken, hvorfor der automatisk opstår en vis trafik.

Gårdens placering giver umiddelbart lettere adgang til naturen. Naturen som uderum benyttes på opfordring af personale, og skovområder, træer og andre naturlige landskaber tilskrives også en positiv værdi:

Efter morgensamling går vi en tur i skoven, og det er en lækker tur rundt i skoven, altså. Når man har gået sådan en tur, det giver både noget fællesskab og noget socialt.

At gå tur i skoven er således ikke blot en mulighed for at komme udenfor, men også en mulighed for at bygge relationer, være social og blive en del af et fællesskab. Samtidig tilpasses brugen af uderummene efter årstiderne – om vinteren flyttes aktiviteter som cykelreparation eller brændehugning indendørs i lade eller værksted. Brugen af disse uderum er ofte også afhængig af muligheden for at få støtte til at benytte dem, fx i form af ledsagelse.

Uderum i byen

I byområderne kan uderummene bestå af altaner, terrasser eller mindre gårdrum, hvor beplantning, blomster og enkelte træer er søgt inkorporeret i det øvrige byggeri. For Etagebyggeriet og Etplansløsningen vil dette være typiske uderum, der umiddelbart er tilgængelige. Adgang til disse rum er dog ofte ulige fordelt, og altaner kan fx være udfordrende for beboere i kørestol. Nogle beboere har desuden private altaner, mens andre deler fælles altaner, som dog sjældent bruges spontant. Ofte vil beboere have mulighed for at kigge ud, enten af deres egne vinduer eller af vinduer i fælleslokaler, og se på noget grønt. En pårørende til en beboer beskriver det sådan her:

Hun savner jo en have, fx, som man kan være ude i, hvor der er træer, og hvor man kan sidde og lytte til, når vinden blafrer lidt i træerne, og sådan,

altså, sådan nogle ting. Der er en terrasse, hvor der er gloende varmt, men der er jo ikke nogen have og et skyggefuldt sted. Det skal man jo ud og opsøge nogle andre steder.

Der er en væsentlig forskel på at kunne kigge på træerne og på at interagere med naturen, som ovenstående citat også udtrykker.

Brugen af uderum i byen er i høj grad betinget af personalets initiativ, hvorimod beboere på Gården typisk har lettere ved at tilgå natur og grønne områder. Private altaner på botilbuddene i byerne får ofte en mere individuel funktion, hvor beboere selv har autonomi til at bestemme over indretningen, fx hvis beboere har dyr og får tilpasset altanen til dette. Denne mulighed gør det muligt for beboere at arbejde med følelsen af hjemlighed, hvilket kan give dem en stærk oplevelse af trivsel i hverdagen.

I nogle tilfælde udgør gangarealerne mellem bygningerne mulige uderum, men også her afhænger det ofte af personalets tilstedeværelse og engagement. Flere medarbejdere fremhæver de lokale omgivelser – legepladser, fodboldbaner og grønne stier – som ressourcer, der kan integreres i hverdagen, når ressourcer og beboerkompetencer tillader det:

Du kan faktisk gå rundt om alle de her terrasser. Og det er jo helt genialt at se, hvordan de har indrettet det. Fordi det er jo et sted, hvor man som barn bare kan lege. Og der er masser af legepladser og fodboldbaner, og du er ikke til fare nogen steder, du kan cykle rundt. Og så går vi en tur rundt, og så er der lige et fritidshjem nede for enden, hvor der er heste og sådan noget, og så går vi ned og klapper dem, og så går vi tilbage igen. Og så er der nogle af borgerne, som har familie, der bor her. Så skal vi lige hen og se, der bor han, og der bor den. Du kan gå en hel runde på en lille times tid.

Selvom uderummene generelt tilskrives stor værdi, er deres potentiale ofte uforløst. Arkitektoniske forhold som manglende handicapvenlighed eller dårligt placerede skraldespande (der fx tiltrækker rotter) kan forringe oplevelsen. Samtidig kan begrænset normering eller manglende kultur for udendørs aktiviteter betyde, at rummene forbliver underudnyttede.

Uderummet repræsenterer derfor et krydsfelt mellem *mulighed og begrænsning*: et sted med potentiale for trivsel, fællesskab og sanselighed – men også et sted, der kræver både fysiske og menneskelige ressourcer for at blive taget i brug.

4.2.7 Opsamling

Diversiteten af behov udfordrer muligheden for at komme med entydige anbefalinger til, hvordan de fysiske rammer på botilbud bør udformes. Netop derfor har vi i denne analyse haft fokus på samspillet mellem de fysiske rammer og beboere og personale i praksis. Spørgsmålet om, hvilken betydning de fysiske rammer har, kalder på kvalitative analyser af, *hvordan* forskellige rum benyttes, hvilke interaktioner og forhandlinger der finder sted i dem, samt hvordan rummene isoleret og i relation til hinanden skaber særlige betingelser for såvel det gode hjem som den gode arbejdsplads. Analysen har fokuseret på botilbud for mennesker med kognitive funktionsnedsættelser.

Den rumlige organisering og interaktioner samvirker på skabelsen af rum

Den rumlige organisering af et botilbud – det være sig placeringen af fællesarealer, gangforløb, personalekontorer og private værelser – er afgørende for hverdagslivet på et botilbud (Kenkmann et al., 2017): Dynamikker mellem personale, beboere og rum samt forhandlinger om ophold og mobilitet relaterer sig til beboeres kontrol, autonomi og bevægelsesfrihed, ligesom det påvirker de professionelles arbejds-gange og opgaveløsning. Ligesom Kenkmann og kollegaer (2017) rejser vores analyse nye spørgsmål om nogle af de 'mikro-dynamikker', der er med til at definere rummets betydning og rolle på forskellige botilbud: Hvem har mulighed for at deltage i denne aktivitet, i dette rum med disse medbeboere? Og hvilke rammer (fysiske som sociale) kan man sætte i forhold til de aktiviteter, som beboere ønsker at deltage i? Disse fund kan læses i samklang med nyere dansk forskning om hvordan nogle botilbudsrum kan være "uden for rækkevidde" for beboere og dermed have betydning for, hvordan personale fortolker beboeres deltagelse eller mangel på samme (Steno & Jønsson, 2023). Desuden er rummenes relative placering i forhold til hinanden vigtig for de funktioner, de kan få i praksis.

Betydningen af de fysiske rammer, herunder de forskellige individuelle rum, er således ikke blot et produkt af design og tilskrevet funktionalitet. Rummene bliver til i praksis; de tilskrives betydning og får betydning gennem hverdagens aktiviteter, interaktioner og rutiner. De rum, vi har analyseret ovenfor, kan derfor ikke siges at have én funktion, én betydning eller én rolle. Disse forhandles kontinuerligt mellem beboere og mellem beboere og personale. Mange af disse forhandlinger kan man genkende på tværs af botilbudstyper: fx udgør køkkenet et centralt rum, uanset om det er på landet eller i byen, om det er på en gård eller i et etagebyggeri. Samtidig er der også en del forhandlinger, der er unikke for botilbudstyperne, hvor især den geografiske placering er afgørende for adgangen til forskellige uderum.

De fysiske rammer medvirker til at forme hverdagen på botilbud

En væsentlig pointe i analyserne er at have fokus på, *hvordan* forskellige rum tages i brug, *hvordan* de opleves af hhv. beboere og personale, og *hvordan* rummene tilskrives og opnår mening i praksis. Identifikationen heraf kan benyttes til at skabe rum for, at tingene kunne være anderledes: at møblementer kan flyttes, at aktiviteter bør afholdes andre steder, at måltidssituationer kalder på en rumlig reorganisering. Vores analyser viser dog også, at de fysiske rammer på botilbud gør en stor forskel for, hvordan beboere kan opleve at trives, hvordan personalet kan tilgå det socialpædagogiske arbejde, samt hvordan beboere og personale, enten sammen eller hver for sig, kan tilgå forskellige aktiviteter og situationer på tværs af forskellige rum.

Analyserne har vist, hvordan grænser etableres og overskrides, hvordan nogle områder opstår – rum i rummene – og hvordan disse ikke kun kan facilitere positive interaktioner, men samtidig også kan skabe mulighedsbetingelser for overvågning, hvordan rum er til forhandling og udvikling. Analyserne har søgt at synliggøre, hvordan de fysiske rammer er en del af det hverdagsliv, der udspiller sig på botilbud, ikke separat derfra, men integreret deri.

Analyserne har ikke identificeret, hvordan specifikke rum og rumlige forløb er bedre end andre, men har netop peget på, hvilke implikationer forskellige rum kan have, og hvordan disse ikke er stabile. Rummene kan således blive ressourcer i det socialpædagogiske arbejde – de kan fx understøtte social interaktion mellem beboere – men de kan også være en forhindring – fx ved at skabe såvel fysisk som relationel distance mellem beboere og personale. Forskellige rum og disses placering kan desuden have indflydelse på konfliktniveauerne, fx hvis der ikke er konsensus om, hvordan et rum skal benyttes.

4.3 Fysiske rammer og samfundsintegration

Bevægelsen væk fra tidligere tiders store institutioner, der var afsondret fra det omgivende samfund, til mindre boenheder i byområder, foretages bl.a. for, at borgere med handicap har adgang til lokalområdets faciliteter på lige fod med andre og har mulighed for at være integreret i samfundet (se afsnit 1.3). Deltagelse og samfundsintegration har gennem en årrække været centrale mål i dansk socialpolitik (se fx Bonfils og Olsen, 2016), hvilket indikerer, at andre forhold end alene botilbuddets geografiske placering i byområder har betydning for beboernes integration i lokalområdet.

I dette afsnit flytter vi fokus fra et *indadrettet perspektiv* på de fysiske rammer (se afsnit 1.4) og anlægger et *udadrettet perspektiv*, der orienterer sig mod botilbuddets placering i det øvrige nærmiljø og placeringens betydning for beboernes samfundsintegration. Afsnittets analytiske sigte er at belyse de forskellige muligheder (og

udfordringer), som kommer med botilbuddets geografiske placering, og formålet er ikke at vurdere, om botilbud bedst placeres i byområder eller i landlige omgivelser.

De besøgte botilbuds geografiske placering i byområde (to botilbud) eller i landlige omgivelser (to botilbud) tilbyder beboerne forskellige muligheder for at anvende lokalsamfundets faciliteter som butikker og kultur- og fritidstilbud. I de følgende afsnit fokuserer vi på beboernes adgang og tilhørsforhold til lokalområdet.

4.3.1 Adgang til lokalområdet

Adgangen til lokalområdets faciliteter ser umiddelbart forskellig ud for beboerne på de besøgte botilbud. To af botilbuddene ligger i byområder i gåafstand til offentlig transport, butikker, caféer samt fritids- og kulturtilbud, mens to andre botilbud er placeret i landlige omgivelser, hvorfra adgang til offentlig transport til den nærmeste by er sparsom. Enkelte beboere på disse tilbud kan på egen hånd cykle ind til en nærliggende by, men flertallet har brug for at blive kørt af personale eller pårørende. På botilbuddene i byområder beskriver personalet, at beboerne har glæde af at være tæt på byens mange faciliteter, samt at det understøtter deres oplevelse af selvstændighed:

De kan jo selv gå ned i byen og handle og komme tilbage. Og de behøver ikke altid min hjælp. (Personale)

Jeg tror, at deres selvstændighed er hjulpet af, at de selv kan gå til bus og sådan noget, hvis man bor på landet og skal køres, og alt sådan noget. Det tror jeg ville begrænse dem egentlig lidt. (Personale)

Casestudierne giver indblik i, hvordan mange beboere på botilbuddene i byen færdes i lokalområdet på egen hånd i løbet af dagen. Nogle går ned og handler om eftermiddagen eller går en tur i en nærliggende park. Beboerne fortæller, at de selv tager bussen og handler, når de mangler noget. Enkelte forklarer i den sammenhæng, at de kan det samme som "andre" mennesker. Imidlertid er det et fåtal af beboere, der indirekte knytter adgangen til lokalområdet an til "normalitet" i forhold til daglige gøremål.

Anvendelsen af byens faciliteter forudsætter imidlertid for nogle beboere pædagogisk støtte, fordi enten fysisk funktionsnedsættelse eller kognitive udfordringer gør det vanskeligt for beboerne at færdes på egen hånd:

Placeringen er jo super god. Der er jo caféer og butikker osv., og det er der nogle af dem, der benytter sig af at gå ned på en café og spise noget

frokost eller drikke en kop kakao. Men det er jo også noget, som mange af dem har brug for støtte til. (Personale)

Den "reelle" adgang til byens faciliteter og beboernes kognitive, fysiske og sociale udfordringer er også et centralt tema på de botilbud, der er placeret i landlige omgivelser. Pårørende til beboere på disse botilbud finder, at beboernes adgang til butikker etc. ville være udfordret også i byen:

Hun har ingen rumsans, hun kan ikke orientere sig. Hun bliver stadig ved med at blive væk i vores meget kendte supermarked. Så hun vil aldrig selv færdes, det kræver i hvert fald en del oplæring. (Pårørende)

Adgang til bylivet kræver for nogle beboere, som citatet illustrerer, personaleresourcer i form af støtte enten til at lære at færdes i byen eller til at anvende byens faciliteter. Dette gælder både botilbud i byen og i landlige omgivelser.

En geografisk placering i landlige omgivelser bevirker, at beboernes anvendelse af lokalområdets faciliteter, og heraf dele af deres mulighed for samfundsintegration, rammesættes af botilbuddets tidsstrukturer (hvilke tidspunkter kører personale til byen) samt af de tilgængelige ressourcer (hvornår har personale ledig tid til at køre til byen). Pointen er imidlertid, at den geografiske placering ikke er den eneste udslagsgivende faktor for, om samfundsintegrationen også struktureres af botilbuddets ressourcemæssige rammer.

Ud over at belyse samfundsintegration i form af anvendelse af lokalområdets faciliteter fokuserer vi i rapporten også på samfundsintegration som en oplevelse af at være en del af lokalområdet.

4.3.2 At være en del af lokalområdet

At have adgang til og erfare en tilknytning til lokalområdet er en central del af den socialpædagogiske indsats på botilbud. Deltagelse i lokalsamfundet er ligeledes væsentligt for mange beboernes trivsel og oplevelsen af at leve et meningsfuldt liv (E. Emerson et al., 2014). For nogle handler det om at være midt i byen – se og møde andre mennesker – og kunne spejle sig i byens "almindelige" hverdagsliv. For andre handler det om at kunne bidrage til lokalområdet, selvom den geografiske afstand dertil er relativt stor.

Forskelle i adgang til og muligheder for at anvende lokalområdets faciliteter afhænger af botilbuddets placering (i hhv. byområder eller landlige omgivelser) og kan muligvis bidrage til forskellige oplevelser af at være en del af lokalområdet blandt beboerne. I afsnittet vil vi give forskellige perspektiver på sådanne oplevelser. På

botilbud i byområder beskriver beboere og personale, som vist i afsnit 3.3.1, adgangen til og muligheden for at benytte byens faciliteter og opleve hverdagslivet tæt på som en oplevelse af "normalitet". Om nærheden til disse faciliteter fortæller ledere på et af botilbuddene:

L1: Jeg tror ikke, at man skal kimse sig af det her med at føle sig "normal". At det er det også en del af. Altså, det har vi mange beboere, som gerne vil være.

L2: Mange af vores borgere har jo de samme drømme som den almindelige dansker, kan man sige. Så det her med at bo tæt på noget, som er almindeligt, hvis man skal sige. (Ledere)

Videre forklarer medarbejdere på botilbud i byområder, hvordan kendskabet mellem beboerne og lokalområdet, fx ansatte i butikker, kan understøtte beboerne i at anvende byens faciliteter på egen hånd. I den sammenhæng kan let adgang til butikker have en betydning, fordi nogle beboere gennem løbende kontakt bliver fortrolige med andre mennesker i lokalområdet. Derigennem kan beboerne erfare at have et netværk i lokalområdet:

Man bruger lokalmiljøet som et netværk. De er vant til at komme i byen. Nu har vi en tøjbutik hernede, der er en af vores borgere, han har været dernede nogle gange, og nu kender han ligesom ham, der har butikken. Der er kun én mand dernede, det er en lille butik. Så der vil han eventuelt kunne gå ned og købe en, måske selv købe noget tøj en dag. (Medarbejder)

Imidlertid er beboernes forskellige behov, præferencer og/eller muligheder for at anvende lokalområdet som et netværk værd at have in mente. På botilbuddene i byen har nogle beboere i højere grad end andre denne præference og denne mulighed. Derudover kan forhold i lokalområdet, særligt beboernes tryghed i forhold til at færdes på egen hånd, indvirke på deres anvendelse af byens faciliteter. Nogle af de besøgte botilbud ligger i områder, som medarbejderne betegner som 'udsatte boligområder'. Dette er ikke en decideret barriere for, at beboerne anvender og oplever at være en del af lokalområdet, men det kan sætte en begrænsning i forhold til denne mulighed.

Når vi vender os imod botilbud i landlige omgivelser, ser lokalområdet og afstanden til byens faciliteter naturligvis anderledes ud. Imidlertid er tilknytningen til lokalområdet også på disse botilbud en væsentlig del af det pædagogiske arbejde. Den større afstand til byen og lokalområdets spredte geografi, hvor naboer generelt bor længere fra hinanden sammenholdt med i byen, betyder, at botilbuddene må benytte sig af andre greb til at skabe en oplevelse af at være en del af lokalområdet blandt beboerne.

Et af disse greb er at invitere lokalområdet ind i botilbuddets aktiviteter, og et andet er, at botilbuddet inviterer sig selv ind i lokalområdets aktiviteter. Derved søger botilbuddet at bidrage til lokalområdet og særligt give beboerne en erfaring heraf. Hvad angår at invitere lokalområdet ind i botilbuddets aktiviteter, afholdt nogle botilbud arrangementer for lokalområdet, fx julebasar, høstfest og caféaftener. Ved at invitere lokalområdet ind, kan beboerne opleve en tilknytning til lokalområdet, og det at bidrage til lokalområdet, fx sælge armbånd på en julebasar, skaber glæde hos beboerne:

Med stolthed i stemmen fortæller en beboer, at hun sidste år tjente 500 kr. til julebasaren på at sælge armbånd. Alle pengene har hun brugt på at købe nye materialer til at lave flere armbånd, som hun kan sælge til næste basar. At fremstille noget, sælge det og få penge til at fremstille flere ting til salg kan hun rigtig godt lide, fortæller beboeren. (feltnote)

I tråd hermed forklarer personale på botilbud i landlige omgivelser, hvordan de arbejder med at skabe en oplevelse blandt beboerne af at bidrage til lokalområdet og derved at være en del heraf. Botilbuddet søger på forskellig vis at invitere sig selv ind og bidrage til lokalområdet, fx til virksomheder. I personalets perspektiv giver rollen som medproducenter af fx keramik til et hotel i den nærmeste by beboerne stolthed, og de erfarer at have betydning for andre i lokalområdet:

De føler, at de er en del af, når der sker noget godt, og når de ligesom har lavet keramik til et hotel inde i X (by), og vi kommer derind og spiser. De er pavestolte. Og de føler vitterligt, at det er dem, der er lavet det. Altså, de har et meget stort ejerskab over det, som de laver. (Personale)

4.3.3 I byen eller på landet?

Vi har besøgt to botilbud på landet og to botilbud i byen. Målgruppen på disse botilbud kan være ens, men de kan også være forskellige. Hvad der måtte være en god geografisk placering for én beboer, er det ikke nødvendigvis for en anden. Denne simple pointe rummer også en anden simpel pointe, nemlig at hvad der udgør det "gode" botilbud, ikke udelukkende er afhængigt af en ydre geografi, men også af den enkeltes præferencer: Hvad mennesker kan lide, er forskelligt, og det gælder også for beboere på botilbud. Der er således forskellige præferencer for det at bo enten i byen eller på landet. Forskellen i præferencer kan dels hænge sammen med beboernes livserfaring, fx om de er opvokset på landet eller i byen, dels hvilke omgivelser de er vant til at begå sig i samt trives i. Nedenstående uddrag fra interviews illustrerer pointen om forskellige præferencer og ikke mindst vigtigheden af, at kapaciteten på botilbudsområdet kan imødekomme præferencer for hhv. at bo i byområder og i landlige omgivelser:

Det kommer jo også igen an på, hvad de selv kommer fra. Altså, sådan, fordi der er jo også bymennesker, og så er der folk, der kommer fra landet. Og man kan sige, at man er vokset op på landet, så er det jo en naturlighed at være på landet og være omkring, ja, naturen. (Personale)

To personaler drøfter i et andet interview vigtigheden af at anerkende disse præferencer i relation til botilbudskapaciteten:

K: Det kan jo også sagtens være, hvis det er nogen, som er vant til at vokse op og hele deres liv har boet i et mindre samfund. Dem, der bor her, har jo haft nogle andre forudsætninger. Altså, det er jo bare sådan, det er, at man udvikler færdigheder til det, der ligesom er omkring en, tror jeg på. Så det kan sagtens være, at det er helt korrekt, at hvis du flytter nogen fra et lillebitte landsbysamfund langt ude på landet og herind, at det vil være for svært og for overvældende. (...)

S: Så man kan sige, det er så, vi jo altid slår for, det er, at der skal være begge muligheder. Fordi borgere er forskellige. Så alle skal ikke bo inde i byen.

Botilbuddets geografiske placering tæt på byliv eller på landet må behandles som et centralt fokus i visitationsprocesser. Det er et delt ansvar mellem den kommunale myndighed og botilbuddet at sikre et match mellem denne placering og beboernes trivsel, herunder deres behov for at være tæt på enten natur eller byliv:

Altså, det er jo ikke bare et botilbud. Når vi har nogen på handicapområdet, der skal flytte hjemmefra, så kigger vi ind i, hvad er det så for nogle behov (...) Så det er godt, der er visitationsprocesser, faktisk, og tilbud, der kan noget forskelligt. (Personale)

Pointen om, at et botilbud "ikke bare er et botilbud", kan virke indlysende, hvilket gør den nem at overse. Netop derfor er pointen central at fremhæve i en undersøgelse af de fysiske rammer på botilbud. Den understreger vigtigheden af bredde i botilbudskapaciteten, herunder i forhold til den geografiske placering i byen eller på landet. Det illustrerer også nødvendigheden af, at botilbud skal kunne tilbyde forskellige fysiske rammer for at understøtte trivsel blandt flest mulige beboere.

4.3.4 Opsamling

I den sidste del af dette kapitel har vi belyst botilbuddets ydre fysiske rammer med fokus på de mulighedsbetingelser, som beboerne har for at deltage i aktiviteter i

lokalområdet, samt på deres oplevelser af at være en del af lokalområdet. Vi har undersøgt samfundsintegration som en praksis, der skabes i mødet mellem individuelle forudsætninger, herunder mobilitetsudfordringer, kognitive og sociale udfordringer samt botilbuddets ressourcer og de lokale omgivelser, fx afstand til offentlig transport.

Botilbud i byområder giver lettere fysisk adgang til faciliteter som butikker, caféer etc., særligt for beboere, der kan anvende faciliteterne uafhængigt af støtte fra personalet. For disse beboere kan et botilbud i landlige omgivelser, der ligger langt fra offentlig transport, bidrage til en øget afhængighed af botilbuddets tidsstruktur og personaleressourcer. Imidlertid er ikke alene botilbuddets placering i landlige omgivelser eller i byområder afgørende for, hvad der udgør det "gode" botilbud for den enkelte beboer. Analysen viser, at beboerne, som alle andre mennesker, har forskellige præferencer for, i hvilke omgivelser deres bolig skal ligge. For at møde beboernes præferencer, hvilket kan have betydning for, at de trives i deres omgivelser, er bredde i botilbudskapaciteten væsentlig. Denne kapacitet skal kunne tilbyde forskellige fysiske rammer i forhold til beliggenhed og adgang til lokalområdet for at fremme trivsel blandt en bred målgruppe af beboere.

5 Perspektiver

I dette kapitel samler vi op på rapportens kvantitative og kvalitative analyser og præsenterer tværgående perspektiver på de fysiske rammers betydning for beboernes oplevede trivsel og samfundsintegration.

Analyserne viser grundlæggende, at disse rammers betydning udfolder sig på tværs af flere niveauer samtidig. En ensidig fokusering på ét niveau giver derfor en forsimplet forståelse af, hvordan – og i hvilken grad – de fysiske rammer gør en forskel. Resultaterne peger på et behov for at anlægge et perspektiv, der går på tværs af niveauer, når man ønsker viden om, hvordan de fysiske rammer påvirker trivsel og samfundsintegration.

5.1 Hvordan kan de fysiske rammers betydning forstås?

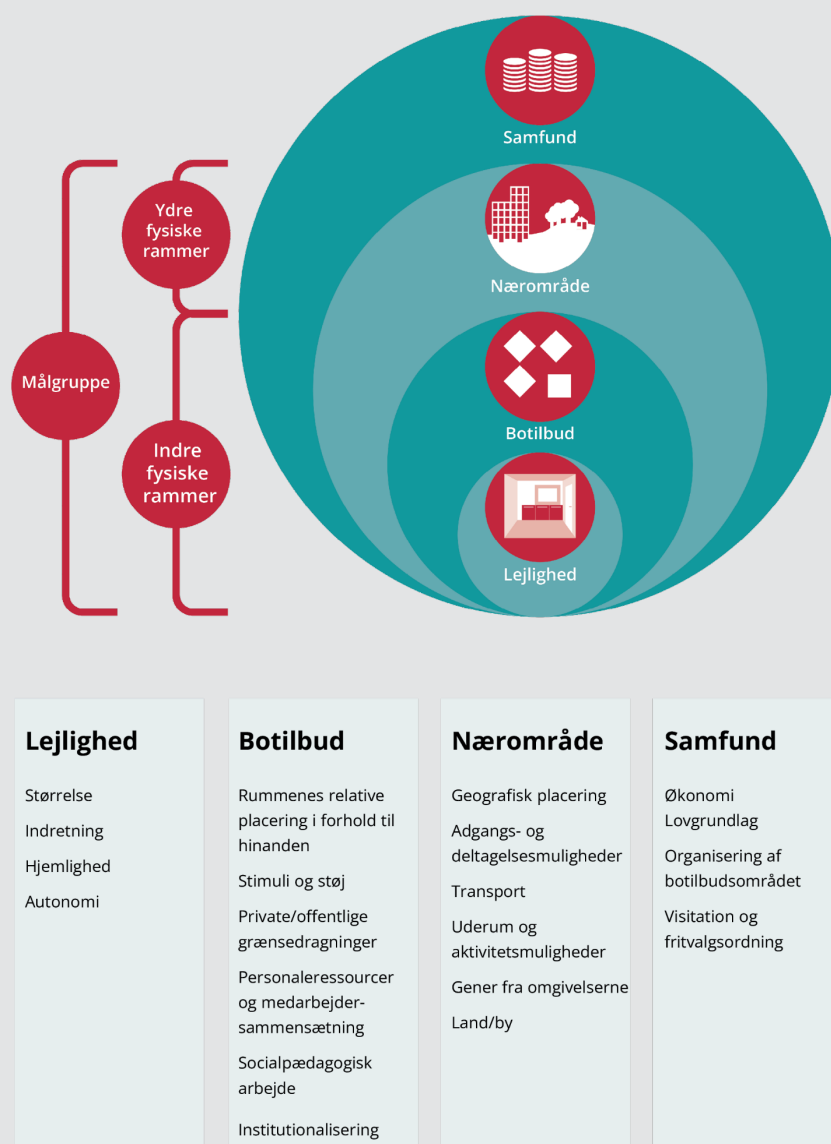
Figur 5.1 består af fire indlejrede cirkler, der illustrerer, at betydningen af de fysiske rammer for trivsel og samfundsintegration opstår på flere niveauer. Beboernes oplevelse af trivsel og deres muligheder for samfundsintegration er komplekse og formes således af forhold på flere niveauer, der kan påvirke hinanden. De tilknyttede bokse i figuren angiver, hvilke centrale aspekter af de fysiske rammer der på hvert niveau har særlig betydning for trivsel og samfundsintegration.

Figur 5.1 illustrerer således for det første, at forhold i beboernes trivsel i lejligheden påvirkes af botilbuddets rumlige organisering (fx lejlighedens placering i forhold til fælles lokaler) og organisering i botilbuddet (fx personaleressourcer). Personaleresourcer og botilbuddets placering i nærområdet indvirker bl.a. på beboernes mulighed for at anvende lokalområdets faciliteter, og de overordnede rammebetingelser strukturerer botilbudsområdet (fx lovgivning). For det andet viser figuren – med afsæt i både de kvantitative og kvalitative analyser – at spørgsmålet om de fysiske rammers betydning er omfattende og komplekst. Det er en kompleksitet, som bør fastholdes, når der arbejdes med at udvikle og forbedre de fysiske rammer på botilbud.

Endelig er det væsentligt at understrege, at de forskellige niveauer altid må forstås i relation til den konkrete målgruppe. Målgruppens behov samt normeringen på botilbuddet har afgørende betydning for, i hvilken grad de fysiske rammer kan understøtte trivsel og samfundsintegration. Spørgsmål om, hvem der bygges for, og hvilke personaleressourcer der er til rådighed, er således centrale for beboernes mulighed for at få gavn af de fysiske rammer.

Nærværende undersøgelse har haft fokus på de tre første niveauer (lejlighed, botilbud og nærområde). I figur 5.1 inddrages imidlertid også et fjerde niveau (samfund), idet dette niveau udgør de overordnede rammebetingelser, som de øvrige niveauer må forstås i relation til. Samfundsniveauet omfatter bl.a. økonomiske forhold, lovgivning samt den formelle organisering af botilbudsområdet, herunder praksis for visitation og fritvalgsordning for længerevarende botilbud. Disse forhold har væsentlig betydning for, hvor en borger tildeles en botilbudsplads, og dermed for hvilke fysiske rammer borgerens trivsel og muligheder for samfundsintegration udfolder sig inden for.

Figur 5.1 De fysiske rammers betydning for beboernes trivsel og samfundsintegration på tværs af niveauer

Kilde: VIVE.

I det følgende gennemgås de tre inderste niveauer med afsæt i undersøgelsens kvantitative og kvalitative analyser. Gennemgangen er organiseret efter hhv. de indre og ydre fysiske rammer.

5.2 De indre fysiske rammer

I dette afsnit fokuserer vi på hhv. lejligheden og botilbuddet som to særskilte niveauer, der har betydning for oplevelsen af trivsel og samfundsintegration.

5.2.1 Lejligheden

Lejlighedernes størrelse og stand udgør et væsentligt aspekt i forhold til beboernes mulighed for at skabe et hjem. På linje med dette ser vi, at større lejligheder, og at lejlighederne er i god stand, er forbundet med mere positive vurderinger af de fysiske rammer blandt lederne – for begge målgrupper. Det er imidlertid værd at have in mente, at beboerne lejer deres lejlighed på botilbuddet, og at beboernes økonomiske situation derfor kan have indflydelse på, hvor stor en lejlighed de kan have. Økonomiske forhold udgør imidlertid ikke et selvstændigt analyseelement i denne undersøgelse, hvor fokus har været på betydningen af de fysiske rammer. Med dette forbehold finder vi, at lejlighederne generelt er større for beboere med kognitive handicap end for beboere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder.

Hjemlighed og indflydelse på indretning af egen bolig er vigtig for at skabe hjem, som beboere trives i. Særligt omfanget af hjælpemidler har betydning for beboernes oplevelse af at kunne skabe et hjem, fordi hjælpemidler kan tage pladsen for andre genstande som eksempelvis en sofa eller et spisebord, som beboere forbinde med et hjem. I tråd med anden forskning peger undersøgelsen på, at muligheden for selv at kunne bestemme over, hvordan lejligheden skal indrettes og med hvad, har betydning for den oplevede trivsel blandt nogle beboere. Derudover viser de kvalitative analyser også, hvordan muligheden for at skabe hjem kan være i konflikt med de institutionelle rammer, hvorved der kan forekomme forhandlinger om, hvordan lejlighederne kan indrettes, og om områder, der egentlig ikke befinder sig inde i lejligheden, men udgør et tilstødende område umiddelbart uden for lejligheden, kan benyttes af beboere til personlige formål.

5.2.2 Botilbud

Størrelsen på et botilbud har længe været forbundet med diskussioner om institutionalisering. Vores undersøgelse viser, at målgruppen er væsentlig i den forbindelse. Færre beboere på afdelingen vurderes positivt af lederne for beboere med

kognitive og/eller fysiske handicap, mens flere beboere vurderes positivt blandt målgruppen med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Dette indikerer, at lidt større enheder potentielt kan bidrage til fællesskab, aktivitet og personaletilgængelighed, hvilket kan være værdifuldt for beboere, der profiterer af peer-interaktion og et mere dynamisk socialt miljø. Mindre enheder kan omvendt være til særlig gavn for beboere, der måske er særligt afhængige af støtte fra personale eller let påvirkes negativt af sansestimuli.

Botilbuddets rumlige organisering kan på forskellig vis understøtte eller udfordre beboernes oplevede trivsel, hvorfor et botilbuds planløsning spiller en afgørende rolle i forhold til betydningen af de indre fysiske rammer. For nogle beboere kan nærhed til personale være tryghedsskabende, fx at deres lejlighed er placeret tæt på fællesstue og -køkken, for andre kan det være udfordrende, fx på grund af støjniveauet. Rummenes relative placering har også betydning for, hvordan beboere og personale bevæger sig rundt på et botilbud, hvilket igen har indflydelse på, hvordan de interagerer med hinanden, hvilket helt fundamentalt former, hvordan hverdags- og arbejdslivet udspiller sig. Rummenes placering har desuden betydning for, hvordan grænsedragninger mellem private og offentlige rum finder sted, og derfor også for, hvordan normer for adfærd etableres, forhandles og reguleres.

Deltagelsesmuligheder og institutionslogikker formes og brydes i relation til botilbuddenes rumlige organisering. Rapportens kvalitative analyser indikerer således på linje med eksisterende dansk forskning (Jørgensen et al., 2022, 2023), at der fortsat kan identificeres institutionslignende forhold på botilbud i Danmark: For eksempel når personalet rapporterer om oplevelser med at gå "stuegang"; når der sker forhandlinger om adgang til forskellige rum, herunder personalekontoret; og ved sanktionering af beboernes adfærd, fordi den finder sted i rum, hvor denne adfærd anses for upassende. På den måde sameksisterer institutionslogikker med ambitionen om at sikre autonomi og selvbestemmelse, og strukturelle spændinger mellem muligheden for at skabe hjem og organiseringen af en arbejdsplads skaber i visse tilfælde konflikt og forhandling, mens det i andre tilfælde udgør hinandens forudsætning.

Personalerummets placering har vist sig at spille en afgørende rolle for, hvordan personalet organiserer deres interaktioner med beboerne, såvel som hvordan beboerne animeres til at orientere sig efter personalet på et botilbud. Undersøgelsen viser således, hvordan personalekontoret i nogle tilfælde fungerer som magnet for aktivitet, hvorved flere konflikter nogle gange opstår, mens det omvendt kan skabe og understøtte kontakt mellem beboere og personale, hvis det er tæt på. Undersøgelsen viser desuden, at personalet kan have forskellige strategier for, hvordan og hvornår de opholder sig på et personalekontor, hvilket indikerer, at kontoret udfylder flere funktioner. Det kan være arbejdsrum, opholdsrum, frokostlokale, et sted, hvor man trækker sig, men også et sted, hvor man står til rådighed.

Multifunktionelle rum udgør både en mulighed og en udfordring. Undersøgelsen viser, hvordan forskellige rum bliver søgt tilpasset til beboernes ønsker og behov. Et køkkenrum bliver til et opholdsrum, et kontor bliver til et krea-rum og en ekstra stue bliver til kombineret gamer- og wellnessrum. Fordelen ved sådanne tilpasninger er, at rummenes betydning og funktion kan skabes i overensstemmelse med beboernes behov og ønsker. Omvendt kræver det personaleressourcer at etablere, vedligeholde og regulere disse rum. Undersøgelsen viser også, at disse rum i langt overvejende grad kræver personalets involvering – beboerne benytter sjældent disse rum uden opfordring, understøttelse eller support fra personalet.

Organisering af aktiviteter, placeringen af fællesrum, indretningen af fællesrum, kulturen omkring brugen af fællesrum og normer, der regulerer adfærd i fællesrum, er alt sammen også noget, der er afgørende for beboernes trivsel på botilbud, men også for personalets pædagogiske arbejde. Hvor noget finder sted, er således med til at forme dette steds funktion og betydning: Afvikles der fx fællesaktiviteter i en opholdszone, transformeres denne zone fra et sted, hvor man kan opholde sig og måske slappe af, til et sted, hvor der forventes deltagelse og aktivitet. Sådanne forskydninger har betydning for, hvordan både personale og beboere orienterer sig på botilbuddet, hvilket ikke alene kan skabe nye muligheder for deltagelse, interaktion og trivsel, men også give grobund for nye konflikter, arbejdsgange og oplevelser af mistrivsel.

Den rumlige organisering påvirker sansestimuli og derfor også målgruppens oplevede trivsel. Gener fra støj fra naboer i beboernes lejligheder eller på fællesarealer kan medføre overstimulering og frustrationer for beboere og udfordre trivsel. Materialevalg er i den forbindelse et væsentligt parameter, ligesom mulighederne for afskærmning og visuelle synslinjer er betydningsfulde.

5.3 De ydre fysiske rammer

I dette afsnit fokuserer vi på hhv. nærområdet og samfundet som to særskilte niveauer, der har betydning for oplevelsen af trivsel og samfundsintegration.

5.3.1 Nærområde

Beboere kan have forskellige præferencer for, hvor de gerne vil bo i forhold til land eller by. Bredde i botilbudskapaciteten i forhold til botilbuddenes geografiske placering i landlige omgivelser eller i byområder er derfor central for at bidrage til trivsel blandt flest mulige beboere.

Adgang til nærmiljø og eventuelt omkringliggende faciliteter afhænger af botilbuddets geografiske placering: Et botilbud i byen har umiddelbart lettere tilgængelighed end botilbud på landet, hvor behovet for offentlig transport er afgørende. Mulighedsbetingelserne for at tilgå disse ting er således forskellige, men det betyder ikke, at et botilbud i byen nødvendigvis har bedre forudsætninger for at sikre samfundsintegration end et botilbud på landet. Undersøgelsen viser både, at beboerne kan have forskellige behov og ønsker til, hvordan de kan og vil deltage, og at der i et pædagogisk perspektiv kan være gode årsager til, at adgangen til visse faciliteter ikke skal være så let tilgængelige.

Målgrupper kan have forskellig gavn af adgangen til by- og landområder. Den kvantitative delundersøgelse indikerer således, at det kan være godt for beboere med sociale og psykiske handicap at være langt væk fra nogle faciliteter. Potentielt kan miljøer med lettere tilgængelighed virke overstimulerende eller udløsende for denne borgergruppe. For beboere med fysiske/kognitive handicap er sammenhængen den modsatte: Her har lederne større sandsynlighed for at vurdere, at de fysiske rammer understøtter det socialpædagogiske arbejde, hvis man er tæt på faciliteter. I tråd hermed viser den kvalitative undersøgelse, at beboere kan have stor glæde af selv at kunne tilgå nærområdets faciliteter, fx i forhold til indkøbsmuligheder. Undersøgelsen peger dog også på, at beboere kan have behov for støtte fra personale for at kunne anvende lokalområdets faciliteter, og at understøttelse fra personalet derfor kan være en forudsætning for samfundsintegration for mange beboere.

> Dokumentation

6 Metode

6.1 Kvantitative metoder

Denne rapport baserer sig på en række deskriptive analyser af de fysiske rammer på landets botilbudsafdelinger under servicelovens §§ 107-108 samt almenboliglovens § 105 med støtte efter servicelovens § 85. Vi har fokus på den samlede gruppe af afdelinger, men er også interesserede i at afdække eventuelle målgruppeforskelle, da borgere med forskellige forudsætninger kan forventes at variere både i behov og i forhold til, i hvilken grad de fysiske rammer understøtter deres behov. Derfor har vi i analyserne søgt at afdække eventuelle forskelle mellem afdelinger, hvor målgruppen er mennesker, der har kognitive handicap, og afdelinger, hvor målgruppen er mennesker med psykiske diagnoser og/eller sociale vanskeligheder uden kognitive funktionsnedsættelser. Vi undersøger løbende, om der er forskelle imellem de to målgrupper med χ^2 -test.

Afslutningsvist anvender vi desuden regressionsanalyser til at belyse sammenhænge mellem udformningen af de fysiske rammer på afdelingen og ledernes vurderinger af, at de fysiske rammer understøtter hhv. det socialpædagogiske arbejde, beboernes fysiske behov og beboernes sociale behov.

Regressionsanalyserne giver os mulighed for at se på sammenhænge og samtidig kontrollere for en række forhold, som kan påvirke den eller de sammenhænge, vi forsøger at undersøge. På den måde mindsker vi risikoen for at drage konklusioner på baggrund af spuriøse sammenhænge, der i virkeligheden skyldes et helt tredje forhold. Det er dog ikke alle forhold, vi kan kontrollere for i vores spørgeskemadata. Dertil skal man have for øje, at vi alene præsenterer et fagprofessionelt perspektiv i undersøgelsen af sammenhængen mellem de fysiske karakteristika, og hvorvidt de fysiske rammer understøtter hhv. det socialpædagogiske arbejde, beboernes fysiske behov og beboernes sociale behov. Det er således ikke borgernes trivsel eller sundhed, der undersøges, men lederens vurdering af de fysiske rammer på tilbuddet. Det kan tænkes, at resultaterne havde været anderledes, hvis regressionsanalysernes afhængige variabel havde repræsenteret et borgerperspektiv.

Som vi skriver i afsnit 3.2.1, har vi også udarbejdet en lineær sandsynlighedsmodel med ledernes vurdering af konfliktniveauet i afdelingen som udfaldsmål. Analysen viser delvist samme tendenser som de tre regressionsanalyser, dog med både mindre forklaringskraft (justeret R^2 -værdi) og færre signifikante sammenhænge. Af hensyn til overskuelighed rapporteres regressionsresultaterne her i metodeafsnittet. Der identificeredes ikke yderligere statistisk signifikante eller teoretisk relevante

sammenhænge, hvorfor vi bibeholder samme modelspecifikationer som i kapitlets resterende analyser. Vi undersøgte også konflikter mellem beboere og personale. Da analyserne kun i meget begrænset omfang viste sammenhæng mellem de fysiske rammer og konflikter mellem beboere og personale, rapporterer vi alene resultaterne for konflikter borgerne imellem, hvor variationen i data er større. Konfliktvariablen er dikotomiseret, således at koefficienterne kan fortolkes som ændringer i sandsynligheden (i procentpoint) for ugentlige konflikter i afdelingen.

Tabel 6.1 Lineær sandsynlighedsmodel med ugentlig konflikt mellem beboere som udfaldsmål

	Ugentlige konflikter ml. beboere
Størstedelen af tilbuddets lejligheder er mere end 30m ²	0,0143 (0,0307)
Lejligheder i god stand	-0,0967** (0,0294)
9-12 beboere i afdelingen	0,0295 (0,0413)
13 eller flere beboere i afdelingen	0,126** (0,0448)
Målgruppe: Beboere med psykiske/sociale udfordringer	-0,0782 (0,0563)
Interaktionsled: 9-12 beboere i afdelingen for målgruppen af beboere med psykiske/sociale udfordringer	-0,0212 (0,0624)
Interaktionsled: 13 eller flere beboere i afdelingen for målgruppen af beboere med psykiske/sociale udfordringer	-0,0745 (0,0658)
Lang afstand til lokale tilbud	0,0116 (0,0364)
Interaktionsled: Lang afstand til lokale tilbud – psykiske/sociale udfordringer	0,00268 (0,0551)
Beboerne har mulighed for selv at sætte deres præg på lejlighedernes interiør	0,00897 (0,0210)
Det er muligt fysisk eller visuelt at skærme beboere, fx fra andre beboere eller besøgende	-0,0216 (0,0186)
Der er gener fra støj i lejlighederne på grund af støj fra andre beboere eller besøgende	0,0509* (0,0200)
Der er gener fra lugt i lejlighederne (fx pga. andre beboere eller besøgende)	0,0478* (0,0187)
Beboerne har mulighed for selv at regulere temperaturen i deres lejligheder	0,0103 (0,0232)

Konstant	0,0207 (0,141)
Antal observationer	841
Justeret R^2	0,13

Anm.: Da konfliktniveauet forventes at variere med både målgruppe og funktionsniveau, inkluderes – foruden tilbudstype (\$), ejerform, beboernes aldersgruppe og personalets anciennitet – ledernes vurdering af beboernes støttebehov som kontrolvariabel i modellen.

Note: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

6.1.1 Latent klasseanalyse

Som afrunding på kortlægningen anvender vi – foruden de resterende beskrevne metoder – den latente klasseanalyse. Formålet er at reducere kompleksiteten i datamaterialet for på den måde at kunne udtale os mere overordnet om afdelingerne på tværs af en række samtidigt gældende forhold, udtrukket fra spørgeskemaundersøgelsen.

Den latente klasseanalyse er en modelbaseret skaleringsteknik, som hjælper os til at afdække mønstre og sammenhænge i data. I den latente klasseanalyse er en grundlæggende antagelse, at der eksisterer forskellige gensidigt udelukkende grupper i data, snarere end at man i højere eller mindre grad scorer højt på en underliggende faktor. Gennem metoden estimeres sandsynligheden for, hvordan man vil svare på de manifeste variable, givet ens tilhørsforhold til en latent klasse. Det er på baggrund af disse betingede sandsynligheder, at vi kan beskrive og forstå de forskellige latente klasser. At vi anvender denne metode gør, at vi på baggrund af analysen kan sige noget om størrelsen på de latente grupperinger i de danske botilbud.

Det er centralt, at valget af manifeste variable er styret af teori, da metoden alene påviser mønstre i data og derfor ikke siger noget om variabelenes relevans. Det er derfor essentielt, at vi tager udgangspunkt i forskningslitteraturen på området.

Flere studier har med afsæt i forskningslitteraturen på botilbudsområdet forsøgt at identificere en række overordnede dimensioner vedrørende de fysiske rammer og deres betydning for beboerne (Casson et al., 2021; J. Roos et al., 2022; Wright, Zeeman & Whitty, 2017). Hvordan de lægger niveauet for dimensionerne, er forskelligt¹¹, men langt hen ad vejen er de enige om to hovedområder: for det første en

¹¹ Wright et al. opstiller tre overliggende tematikker: housing design, location og neighbourhood. (Wright, Zeeman, Kendall et al., 2017). Roos et al. opstiller i alt seks overliggende tematikker: Residential concept, spatial organization, spatial character, furnishing and upholstery, climate, specific spaces. (J. Roos et al., 2022).

dimension om selve bygningen, herunder indretning, størrelse, arkitektonisk disposition, hjemlighed, lydforhold, lys, luftfugtighed samt beboernes muligheder for autonomi. For det andet en dimension om det omkringliggende miljø, herunder tilgængelighed, lokale tilbud og samfundsintegration. En tilsvarende todeling findes hos Casson et al. (2021), som i deres review opererer med kategorierne '*Building and Detail Scales*' og '*Community Scale*'.

Med afsæt i deres inddeling har vi udplukket relevante variable fra vores spørgeskemaundersøgelse (variablene fremgår af Figur 6.1). Disse variable anvender vi i den latente klasseanalyse.

Figur 6.1 Udvalgte variable og kategorisering på baggrund af forskningslitteraturen

Building and Detail Scales

- Er der fri mulighed for, at beboernes kærester eller ægtefæller kan opholde sig og overnatte?
- I hvilken grad vurderer du:
 - at borgerne har mulighed for selv at sætte deres præg på lejlighedernes interiør?
 - at borgerne har indflydelse på tidsstrukturen i deres lejligheder?
- I hvilken grad:
 - er der gener fra støj i lejlighederne på grund af støj fra andre beboere eller besøgende?
 - er der gener fra støj i lejlighederne på grund af støj fra omgivelserne omkring botilbuddet?
 - er der gener fra lugt i lejlighederne?
 - har beboerne mulighed for selv at regulere temperaturen i deres lejligheder?
 - er det muligt fysisk eller visuelt at skærme beboere, fx fra andre beboere eller besøgende?
- Har mere end halvdelen af lejlighederne egen indgang? Køkken? Flerrumsbolig?

Community scale

- Kan man komme til afdelingen med offentlig transport?
- Hvor langt er der fra afdelingen til: Nærmeste tilgængelige dagligvarebutik? Nærmeste restauration? Nærmeste kulturtilbud? Nærmeste tilbud for fritidsaktiviteter?
- Hvilken type af område ligger afdelingen i?
- Skiller bygningen sig ud fra andre bygninger i nabolaget?
- Ligger afdelingen inden for en radius af 1 km til et eller flere andre botilbud?
- Hvor mange beboere har afdelingen aktuelt?
- Hvor mange afdelinger er placeret i bygningen?

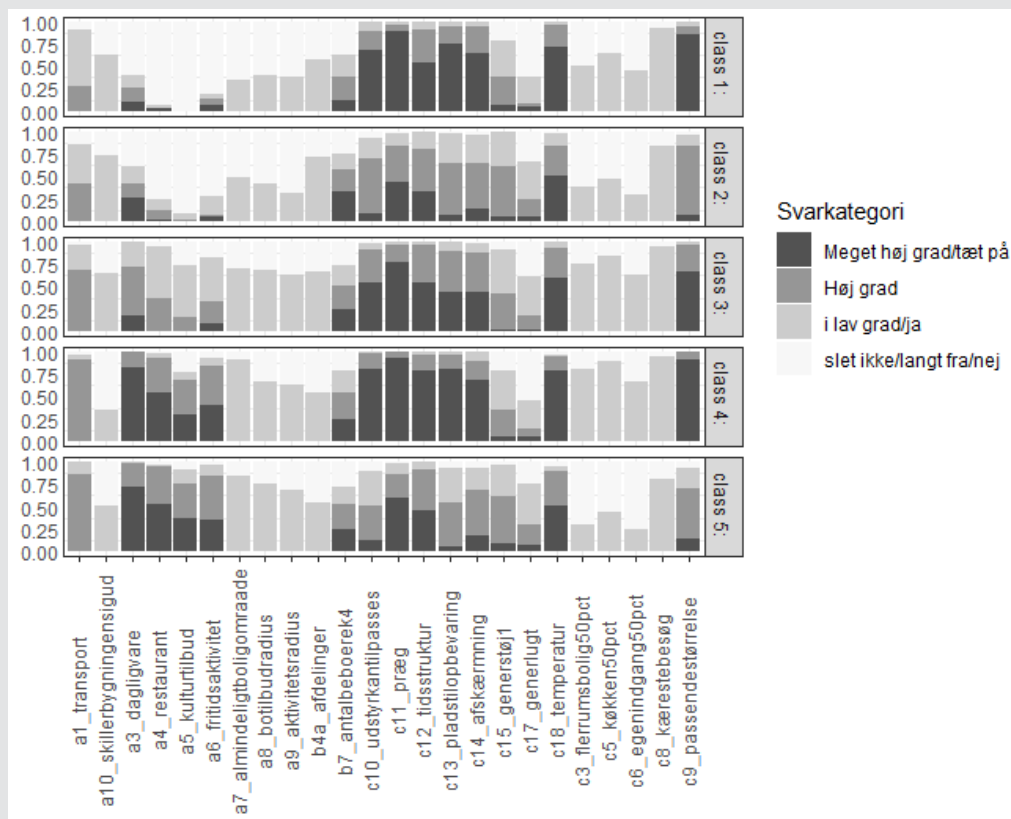
Anm.: Inddelingen af spørgeskemavariabeler tager udgangspunkt i Cassons og medforfatteres (2021) overordnede opdeling af relevante faktorer for de fysiske rammer til mennesker med funktionsnedsættelse. Det er således vores operationalisering af variablerne i de givne kategorier.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

At metoden er modelbaseret betyder, at antallet af underliggende latente klasser ikke defineres af os, men udregnes på baggrund af forskellige modellers fit på data. Her udvælges den model med den laveste BIC-værdi, da denne har den største informationsværdi i form af størst mulige forudsigelsesevne med færrest mulige klasser (Collins & Lanza, 2010; Karlson, 2017). Den model, der bedst balancerer statistisk kvalitet og enkelthed (laveste BIC-værdi), består af fem klasser og er beregnet på et analyseudvalg bestående af 730 afdelinger. Den latente klasseanalyse estimerer sandsynligheden for, hvordan der svares på de enkelte variable, givet tilbuddets

tilhørsforhold til en latent klasse. Det er disse betingede sandsynligheder, der gør det muligt at beskrive og fortolke de enkelte klasser – se Figur 6.2.

Figur 6.2 Latent klasseanalyse – betingede fordelinger på inkluderede variable givet klassetilhørsforhold. Model med fem klasser.

Anm.: Alle variable går fra lav/negativ til høj/positiv. Hvis der er færre udfald end fire, starter det fra hvid og går derfra. Fx a7, a8, a9, c3, c5, c6 og c8: Variable, der alene har to udfald vises alene med hvid = nej og grå = ja.
a1, a10, a3, a4, a5, og a6: Spørgsmålene omkring afstand går fra tæt til langt væk. Det vil sige, at jo mørkere, des tættere på. a1 har kun tre udfald.
For variablene c10, c11, c12, c13, c14, c15, c17, c18 og c9 gælder det, at de går fra slet ikke til høj grad. Det vil sige at jo mørkere, des mere positivt.

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Samlet set er det tydeligt, at klasserne grupperer sig med udgangspunkt i hhv. geografisk placering og graden af mulighed for selvstyring. Dette er ikke så overraskende, når man tager udgangspunkt i vores teoretiske afsæt i 'building scales' og 'community scale' for valg af variable. At tilbuddene fordeler sig empirisk omkring de to 'akser' understøtter relevansen af den teoretiske inddeling, som benyttes af Casson et al. (2021) – også i en dansk kontekst.

6.2 Kvalitative metoder

Formålet med den kvalitative delanalyse er at belyse, hvilken betydning de fysiske rammer har for beboernes oplevede trivsel og samfundsintegration samt for det socialpædagogiske arbejde, herunder interaktionerne mellem personale og beboere. Denne del af undersøgelsen har både et *indadrettet perspektiv*, der retter sig mod (oplevelsen og brugen af) de fysiske rammer i botilbuddet, herunder de rum, som botilbuddet består af, og et *udadrettet perspektiv*, der orienterer sig mod betydningen af boligens placering i det øvrige nærmiljø og lokalområde. I forbindelse med dataindsamlingsprocessen har vi været inspireret af Pink og Morgans (2013) begreb om det *etnografiske sted*. Et etnografisk sted kan strække sig ud over de fysiske rammer, hvorved en bredere, mere distribueret geografi kan vise sig relevant i forhold til botilbuddet. Vi betragter således de fysiske rammer, det byggede miljø og det omkringliggende nabolag såvel som andre geografiske lokationer som en del af det samme etnografiske sted.

Det intensiverede fokus på de fysiske rammers betydning har indebåret, at vi placerer os selv i centrum af dataindsamlingsprocessen fra begyndelsen og engagerer deltagerne i projektet med denne intention tydeligt erklæret (Pink & Morgan, 2013). Forud for undersøgelsens kvalitative dataindsamling fremsendtes beskrivelser af denne intention i form af et oplysningsbrev til hhv. personale og beboere. Ambitionen med tydeligt at deklarere vores interesser i undersøgelsen var at animere beboere og personale til at overveje aspekter af deres hverdag, som de ikke nødvendigvis aktivt reflekterer over. Ofte tages betydningen af de fysiske rammer for givet, og det at orientere om undersøgelsens specifikke interesse i netop det var vigtigt som led i forberedelserne til dataindsamlingen.

Den kvalitative delundersøgelse består af observationer og kvalitative interviews med hhv. beboere, pårørende, medarbejdere og ledere på fire forskellige botilbud for borgere med kognitive og i nogle tilfælde også fysiske funktionsnedsættelser. Vi har besøgt botilbud under servicelovens §§ 107-108 samt almenboliglovens § 105 med støtte efter servicelovens § 85.

En central etisk overvejelse forbundet med dataindsamlingsprocessen var løbende at sikre informeret samtykke fra personale og beboere, især i forbindelse med observationer og rundvisninger.

6.2.1 Casestudie

Med afsæt i principperne for såkaldt *korttids-etnografi* (Pink & Morgan, 2013) udføres todages casebesøg på fire botilbud. Korttids-etnografi er kendetegnet ved at tage en mere bevidst og fokuseret tilgang til dataindsamling end ved det langvarige

feltarbejde forbundet med mere klassisk etnografi. Målet, hævder Pink og Morgan (2013), er at drage fordel af en mere intensiv dataproduktionsproces.

I denne undersøgelse har det betydet, at vi har brugt flere metoder i forbindelse med casebesøgene, og at ledere, personale og beboere, for så vidt muligt, er blevet orienteret om vores undersøgelsesfokus for på den måde at maksimere mulighederne for at få indsigt i, hvilken betydning de fysiske rammer har for trivsel og samfundsintegration. Pink og Morgan supplerer ofte de korttids-etnografiske nedslag med sensoriske og interaktive metoder. Som led i casebesøgene og med inspiration fra *photovoice* (Wang & Burris, 1997), en metode til at inddrage og involvere deltagerne i at producere relevant data til en forskningsproces, havde vi derfor planlagt at bede beboere om at tage billeder af genstande eller steder, som de synes godt eller mindre godt om. Formålet med dette var at give dem mulighed for at identificere betydningen af de fysiske rammer for dem. Det viste sig dog ganske udfordrende at få beboere til selvstændigt at tage fotografier på en smartphone, som vi havde forberedt til formålet og medbragt. I enkelte tilfælde lykkedes det beboere selv at tage fotografier, i andre tilfælde forsøgte vi at tage fotografier af ting og steder, som de identificerede som betydningsfulde i løbet af en rundvisning. Selvom de få billeder, der blev taget, gav nogle umiddelbart overraskende og interessante indsigter – eksempelvis at flere beboere tog billeder af personale, når de blev bedt om at fotografere ting eller steder, som *de synes godt om*, hvilket indikerer, hvor vigtige personalet er for beboerne – var datagrundlaget ikke stærkt nok til at indgå som en del af den kvalitative analyse. Der er dog et potentiale for at benytte *photovoice* til at involvere beboere og personale endnu mere i undersøgelsen af de fysiske rammer på botilbud, men det kræver mere tid til at etablere relationer til deltagerne, til at genbesøge billedmaterialet sammen efterfølgende og til at forberede deltagerne på, hvordan og med hvilket formål billederne skal tages.

Casebesøgene blev planlagt i samarbejde med botilbudsledelsen og fandt sted i hhv. maj, august og september 2025.

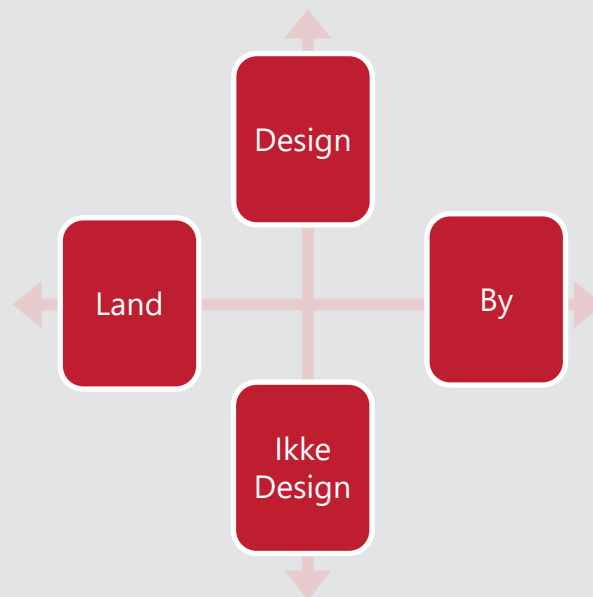
Kriterierne for at udvælge fire botilbud til casebesøg i projektets kvalitative del er pga. den manglende konsensus i litteraturen alene foretaget ud fra projektets empiriske fokus. Botilbuddene er således blev udvalgt på basis af viden fra projektets kvantitative delundersøgelse. Selektionskriterierne er udvalgt på basis af projektets interesse i at undersøge betydningen af design/det byggede miljø for beboeres trivsel samt af botilbuddets fysiske placering for beboernes samfundsintegration.

På basis af survey-besvarelsenerne identificerede vi relevante botilbud ud fra to dimensioner: design og geografisk placering. Dimensionen 'design' dækker over, hvorvidt botilbud er bygget efter designmæssige principper, mens 'placering' indbefatter botilbuddets fysiske afstand til en række fornødenheder. Sigtet med casebesøgene var at generere viden om, hvordan forskellige fysiske rammer (indre og ydre) muliggør

trivsel og samfundsintegration, og hvilken betydning de havde for interaktioner mellem personale og beboere. For at få indsigt i betydningen af forskellige fysiske rammer udvalgte vi casene ud fra 'maximum variation' (Flyvbjerg, 2006) på hver af dimensionerne design og placering. Ét botilbud repræsenterer således kategorien 'design og tæt på fornødenheder', og de andre tre botilbud de resterende kategorier. Figur 6.3 illustrerer de anvendte dimensioner til udvælgelse af casestudier.

Vi har desuden valgt at fokusere på botilbud bygget efter 2010 for at få identificeret aktuelle botilbud. 2010 er blevet valgt, fordi det er efter kommunalreformen i 2007 og et årti efter beslutningen (1998) om at afvikle institutionsbegrebet i lovgivning.

Figur 6.3 Dimensioner til udvælgelse af botilbud til kvalitative casestudier: design og geografisk placering

Kilde: VIVE.

Formålet med den kvalitative undersøgelse er ikke at sammenligne botilbuddene, at opnå komparation mellem dem, men i stedet at få indblik i, hvordan beboere, personale og pårørende oplever de forskellige botilbuds fysiske rammer. Derfor valgte vi også at beskrive tre typer af botilbud, hvad angår ruminddeling, til at indfange nogle generelle karakteristika.

Casebesøgene blev organiseret således, at to VIVE-medarbejdere stod for casebesøgene med ansvar for dataindsamling to steder hver. Besøgene bestod af kvalitative interviews med botilbudslederen, gruppe- og/eller individuelle interviews med udvalgt personale, *rundvisninger* på botilbuddet med personale og beboere, der blev

optaget på diktafon, observationer af fællesområder og måltidssituationer, som blev dokumenteret i feltnoter, samt telefoninterviews med pårørende, hvor beboerne havde udfordringer med at kommunikere verbalt med os.

Boks 6.1 Indhold ved casebesøg

Todages casebesøg

- Interview med botilbudsleder
- Gruppe- eller individuelle interviews med personale
- Rundvisning på botilbud med beboere
- Rundvisning på botilbud med personale
- Deltagerobservation af fællesområder og måltidssituation.

Ud over ovennævnte metoder, og i samklang med dataindsamlingsprocessen, benyttede vi plantegninger, hvor disse kunne udleveres, i interviewene med personale. Plantegningerne blev brugt til, at personalet sammen kunne orientere sig mod det byggede miljø og den rumlige organisering af botilbuddet.

Valget af metoder i forbindelse med casebesøgene indebærer en række begrænsninger, der særligt knytter sig til den relativt korte varighed af besøgene. Længerevarende etnografiske ophold på bostederne kunne have bidraget til et mere dybdegående indblik i, hvordan hverdagslivet formes i samspil med de fysiske rammer. En længere tilstedeværelse ville ligeledes have styrket mulighederne for at anvende *photovoice* som led i dataindsamlingen, idet der i højere grad ville have været mulighed for at opbygge relationer – særligt til beboerne. En sådan relationsopbygning kunne have skabt et stærkere grundlag for dialog med beboerne, muliggjort adgang til flere af deres private boliger og i højere grad involveret dem som medforskere i en proces, hvor beboernes perspektiver ofte er begrænset repræsenteret.

6.2.2 Interviews

Formålet med de kvalitative interviews var at udforske forskellige forståelser af og perspektiver på betydningen af de fysiske rammer for trivsel og samfundsintegration. Interviewene blev hovedsageligt gennemført i forbindelse med casebesøg, men blev i enkelte tilfælde gennemført virtuelt.

Interviewene havde en varighed på omkring 1 time med personalet, og meget afhængig af længden på rundvisningerne med beboere varede de 'gående interviews' (Evans & Jones, 2011) omkring 30 minutter.

Boks 6.2 Interviewtemaer

Fokusområder:

- Hvilken rolle spiller de fysiske rammer for beboernes fysiske behov
- Hvilken rolle spiller de fysiske rammer for beboernes sociale behov
- Hvilken rolle spiller bostedets geografiske placering i forhold til at kunne tilgå omkringliggende tilbud
- Hvilken rolle spiller de fysiske rammer for personalets socialpædagogiske indsatser.

Plantegningerne blev brugt til at orientere personalet mod den rumlige organisering af botilbuddet, herunder de fysiske rammers betydning for interaktioner mellem personale og beboere såvel som mellem beboere. Plantegningerne muliggjorde således en samtale om betydningen af, *hvor* noget finder sted. Nogle af de *prompts*, der blev brugt i interviewene i forbindelse med brug af plantegningen, var:

- Hvilke rum er der på botilbuddet?
- Hvor er rummene placeret? Er denne placering god/dårlig? Er der fordele og ulemper ved placeringen?
- Hvad sker der i disse rum? Er der fordele og ulemper ved rummene i forhold til disse aktiviteter?
- Hvem har adgang til rummene?

Formålet med at bruge plantegningerne i interviewsituationerne var således at få stedsspecifikke beskrivelser af, hvilken betydning de fysiske rammer har.

6.2.3 Observationer og rundvisninger

Observationer fandt typisk sted imellem interviews, og når der ikke var rundvisninger eller anden planlagt interaktion med enten beboere eller personale. Observationer blev nedfældet i noter (R. M. Emerson et al., 2011) og efterfølgende skrevet op. Vi havde fokus på at observere alle botilbuddenes centrale rum, fra beboernes lejligheder, hvis vi blev inviteret ind i disse, til fællesområder og personalekontorer. Et centralt nedslagspunkt for observationerne var desuden måltidssituationer. Måltidssituationer er centrale for mange botilbud. Formålet med måltidssituationer kan ud over at spise mad være at træne forskellige sociale færdigheder. Typisk foregår de i botilbuddenes fællesområder og sammen med andre beboere og personale. Formålet med at observere måltidssituationerne var at observere, hvordan rum og beboere organiseres og organiserer sig under en central og for manges vedkommende fælles aktivitet. Det er desuden en situation, der ofte kan være forbundet med udfordrende gruppedynamikker blandt beboere, hvorfor vi var interesserede i at undersøge, om de fysiske rammer havde indflydelse på dette.

Ud over den rumlige organisering af måltidssituationen, herunder hvordan grænserne mellem det private og det offentlige bliver forhandlet, var det især også interaktionerne mellem de tilstedeværende i lyset af de fysiske rammer, der var i fokus. Det gjaldt på gangarealer som i køkken og aktivitetsrum.

Vi organiserede *rundvisninger* med personale og beboere som en måde at få indsigt i betydningen af botilbuddenes forskellige rum, samtidig med at vi kunne stille spørgsmål til, hvad disse rum blev brugt til, og hvordan de oplevedes i hverdagen. Rundvisninger blev så vidt muligt optaget på diktafon.

6.2.4 Analytisk tilgang

Med udgangspunkt i interessen for at undersøge de fysiske rammers betydning for trivsel og samfundsintegration har den analytiske tilgang været styret af intentionen om at afdække netop det.

Feltnoter og interviewtransskriptioner er uploadet til NVivo-software og efterfølgende kodet med afsæt i et på forhånd udviklet kodetræ. Kodetræet bestod af tre overordnede koder (Trivsel og ensomhed, Samfundsintegration og Design og rumlig organisering) og en række underkategorier, der tematiserer aspekter af disse (fx Fællesskab og rumfordeling, Adgang og mobilitet og Lys, lugt og lyd). Analysens eksplicite fokus på betydningen af de fysiske rammer gav mulighed for på forhånd at definere de overordnede tre koder, hvorved kodeprocessen hurtigt indsnævredes, men i arbejdet med at gennemgå datamaterialet på tværs af cases udviklede og ekspanderede vi antallet af underkoder, og koder som 'præferencer',

'tilhørsforhold' og 'materialer og møblement' kom til. Denne proces gav plads til åben kodning (R. M. Emerson et al., 2011) af materialet efterfulgt af mere fokuseret kodning (Charmaz, 2006), der sidenhen gav anledning til organiseringen af den kvalitative analyse efter de forskellige fysiske rum.

7 Data

7.1 Spørgeskemadata

Rapportens kvantitative analyser baserer sig på spørgeskemadata indhentet af VIVE i september og oktober måned 2024. Spørgeskemaet er sendt til lederne af samtlige afdelinger af landets botilbud efter servicelovens §§ 107-108 samt almenboliglovens § 105 med støtte efter servicelovens § 85.

Populationen er baseret på et udtræk fra tilbudsportalen, tilvejebragt af Social- og Boligministeriet. I alt 2.692 afdelingerne indgik i udtrækket, hvoraf 13 afdelinger ikke indgik i undersøgelsen, da de har hemmelig adresse.

Afdelingerne kan have flere paragraffer tilknyttet. For eksempel kan et tilbud primært være kategoriseret som et børne- og ungehjem efter barnets lov § 43, stk. 3, men også tilbyde få midlertidige voksenpladser efter servicelovens § 107 til unge i overgangen til voksenlivet.¹² Kriteriet for, om et tilbud indgår i udtrækket fra tilbudsportalen, er, at mindst én af undersøgelsens tre paragraffer indgår i beskrivelsen af tilbudstypen. Efter udsendelse meldte flere ledere tilbage, at de alene tilbød indsatser til børn, hvorfor disse er trukket ud af undersøgelsen. Populationen endte med at bestå af i alt 2.644 afdelinger.

Spørgeskemaet er udsendt på afdelingsniveau, hvor en afdeling typisk består af et antal private boliger med fælles opholdsrum (fx stue og køkken) samt tilknyttet personale. Det indebærer, at den samme leder i nogle tilfælde er blevet kontaktet flere gange, hvis et tilbud rummer flere afdelinger – i enkelte tilfælde mere end 16 gange. Lederne har i den forbindelse haft mulighed for at videresende spørgeskemaet til anden relevant ledelse på tilbuddet.

Vi har desuden modtaget henvendelser fra ledere, der har ønsket kun at indsende én besvarelse på vegne af flere afdelinger. Dette har eksempelvis været tilfældet, hvor et tilbud består af flere identiske etager på samme matrikel. I sådanne tilfælde har vi duplikeret besvarelsen, så den svarer til det faktiske antal afdelinger.

Omvendt indeholder datamaterialet enkelte afdelinger med et meget højt antal boliger (op til 200). Dette skyldes sandsynligvis, at nogle tilbud har indrapporteret oplysninger på tilbudsniveau – og ikke afdelingsniveau – i tilbudsportalen. På grund af

¹² Et eksempel fra udtrækket: Midlertidigt botilbud, § 107; Børne- og ungehjem som opholdssted, § 43, stk. 1, nr. 6, og stk. 3; Beskyttet beskæftigelsestilbud, § 103; Længerevarende botilbud, § 108; Aktivitets- og samværstilbud, § 104.

det store antal afdelinger på landsplan har det ikke været muligt systematisk at validere disse oplysninger. Vi vurderer dog, at datagrundlaget samlet set og i gennemsnit giver et retvisende billede af de fysiske rammer på afdelingsniveau i Danmark.

For at sikre en relativ høj svarprocent udsendte vi i alt to rykkermails. Derudover kontaktede vi telefonisk de afdelinger, som endnu ikke havde besvaret spørgeskemaet efter første rykker, for at minde dem om undersøgelsen. Undersøgelsen resulterede i en svarprocent på 40,1 % (1.060) fuldt gennemførte besvarelser og 7,9 % (209) delvist gennemførte besvarelser. I alt bor der cirka 15.500 beboere efter servicelovens §§ 107-108 samt i almene boliger efter almenboliglovens § 105 med støtte efter servicelovens § 85 på de afdelinger, der deltog i undersøgelsen.

7.1.1 Målgruppeinddeling

Som beskrevet i afsnit 2.1.1 blev afdelingslederne bedt om at angive afdelingens primære målgruppe ud fra fire svarmuligheder: borgere med hhv. fysisk handicap eller sygdom, kognitivt handicap eller sygdom, psykiske vanskeligheder og/eller sindslidelse samt sociale vanskeligheder. Tabel 7.1 viser fordelingen af svarene. Det fremgår, at 15 ud af 16 mulige kombinationer blev anvendt.

Både forskningsreviews om fysiske rammer på botilbud og dansk socialpolitik opererer ofte med en overordnet målgruppeinddeling, hvor der skelnes mellem borgere med kognitive funktionsnedsættelser og borgere med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Denne brede opdeling harmonerer med vores data, idet de fire største kombinationsgrupper — tilsammen omfattende 63 % af afdelingerne — svarer til denne todeling.

En betydelig andel af afdelingerne omfatter dog målgrupper, der går på tværs af denne overordnede opdeling, eksempelvis borgere med både kognitive handicap samt psykiske og sociale vanskeligheder. I disse tilfælde valgte vi at prioritere kognitive handicap, således at alle afdelinger, hvor afdelingslederen angav, at borgere med kognitivt handicap eller sygdom indgik i målgruppen, blev kodet i denne gruppe.

For at vurdere betydningen af denne prioritering gennemførte vi en alternativ, omvendt kodning, hvor afdelinger med tværgående målgrupper i stedet blev placeret i gruppen med psykiske og/eller sociale vanskeligheder. Ved denne kodning skiftede 30 % af afdelingerne gruppe.

Analyser viste, at den oprindelige kodningsstrategi – som prioriterer kognitive funktionsnedsættelser – gav en mere analytisk informativ gruppering. Denne opdeling indfanger tydeligere forskelle i, hvordan det byggede miljøes karakteristika relaterer sig til beboernes fysiske og sociale behov samt til organiseringen af det social-

pædagogiske arbejde på tværs af målgrupper. På denne baggrund præsenteres rapportens resultater med udgangspunkt i denne målgruppeopdeling.

Tabel 7.1 Målgrupper på botilbudsafdelinger. Antal og andel (%).

		Antal afdelinger	Andel
1	Kognitive handicap	262	23 %
2	Psykelige og sociale vanskeligheder	159	14 %
3	Psykelige vanskeligheder	157	14 %
4	Fysisk og kognitivt handicap	134	12 %
5	Kognitive handicap, psykiske og sociale vanskeligheder	112	10 %
6	Fysiske og kognitive handicap, psykiske og sociale vanskeligheder	89	8 %
7	Sociale vanskeligheder	48	4 %
8	Kognitive handicap og psykiske vanskeligheder	47	4 %
9	Kognitive handicap og sociale vanskeligheder	39	4 %
10	Fysiske og kognitive handicap, psykiske vanskeligheder	37	3 %
11	Fysiske og kognitive handicap, sociale vanskeligheder	18	2 %
12	Fysiske handicap	12	1 %
13	Fysiske handicap og psykiske vanskeligheder	7	1 %
14	Fysiske handicap og sociale vanskeligheder	3	0 %
15	Fysiske handicap, psykiske vanskeligheder og sociale vanskeligheder	1	0 %
	Total	1.125	100 %

Kilde: VIVEs spørgeskemaundersøgelse om fysiske rammer på botilbud 2024.

Litteratur

- Altermark, N. (2017). The post-institutional era: Visions of history in research on intellectual disability. *Disability & Society*, 32(9), 1315–1332.
- Bertelli, M., Salvador-Carulla, L., Lassi, S., Zappella, M., Ceccotto, R., Palterer, D., de Groef, J., Benni, L., & Prodi, P. R. (2013). Quality of life and living arrangements for people with intellectual disability. *Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities*, 7(4), 220–231.
- Bigby, C., & Beadle-Brown, J. (2018). Improving quality of life outcomes in supported accommodation for people with intellectual disability: What makes a difference? *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 31(2), 182–200.
- Bigby, C., Clement, T., Mansell, J., & Beadle-Brown, J. (2009). "It's pretty hard with our ones, they can't talk, the more able bodied can participate": Staff attitudes about the applicability of disability policies to people with severe and profound intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(4), 363–376.
- Bonfils, I. S., & Frandsen, A. K. (2023). Botilbudsarkitektur som en prisme for menneskesyn. In A. K. Frandsen, I. S. Bonfils, & L. Olsen (Eds.), *Universelt design: Tværdisciplinære perspektiver i teori og praksis* (pp. 33–52). Aalborg Universitetsforlag.
- Bonfils, I. S., & Olsen, L. (2016). Handicap: skabes i menneskers møde med omverdenen. In I. H. Møller & J. E. Larsen (Eds.), *Socialpolitik* (4., pp. 347–370). Hans Reitzels Forlag.
- Casson, J., Hamdani, Y., Dobranowski, K., Lake, J., McMorris, C., Gonzales, A., Lunskey, Y., & Balogh, R. (2021). Housing design and modifications for individuals with intellectual and developmental disabilities and complex behavioral needs: Scoping review. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 18(3), 217–228.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory*. SAGE.
- Collins, L. M., & Lanza, S. T. (2010). *Latent Class and Latent Transition Analysis: With Applications in the Social, Behavioral, and Health Sciences*. Wiley.
- Cramer Jensen, D., Holm Enemark, M., Røgeskov, M., & Fynbo, L. (2021). *Brugertilfredshedsundersøgelse på det specialiserede voksenområde: Tilfredshed med den socialpædagogiske støtte på botilbud, botilbudslignende tilbud eller i eget hjem*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Dalsgaard, C. T., & Lemvig, K. (2025). *Større efterspørgsel og stigende udgifter: Det ved eksperterne om udviklingen på botilbudsområdet*. Socialmonitor. <https://socialmonitor.dk/nyheder/art10321254/Det-ved-eksperterne-om-udviklingen-pa-botilbudsområdet>
- Det Centrale Handicapråd. (2017). *FN's konvention om rettigheder for personer med handicap*. Det Centrale Handicapråd.
- Svanelöv, E. (2020). An observation study of power practices and participation in group homes for people with intellectual disability. . *Disability & Society*, 35(9), 1419–1440.
- Ekspertudvalget på socialområdet. (2024). *Anbefalinger til en bæredygtig faglig og økonomisk udvikling på socialområdet. Endelig rapport*.
- Emerson, E., Hatton, C., & Robertson, J. (2014). Perceptions of neighbourhood quality, social and civic participation and the self rated health of British adults with intellectual disability: cross sectional study. *BMC Public Health*, 14(1), 1252.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes* (2nd ed.). The University of Chicago Press.
- Engen, M. (2014). *Professionel praksis i botilbud for mennesker med udviklingshæmning: Om den daglige kamp for (en menneskelig) omsorg*. Aalborg Universitetsforlag.
- Evans, J., & Jones, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography*, 31(2), 849–858.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245.
- Folker, A. P., Sandø, N., & Koushede, V. (2024). Hvad er trivsel? In Wellbeing Economy Netværket (Ed.), *Fremtidens økonomi i Danmark? Om definition, fundament og muligheder med en trivselsøkonomi i Danmark* (pp. 20–28). Wellbeing Economy Netværket.
- Friesinger, J. G., Topor, A., Bøe, T. D., & Larsen, I. B. (2019). Studies regarding supported housing and the built environment for people with mental health problems: A mixed-methods literature review. *Health and Place*, 57, 44–53.
- Gammeltoft, B. C. (2009). *Sansestimulering for at bedre sanseintegration hos voksne: En praksisbeskrivelse*. Gammeltoft.

- Glavind, N., & Pade, S. (2024). *Hvilke bosteder klarer sig bedst? Undersøgelse af bosteder for voksne. 2. delrapport*. Bureau 2000 – Analyse og forskning.
- Grönvik, L. (2007). *Definitions of Disability in Social Sciences: Methodological Perspectives*. Acta Universitatis Upsaliensis.
- Heller, T., Miller, A. B., & Hsieh, K. (2002). Eight-year follow-up of the impact of environmental characteristics on well-being of adults with developmental disabilities. *Mental Retardation*, 40(5), 366–378.
- Hou, K., Liu, X., Kong, Z., Wang, H., Lu, M., & Hu, S. (2023). Impacts of corridor design: An investigation on occupant perception of corridor forms in elderly facilities. *Frontiers of Architectural Research*, 12(6), 1047–1064.
- Jensen, M. C. F., Rasmussen, P. S., Røgeskov, M., Berger, N. P., Fischer, R. H., & Olsen, L. (2024). *Socialpædagogisk arbejde: Dilemmaer og muligheder – Inspiration til at undersøge og udvikle borgerens rum for selv- og medbestemmelse i praksis*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Jørgensen, A. S., Dalhoff, M., & Merrild, M. B. (2022). Botilbud og institutionalisering for voksne med udviklingshæmning. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 25(1), 63–72.
- Jørgensen, A. S., Dalhoff, M., Merrild, M., & Frilev, T. R. (2023). Institutionaliserede botilbud for voksne med udviklingshæmning. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 26(2), 40–50.
- Karlson, K. B. (2017). Latent Klasseanalyse. In M. Frederiksen, P. Gundelach, & R. S. Nielsen (Eds.), *Survey*. Hans Reitzels Forlag.
- Kenkmann, A., Poland, F., Burns, D., Hyde, P., & Killett, A. (2017). Negotiating and valuing spaces: The discourse of space and 'home' in care homes. *Health and Place*, 43, 8–16.
- Kirkebæk, B. (2001). *Normaliseringens periode: Dansk åndssvageforsorg 1940-1970 med særligt fokus på forsorgschef NE Bank-Mikkelsen og udviklingen af Statens Åndssvageforsorg 1959-1970*. SocPol.
- Kirkebæk, B. (2010). *Almagt og afmagt: Specialpædagogikkens holdninger, handlinger og dilemmaer*. Akademisk Forlag.
- Kirkebæk, B. (2022). *Da de åndssvage blev farlige*. Lindhardt og Ringhof.
- Kittelsaa, A. M., & Tøssebro, J. (2011). *Store bofellesskap for personer med utviklingshemming: Noen konsekvenser*. NTNU Samfunnsforskning.

- KL. (n.d.). *Botilbudsarkitektur og indretning: Inspiration til kommuner*.
<https://www.kl.dk/social/botilbudsarkitektur-og-indretning>
- KL. (2025). *Målgruppe*. <https://www.kl.dk/social/botilbudsarkitektur-og-indretning/maalgruppe>
- Københavns Kommune, & Byggeri København. (2024). *Københavns Kommunes Principfunktionsprogram for Socialforvaltningens botilbud*. Københavns Kommune.
- Lessel, S. (2024). *Kommuner låner millioner til nye botilbudspladser for at sælge dem til andre kommuner*. Altinget Kommunal. <https://www.altinget.dk/kommunal/artikel/kommuner-laaner-millioner-til-nye-botilbudspladser-for-at-saelge-dem-til-andre-kommuner>
- Lev. (2022). *Kvalitet i indsatsen for voksne med udviklingshandicap i botilbud: En rundspørge blandt pårørende – februar 2022*. Lev – Livet med udviklingshandicap.
- Lev. (2024). *At bo for sig selv sammen med andre: Idealboliger for mennesker med udviklingshandicap*. Lev – Livet med udviklingshandicap.
- Luckhurst, R. (2019). *Corridors: Passages of Modernity*. Reaktion Books.
- Mansell, J. (2006). Deinstitutionalisation and community living: Progress, problems and priorities. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 31(2), 65–76.
- Mansell, J., & Beadle-Brown, J. (2009). Dispersed or clustered housing for adults with intellectual disability: A systematic review. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34(4), 313–323.
- Möhn, A., Roos, J., & Mulder, A. (2022). *A new approach to the living environment of people with intellectual disabilities and severe behavioural problems in long-term care*. ARCH22 'Enabling health, care and well-being through design research' 5th Architecture Research Care and Health Conference.'
- Mueller-Schotte, S., Huisman, E., Huisman, C., & Kort, H. (2022). The influence of the indoor environment on people displaying challenging behaviour: A scoping review. *Technology and Disability*, 34(3), 133–140.
- Olin, E., & Jansson, B. R. (2008). Common areas in group homes: Arenas for different interests? *European Journal of Social Work*, 11(3), 251–265.
- Orrell, A., McKee, K., Torrington, J., Barnes, S., Darton, R., Netten, A., & Lewis, A. (2013). The relationship between building design and residents' quality of life in extra care housing schemes. *Health and Place*, 21, 52–64.

- Pedersen, J., & Christiansen, L. G. (2024). *Den gode indflytning: Et samarbejde mellem Kolding Kommune & Designskolen Kolding*. Designskolen Kolding.
- Pink, S., & Morgan, J. (2013). Short-term ethnography: Intense routes to knowing. *Symbolic Interaction*, 36(3), 351–361.
- Quesada-Cubo, M. Á., Iáñez-Domínguez, A., & Díaz-Jiménez, R. M. (2025). Inclusive housing environments for people with intellectual disabilities: Systematic review of characteristics and influencing factors. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 38(6), 1–23.
- Reavey, P., Brown, S. D., Ravenhill, J. P., Boden-Stuart, Z., & Ciarlo, D. (2022). Choreographies of sexual safety and liminality: Forensic mental health and the limits of recovery. *SSM - Mental Health*, 2, 1–11.
- Røgeskov, M., Karmsteen, K., & Jensen, Didde. Cramer. (2018). *Voksne med udviklingshæmning og udadreagerende adfærd: En kortlægning af virksomme metoder og lovende praksis*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Roos, B. A., Mobach, M., & Heylighen, A. (2022). How does architecture contribute to reducing behaviours that challenge? A scoping review. *Research in Developmental Disabilities*, 127, 1–12.
- Roos, J., Koppen, G., Vollmer, T. C., Van Schijndel-Speet, M., & Dijkxhoorn, Y. (2022). Unlimited surrounding: A scoping review on the impact of the built environment on health, behavior, and quality of life of individuals with intellectual disabilities in long-term care. *Health Environments Research and Design Journal*, 15(3), 295–314.
- Roos, J., Möhn, A., Ponsioen, A., & Didden, R. (2025). Redesigning rooms of clients with intellectual disabilities and severe behavioral problems in a long-term care facility: Three case studies. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 37(2), 347–376.
- Simonsen, K. (2010). Rumlig praksis: Konstitution af rum mellem materialitet og repræsentation. *Slagmark-Tidsskrift for Idéhistorie*, (57), 35–48.
- Simonsen, T. P., & Duff, C. (2021). Mutual visibility and interaction: staff reactions to the 'healing architecture' of psychiatric inpatient wards in Denmark. *BioSocieties*, 16(2), 249–269.

- Social- og Boligministeriet. (2024). *Socialpolitisk Redegørelse 2024*. Social- og Boligministeriet.
- Socialforvaltningen. (2009). *Rapport fra tænketanken om fremtidens boliger til borgere med handicap eller sindslidelse i Københavns Kommune*. Socialforvaltningen, Københavns Kommune.
- Socialpædagogerne. (2009). *Utidssvarende boliger - en undersøgelse af botilbud til voksne med handicap*. Socialpædagogernes Landsforbund.
- Steno, A. M. (2022). Mit hjem eller jeres arbejdsplads? Hjemfølelse og tilegnelser af hjem på socialpædagogiske bosteder for mennesker med handicap. *Social Kritik: Tidsskrift for Social Analyse & Debat*, 2022(166), 45–51.
- Steno, A. M., & Jønsson, A. B. R. (2023). Spaces out of reach? Service user involvement in residents' meetings at recovery-oriented social housing facilities for young people with mental health disorders. *Health*, 27(6), 941–957.
- Steno, A. M., & Meyer-Johansen, H. (2022). Institutionelle logikker og forhandlinger af hjemlighed på socialpædagogiske botilbud for mennesker med handicap. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 25(1), 51–62.
- Tøssebro, J., & Wendelborg, C. (2021). *Utviklingshemmetes bosituasjon 2021*. NTNU Samfunnsforskning.
- UN. (2024). *CRPD/C/DNK/CO/2-3: Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Denmark*. United Nations.
- Vacher, M. (2008). Hvad er et hjem? *Billedpædagogisk Tidsskrift*, (2), 2–5.
- Vollmer, T. C., Koppen, G., Iovița, C., & Schiebl, L. (2024). Therapeutic architecture and temporality: Evidence-based design for long-stay facilities for individuals with severe intellectual disabilities and challenging behaviour. *Architecture*, 4(3), 541–570.
- Walsh, P. N., Emerson, E., Lobb, C., Hatton, C., Bradley, V., Schalock, R. L., & Moseley, C. (2010). Supported accommodation for people with intellectual disabilities and quality of life: An overview. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 7(2), 137–142.
- Wang, C., & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369–387.

- WHO. (n.d.). *Promoting well-being*. <https://www.who.int/activities/promoting-well-being>
- WHO. (2023). *Health in the well-being economy. Background paper: Working together to achieve healthy, fairer, prosperous societies across the WHO European Region*. WHO Regional Office for Europe.
- Wiesel, I. (2011). Allocating homes for people with intellectual disability: Needs, mix and choice. *Social Policy and Administration*, 45(3), 280–298.
- Winther, I. W. (2005). Hjemmeregler: Hvordan hjem gennem regler bliver en inklusiv eksklusivitet. In K. Larsen (Ed.), *Arkitektur, Krop og Læring* (pp. 223–239). Hans Reitzels Forlag.
- Wood, D., & Beck, R. J. (1994). *Home Rules*. The Johns Hopkins University Press.
- Wright, C. J., Zeeman, H., Kendall, E., & Whitty, J. A. (2017). What housing features should inform the development of housing solutions for adults with neurological disability?: A systematic review of the literature. *Health and Place*, 46(2017), 234–248.
- Wright, C. J., Zeeman, H., & Whitty, J. A. (2017). Design principles in housing for people with complex physical and cognitive disability: towards an integrated framework for practice. *Journal of Housing and the Built Environment*, 32(2), 339–360.
- Wright, P. A., & Kloos, B. (2007). Housing environment and mental health outcomes: A levels of analysis perspective. *Journal of Environmental Psychology*, 27(1), 79–89.
- Yanos, P. T., Felton, B. J., Tsemberis, S., & Frye, V. A. (2007). Exploring the role of housing type, neighborhood characteristics, and lifestyle factors in the community integration of formerly homeless persons diagnosed with mental illness. *Journal of Mental Health*, 16(6), 703–717.

